

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Збірник наукових праць

За матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції

12 – 13 листопада 2020 року

**ДУХОВНО-МОРАЛЬНІСНІ ОСНОВИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ДОЛІ
ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**

Випуск 51 (55)

За редакцією

члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук України, доктора педагогічних

наук, професора

О. Г. РОМАНОВСЬКОГО

Харків НТУ «ХПІ» 2020

П78

УДК 378:37.03+316.344.42

Рецензенти: **Р. С. Гуревич**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України

В. В. Рибалка, доктор психологічних наук, професор

В.О. Лозовой, доктор філософських наук, професор

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ №7762 від 21.08.2003 р.

**ВКЛЮЧЕНИЙ У ДОВІДНИК ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ БАЗИ ДАНИХ ULRISCH'S
PERIODICALS DIRECTORY (NEW JERSEY, USA)**

Редакційна колегія

В. Г. Кремень, д-р. філос. н, професор, академік НАН України і НАПН України (голова)

Є. І. Сокол, д-р. техн. н., професор, член-кореспондент НАПН України (співголова)

О. Г. Романовський, д-р. пед. н., професор, член-кореспондент НАПНУ (заступник голови)

В. М. Бабаєв, д-р. держ. упр, професор

В. П. Андрушенко, д-р. філос. н., професор, академік НАПН України

Н. Г. Ничкало, д-р. пед. н., професор, академік НАПН України

І. Д. Бех, д-р. психол. н., професор, академік НАПН України

В. І. Луговий, д-р. пед. н., професор, академік НАПН України

В. Ю. Биков, д-р. техн. н., професор, академік НАПН України

С. О. Сисосва, д-р. пед. н., професор, член-кор. НАПН України

Р. С. Гуревич, д-р. пед. н., професор, член-кор. НАПН України

Л. Л. Тovaжнянський, д-р. техн. н., професор, почесний академік НАПН України

В. М. Князєв, д-р. філос. н., професор

П. І. Надолішний, д-р. держ. упр., професор

В. П. Тронь, д-р. держ. упр., професор,

В. В. Рибалка, д-р. психол. н., професор

Т. І. Сущенко, д-р. пед. н., професор

В. О. Моляко, д-р. психол. н., професор

Н. А. Побірченко, д-р. психол. н., професор

Л. П. Пуховська, д-р. пед. н., професор

О. М. Пехота, д-р. пед. н., професор

В. В. Корженко, д-р. філос. н., професор

А. І. Грабченко, д-р. техн. н., професор

Є. Є. Александров, д-р. техн. н., професор

М. Д. Годлевський, д-р. техн. н., професор

О. С. Куценко, д-р. техн. н., професор

В. Б. Самородов, д-р. техн. н., професор

О. С. Пономарьов, професор

С. М. Пазинич, д-р філософії, професор

О. А. Ігнатюк, д-р. пед. н., професор

Н. В. Підбуцька, д-р. псих. н., професор (відповідальний секретар)

Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти [Текст] : П78
зб. наук. праць / за ред. О.Г. Романовського. – Вип. 51 (55). – Харків : НТУ “ХПІ”, 2020. – 125 с.

Розглянуто психолого-педагогічні аспекти проблем підготовки фахівця, теоретико-практичні
компоненти теорії управління, компоненти інноваційної складової розвитку освіти,
психологічні проблеми соціального життя. Проаналізовано питання удосконалення рівня
підготовки фахівця та інноваційних аспектів у сфері освіти та управління.

Адресовано науковим працівникам, педагогам, аспірантам, тим хто займається дослідженням
проблем підготовки гуманітарно-технічної еліти.

ББК 74в7

ГЕНДЕРНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМЦІВ

На теперішній час галузь підприємницької діяльності стрімко розвивається до малого та середнього бізнесу приєднуються жінки. Спираючись на досвід американського бізнесу на даний момент на кожних 100 підприємців-чоловіків приходиться 89 підприємців-жінок, які керують компаніями.

Таким чином, спостерігається зростаючий інтерес до психологічних особливостей саме жіночого підприємства. В сфері гендерних досліджень є багато праць, присвячених статево-рольовим стереотипам поведінки (Каган В., Кльоцина І., Кравець В., Луценко О. та ін.), гендерним аспектам лідерства та менеджменту (Бендас Т., Богдан Ж., Гура Т., Ілін Є., Кікінежді О., Книш А., Романовський О. та ін.). Аналіз гендерної структури в аспекті її конструювання широко представлений в зарубіжній науці (Аллен Дж., Андерсон М., Гріффін С., Фуко М. та ін.), і починає займати стійкі позиції у вітчизняному соціально-гуманітарному знанні (Жеребкина І., Здравомислова Е., Кон І. та ін.).

У сучасній Україні багато жінок зустрічаються з проявами гендерної дискримінації на ринку праці та у підприємницькій діяльності, як наслідок, жінки, що займаються бізнесом, стикаються із низкою проблем. Ці проблеми зумовлені як фізичними, психологічними, соціальними особливостями жінок, так і тим, що жінка, на відміну від чоловіка, зазвичай обтяжена сім'єю. Саме тому тема гендерних психологічних особливостей українських підприємців є доцільною та актуальною.

В дослідженні приймали участь 30 осіб – 15 чоловічого та 15 жіночого полу. Всі підприємці в різних бізнесах та розбіжних нішах. Треба відмітити, що більшість молодих жінок підприємців обирали сферу діяльності, згідно інтересам та «поклику душі», так більшість жінок мала бізнес в сфері психології, жіночої краси та дизайнерської (та іншої творчої діяльності). Чоловіки насамперед формували бізнес з сторони аналітичного показника, що на ринку більш актуально та що має популярність серед споживачів, а вже тільки потім аналізували, що більш-менш складає інтерес за внутрішнім станом.

Було проведено тестування Майерс-Бріггс (МВТІ) та визначення найбільш розповсюджених типів особистостей серед жінок та чоловіків.

Отримані дані за методикою Майерс-Бріггс виявили декілька особливостей:

1. Якщо серед чоловіків бізнесменів кількість екстравертів більше ніж інтровертів, то серед жінок-підприємців спостерігається переважання амбівертів, ніж інших типів.

2. Якщо кількість «мислячих» і «відчуваючих» жінок приблизно однакове (відповідне), то серед чоловіків спостерігається переважання «мислячих» типів.

3. У чоловіків переважає більше аналітичні типи та дипломати. Серед жінок переважає група дипломатів.

Всі досліджувані задоволені результативністю свого життя, так як переконані, що все те, що з ними трапляється, сприяє їхньому розвитку за рахунок знань, які з досвіду, неважливо позитивного або негативного.

Рисунок 1 відображає середнє арифметичне за тестом Майерс-Бріггс згідно гендерним показникам. З 16 типів особистості у опитуваних зустрілося 8. Тип архітектор зустрівся у чоловіків один раз у жінок такого типу не зустрілось. Тип логік також зустрічається у чоловіків і немає у жінок. Це дає змогу підтвердити факт більш аналітичного мислення чоловічої статі.

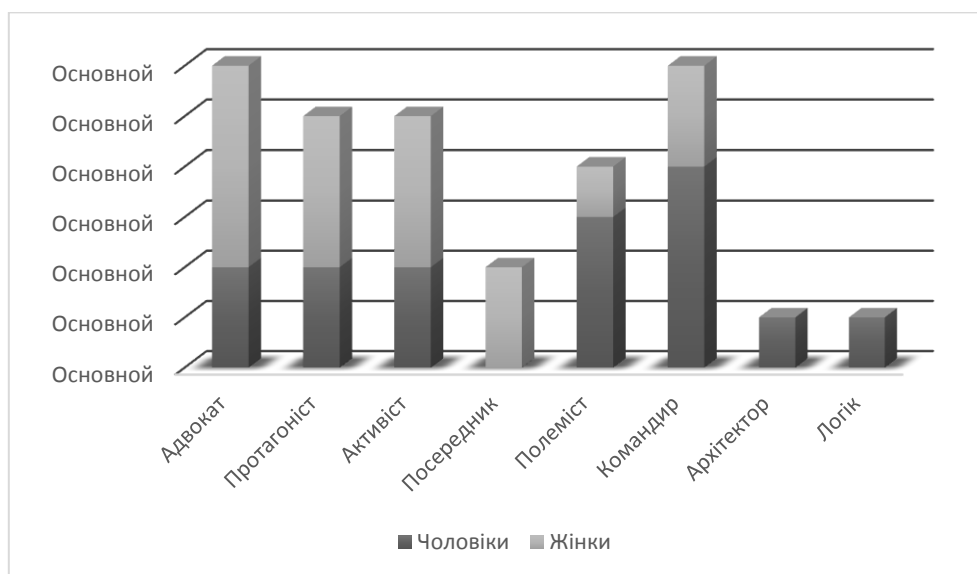

Рис.1. Середнє арифметичне тест Майерс-Бріггс (МВТІ). Типи особистості.

Висновки дослідження свідчать про особистий потенціал у жінок, тому що людина, що бачить причину неуспіхів в собі, має більше шансів стати хорошим керівником, ніж той, хто бачить за власною невдачею збіг «незалежних» від нього обставин.

Підприємцям-чоловікам більш властиве ставлення до конкуренції як до змагання з іншими підприємцями за особисті досягнення, а підприємцям-жінкам – як до конкуренції за економічні ресурси. У діловому партнерстві чоловіки більшою мірою орієнтовані на техніко-

економічне партнерство, а жінки на особисто-орієнтоване партнерство (з високою інтенсивністю міжособистісних контактів і вагомістю особистісних якостей ділового партнера).

Підприємці-чоловіки, порівняно з підприємцями-жінками, характеризуються більш позитивним ставленням до конкуренції і вищими оцінками своєї конкурентоспроможності.

Також спостерігаються розбіжності між представниками різних статей в їхній оцінці власних якостей, і особистих, і ділових, які допомагають їм здійснювати підприємницьку діяльність. Так, у жінок (за порядком до зменшення значимості) це є наступні особистісні характеристики та вміння: схильність до компромісів, гнучкості у переговорах, здатність враховувати позицію іншої сторони; впевненість у собі і своєму призначенні; концентрація в конфліктній ситуації, вміння враховувати загрози та ризики; відкритість до новацій, введення необхідних змін для користі справи; одночасно певний консерватизм, сприйняття новацій не як самоцілі; мобільність у виборі [6].

У чоловіків же провідними характеристиками є такі як (також за порядком зниження значимості): готовність до нововведень та змін; здатність при потребі наполягти на своїй позиції; самопочуття як вільної особистості, поєднане із вмінням одержувати вигоди в межах загальноприйнятих правил; ефективність при застосуванні вмінь та здібностей у підлеглих; здатність використати в своїх цілях чужі ідеї; концентрація в конфліктній ситуації, вміння враховувати загрози та ризики; здатність справити враження, налагодити стосунки з іншими людьми; впевненість у собі і своєму призначенні; здатність витримати зовнішній тиск, відстояти свої принципові позиції [5].

Жінки, при існуючій тенденції до домінування, все ж у стратегіях, які вони обирають, орієнтуються на компроміс, вміють бути пластичними, здатними пристосовуватися до зміненої ситуації, нерідко довіряють лише собі. Натомість чоловіки виявляють схильність до лідерства. Вони в критичних ситуаціях, пов'язаних із загрозами та ризиками, схильні домінувати, використовувати для досягнення своєї мети інших людей. Чоловіки схильні до більшої, порівняно із жінками, демонстративності, тоді як жінки не до такої міри намагаються само репрезентувати себе [3].

Список літератури: 1. Бендас Т. Гендерная психология. Учебное пособие. СПб., 2008. 433 с. 2. Богдан Ж. Б., Крамчанінова Д. Визначення співвідношення емпатійних каналів та їхніх об'єктів відповідно до гендерного аспекту. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2019. № 2. С. 108-115. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/43085/1/TIPUSS_2019_2_Bohdan_Vyznachennia.pdf (26.09.2020). 3. Гура Т. Психологія лідерства в бізнесі : навч. посібник / Т.

Гура, О. Романовський, А. Книш ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : Друкарня Мадрид, 2017. – 100 с. 4. Baygan G. Improving knowledge about women's entrepreneurship // OECD Second Conference on Women Entrepreneurs in SMEs: Realising the Benefits of Globalisation and the Knowledge-Based Economy. – 2000, 29–30 November // <http://www.oecd.org/dsti/sti/industry/indcomp> (Офіційний веб-сайт ОЕСР) 5. Geary, D. C. (2009) Male, Female: The Evolution of Human Sex Differences. Washington, D.C.: American Psychological Association. 6. Catley S., Hamilton, R.T. Small business development and gender of owner // Journal of Management Development. – 1998. – Vol. 17. – No 1 – P. 75–82.

Bibliography (transliterated): 1. Bendas T. Gendernaja psihologija. Uchebnoe posobie. SPb., 2008. 433 p. 2. Bohdan Zh. B., Kramchaninova D. Vyznachennia spivvidnoshennia empatijnykh kanaliv ta ikhnikh ob'ektiv vidpovidno do hendernoho aspektu. Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy: filosofiia, psykhologhiia, pedahohika, sotsiolohiia. 2019. № 2. P. 108-115. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/43085/1/TIPUSS_2019_2_Bohdan_Vyznachennia.pdf (26.09.2020). 3. Hura T. Psykhologhiia liderstva v biznesi : navch. posibnyk / T. Hura, O. Romanovskij, A. Knysh ; Nats. tekhn. un-t "Kharkiv. politekhn. in-t". – Kharkiv : Drukarnia Madryd, 2017. – 100 s. 4. Baygan G. Improving knowledge about women's entrepreneurship // OECD Second Conference on Women Entrepreneurs in SMEs: Realising the Benefits of Globalisation and the Knowledge-Based Economy. – 2000, 29–30 November // <http://www.oecd.org/dsti/sti/industry/indcomp> (Офіційний веб-сайт ОЕСР) 5. Geary, D. C. (2009) Male, Female: The Evolution of Human Sex Differences. Washington, D.C.: American Psychological Association. 6. Catley S., Hamilton, R.T. Small business development and gender of owner // Journal of Management Development. – 1998. – Vol. 17. – No 1 – P. 75–82.

Богдан Ж. Б., Несен А. А

ГЕНДЕРНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМЦІВ

У статті проаналізовано основні гендерні психологічні особливості українських підприємців на базі дослідження за допомогою тесту Майерс-Бріггс (МВТІ).

Ключові слова: гендер, гендерна психологія, підприємництво, тест Майерс-Бріггс

Bogdan Zh.B., Nesen A.A

GENDER PSYCHOLOGICAL FEATURES UKRAINIAN ENTREPRENEURS

The article analyzes the main gender psychological characteristics of Ukrainian entrepreneurs on the basis of a study using the Myers-Briggs test (MBTI).

Key words: gender, gender psychology, entrepreneurship, Myers-Briggs test

Богдан Ж. Б., Несен А. А

ГЕНДЕРНЫЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ УКРАИНСКИХ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ

В статье проанализированы основные гендерные психологические особенности украинских предпринимателей на базе исследования с помощью теста Майерс-Бриггс (МВТИ).

Ключевые слова: гендер, гендерная психология, предпринимательство, тест Майерс-Бриггс

УДК 658.5.012.1: 330.88

Волоснікова Н. М., Решетняк Н. Б.

м. Харків, Україна

ПРОЕКТНО-ЛОГІСТИЧНЕ УПРАВЛІННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА НА МІКРО- ТА МАКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Інституційне середовище взаємодії держави з інтегрованою логістизацією процесів на підприємствах являє собою сукупність формальних та неформальних норм і правил, які координують господарську діяльність суб'єктів, а також забезпечують функціонування їх механізмів і структур.

Слід зазначити, що інституційна модель, що забезпечує оптимальну взаємодію інтегрованої логістизації процесів з іншими агентами визначає якість логістизації процесів на підприємствах і рівень трансакційних витрат пов'язаних із логістизацією процесів [1, с.174-178].

Адаптаційна ефективність інтегрованої логістизації процесів на підприємствах означає здатність функціонувати та розвиватися у мінливому інституційному середовищі. Існують такі способи підвищення адаптаційної ефективності:

1. Створення зон стабільності шляхом горизонтальної та вертикальної інтеграції, яка може здійснюватися або через укладання довгострокових контрактів, або через обмін пакетами акцій, або шляхом вертикальної інтеграції. Для процесів інтегрованої логістизації укладення довгострокових контрактів, як з постачальниками, підрядниками, так і з потенційними споживачами своєї продукції чи послуг може сприяти створенню міцних ділових довгострокових відносин, в результаті яких буде знижена можливість опортуністичної поведінки економічних партнерів. Інший ефект від довгострокових контрактів – зниження трансакційних витрат пов'язаних із логістизацією процесів на пошуки ділових партнерів.

2. Оцінка і прогнозування як щодо інституційного середовища прямого, так і непрямого впливу. Для інтегрованої логістизації процесів неможливість формування власного ефективного інституційного середовища призводить до спроб орієнтуватися в умовах, що змінюються, виділяти свій сегмент ринку і координувати свою поведінку на цьому сегменті.

3. Розподіл ризику за допомогою диверсифікації діяльності, укладання багатосторонніх договорів і передачі ризику страховій компанії. Для логістизації процесів розподіл ризику можливо при використанні таких способів: диверсифікація діяльності; передача ризику страховій компанії і тим самим перерозподіл пучка правомочностей у відповідності із порівняльними перевагами економічних агентів з точки зору можливої їх реалізації.

4. Система резервів, яка залежить від характеристик інституційного середовища. Створення резервів являє собою зниження ризику зриву програми логістизації процесів за рахунок власних коштів, зосереджених усередині підприємства. Рівень цих резервів та їх форми залежать від особливостей інтегрованої логістизації процесів на підприємствах та способів зниження рівня невизначеності.

5. Активна ринкова позиція та самовдосконалення внутрішнього середовища інтегрованої логістизації процесів на підприємстві, для яких саме підприємство виступає як елемент зовнішнього середовища.

6. Пошук гаранта, який знижує ступінь невизначеності при взаємодії із агентами. Поліпшення інституційного середовища сприяє зменшенню загальної невизначеності та ризиків інтегрованої логістизації процесів на підприємствах.

Фінансова стратегія інтегрованої логістизації процесів на підприємствах забезпечує:

- формування та ефективне використання фінансових ресурсів інтегрованої логістизації процесів на підприємствах;

- відповідність фінансових дій економічному стану та матеріальним можливостям логістичної системи підприємства;

- правильний вибір напрямів фінансових дій та маневрування логістичною системою підприємства для досягнення вирішальної переваги.

Завдання фінансової стратегії інтегрованої логістизації процесів на підприємствах є такими [2, с. 174]:

- визначення способів проведення успішної фінансової стратегії інтегрованої логістизації процесів на підприємствах;

- визначення перспективних фінансових трансакцій із суб'єктами господарювання та іншими інститутами;

- фінансове забезпечення операційної діяльності інтегрованої логістизації процесів на підприємствах;

- розробка та здійснення заходів щодо забезпечення фінансової стійкості інтегрованої логістизації процесів на підприємствах;

- розробка способів виходу із кризового стану та методів управління за такого стану логістичної системи підприємства.

Стосовно логістичної інфраструктури, категорія «безпека» може мати трирівневий вплив:

1. безпека внутрішнього середовища логістичної системи – характеризує властивість опірності об'єкта по відношенню до дій середовища. Крім того, є характеристикою цілісності логістичної системи і має можливість підтримувати здатність системи зберігати своє нормальне функціонування в умовах зовнішніх і внутрішніх коливань;

2. безпека зовнішнього середовища прямого впливу на логістичну систему – здатність логістичної системи взаємодіяти з сукупністю змінних, що перебувають за межами підприємства (отже, і його логістичної системи) і, по суті, не охоплюються сферою впливу логістичної системи підприємства;

3. безпеку зовнішнього середовища непрямого впливу на логістичну систему – здатність логістичної системи взаємодіяти з середовищем без порушення гомеостазу зовнішнього середовища непрямого впливу.

З метою успішного протистояння логістичної системи зовнішньому середовищу (прямого і непрямого впливу), безпека логістичної системи повинна відповідати складності і стрімкості трансформацій, які відбуваються у зовнішніх середовищах. Тобто внутрішнє середовище логістичної системи повинне стійко адаптуватися до виявлення нових завдань і проблем, а також вироблення нових рішень і активно маневрувати розподілом ресурсів.

У процесі взаємодії зовнішнього середовища прямого впливу і зовнішнього середовища непрямого впливу на логістичну систему вирішується три групи завдань [3, с. 302]:

1. на рівні внутрішнього середовища логістичної системи – логістичне управління запасами матеріальних ресурсів, проміжного продукту і готової продукції в технологічному процесі виробництва;

2. на рівні зовнішнього середовища прямого впливу на логістичну систему – постачання підприємства матеріальними ресурсами і збут готової продукції, логістичний сервіс, доставка, передпродажне і післяпродажне обслуговування покупців;

3. на рівні зовнішнього середовища непрямого впливу на логістичну систему – ринкова інфраструктура через свої інститути сприяє більш рівномірному розподілу інформації, ефективним прямим і зворотним зв'язкам, знижує рівень трансакційних витрат.

Слід зазначити, що в розглянутих випадках безпека логістичної системи буде зумовлюватися різним характером трансакцій в мікро- і макрологістичних системах [4].

Визначення методології інфраструктурної логістичної безпеки передбачає освідомлення того факту, що «у бізнес-середовищі логістика представляє собою дворівневу ієрархічну систему, яка вміщує в себе макро- та мікрорівні». Макрологістична система є великою логістичною системою управління потоковими процесами при участі декількох і більше незалежних суб'єктів господарювання, необмежених у територіальному розташуванні. Це високоінтегрована інфраструктура економіки. Мікрологістична система охоплює логістичну діяльність виробництва.

Можна стверджувати, що ефективне функціонування логістичної інфраструктури (що включає в себе мікрологістичну та макрологістичну систему) безпосередньо залежить від безпеки логістичного середовища, важливою складовою якого є логістична інфраструктура.

Список літератури: 1. Маслак В.О. Ринкова інфраструктура та її вплив на економічне зростання виробництва: теоретичні та прикладні засади: монографія / Маслак В.О., Маслак О.О., Жежуха В.Й. ; Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів: Ін-т регіон. дослідж. НАН України, 2010. – 202 с. 2. Васильєв О.В. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України: монографія / О.В. Васильєв. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 338 с. 3. Довба М.О. Теоретико-методичні засади створення і функціонування логістичної інфраструктури / М.О. Довба, Н.В. Чернописька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів, 2004. – № 499. – С. 40-44. 4. Остапчук Н. Н. Развитие логистических центров в транспортном пространстве Европейского Союза / Н. Н. Остапчук – Режим доступа: / <http://www.bali.ostu.ru/arhiv/2007/1/ostapchuk.doc>.

Bibliography (transliterated): 1. Maslak V.O. Rynkova infrastruktura ta yii vplyv na ekonomichne zrostantnia vyrobnytstva: teoretychni ta prykladni zasady: monohrafiia / Maslak V.O., Maslak O.O., Zhezhukha V.I. ; Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t rehion. doslidzh. – Lviv: In-t rehion. doslidzh. NAN Ukrainy, 2010. – 202 p. 2. Vasyliiev O.V. Metodolohiia i praktyka infrastruktornoho zabezpechennia funktsionuvannia i rozvytku rehioniv Ukrainy: monohrafiia / O.V. Vasyliiev. – Kharkiv: KhNAMH, 2007. – 338 p. 3. Dovba M.O. Teoretyko-metodychni zasady stvorennia i funktsionuvannia lohistychnoi infrastruktury / M.O. Dovba, N.V. Chernopyska // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». – Lviv, 2004. – no 499. – P. 40 – 44. 4. Ostapchuk N.N. Razvitiye logisticheskikh tsentrov v transportnom prostranstve Evropeyskogo Soyuza / N.N. Ostapchuk – Rezhim dostupa: <http://www.bali.ostu.ru/arhiv/2007/1/ostapchuk.doc>.

Волоснікова Н. М., Решетняк Н. Б.

ПРОЕКТНО-ЛОГІСТИЧНЕ УПРАВЛІННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА НА МІКРО- ТА МАКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Розглянуто сучасний стан інтегрованої логістизації процесів на підприємствах України. Обґрунтовано пропозиції щодо перспективних напрямів розвитку інтегрованої логістизації процесів за участі різних суб'єктів. Проаналізовано взаємодію зовнішнього середовища прямого впливу і зовнішнього середовища непрямого впливу на логістичну систему.

Ключові слова: логістизації процесів, підприємство, зовнішнє середовище, прямий вплив, непрямий вплив

Волосникова Н. Н., Решетняк Н. Б.

ПРОЕКТНО-ЛОГИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ НА МИКРО- И МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОМ УРОВНЕ: СОВРЕМЕННЫЙ ВИГЛЯД

Рассмотрены современное состояние интегрированной логистизации процессов на предприятиях Украины. Обоснованы предложения по перспективным направлениям развития интегрированной логистизации процессов с участием различных субъектов. Проанализировано взаимодействие внешней среды прямого воздействия и внешней среды косвенного воздействия на логистическую систему.

Ключевые слова: логистизации процессов, предприятие, внешняя среда, прямое влияние, косвенное влияние

Volosnikova N., Reshetniak N.

DESIGN AND LOGISTICS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE FUNCTIONING AT THE MICRO- AND MACROECONOMIC LEVEL: A MODERN VIEW

The current state of integrated logistics of processes at the enterprises of Ukraine is considered. The proposals on perspective directions of development of integrated logistics of processes with the participation of various subjects are substantiated. The interaction of the external environment of direct influence and the external environment of indirect influence on the logistics system is analyzed.

Key words: logistics processes, enterprise, environment, direct impact, indirect impact

УДК 340.12(477):378(477)

*Гаряєва Г. М., Крамар С. С.
м. Харків, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ВИЩОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Проблема, пов'язана з формуванням правової культури, здавна привертала до себе увагу філософів, юристів, педагогів, психологів. В Україні аналізом питань правової культури займались: В. Бабкін, Г. Балюк, Н. Бура, Г. Гаряєва, В. Головченко, П. Євграфов, М. Козюбра та інші. Якщо ж аналізувати стан правової освіти молоді, то ролі їх правової культури присвячені праці науковців у галузі педагогіки: Л. Твердохліба («Формування правової культури старшокласників у навчальних закладах нового типу»), М. Щербаня («Формування правової культури студентів вищих аграрних навчальних закладів І – II рівнів акредитації»). Вважаємо доцільним звернути увагу на аспекти розвитку правової культури у вищих навчальних закладах освіти.

В Україні для розвитку правової держави та розбудови громадянського суспільства важливим є формування нового, вищого рівня правосвідомості та правової культури населення. Велике значення у цьому контексті набувають правове виховання і правова освіта усіх вікових категорій суспільства. Без глибоких знань прав, свобод та норм чинного законодавства еволюційний розвиток жодного суспільства просто неможливий. Вищий навчальний заклад – це саме те місце, в якому людина повинна формуватися як особистість

та здобути базові правові знання. Після закінчення вищого закладу освіти вона повинна знати правову культуру суспільства і вміти взаємодіяти з державою у правовому полі.

Для того, щоб Україна стала дійсно правовою, потрібно не тільки впровадити до законодавства відповідні норми та створити необхідний інституційний дизайн, але й сформувати правову культуру суспільства [1]. Правова культура є частиною людської культури, сукупністю норм, юридичних інститутів, цінностей, форм і процесів, що виконують завдання щодо правової та соціальної орієнтації людей у конкретному суспільстві.

У правовій культурі виділяють такі складові: право, правовідносини, правосвідомість, законність і правопорядок, правова поведінка, правова соціалізація, правове мислення, правова активність, що походять із правової системи і є специфічним проявом у сфері формування та розвитку відповідної свідомості індивіда, правомірна поведінка, система правового виховання і правової освіти [2].

Формування правосвідомості майбутніх фахівців є проблемою, що вимагає комплексного підходу до її вирішення в усіх ланках навчально-виховного процесу. Нині необхідно вирішити проблему, щоб кожен випускник закладів вищої освіти, незалежно від того, яку професію він набув, оволодів правовою культурою, чітко усвідомлював соціальну цінність права та його роль, вмів користуватися ним. Важливо виробити таку особистісну та професійну позицію студента, яка б дала змогу йому приймати компетентні самостійні рішення у будь-якій ситуації [3].

До основних цілей правового виховання належать: набуття основ правових знань про основні принципи правової держави, шляхи її розбудови, взаємозв'язки і взаємодію права та моралі, політики, економіки; вивчення основ державного устрою України, її демократичного і політичного режиму, компетенції Президента України, законодавчої, виконавчої гілок влади, судових та правоохоронних органів; розширення уявлень про державу, галузі та джерела права, державний і національний суверенітет; профілактика правопорушень шляхом формування активної громадянської позиції.

Аналізуючи правову культуру, варто зауважити, що надзвичайно важливим є освідомлення студентами своїх прав. За законодавством, до основних прав студентів належать: право на вибір форми навчання; право на безпечні й нешкідливі умови навчання, праці та побуту; можливість користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою закладу вищої освіти; право на участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях і т.д.

Отже, правова культура – це один з ключових факторів становлення суспільства, взаємодії окремої особи з державою, виховання нової, принципово ефективної вищої освіти в Україні. Абсолютно точно, що освічена молодь повинна бути високорозвиненою в плані обізнаності в законодавстві, у нормативно-правових актах своєї діяльності. Людина повинна мати високий рівень правової культури, знати свої права й обов'язки, а також знати механізм їх забезпечення. Значною мірою багато залежить від молодих людей, чи стане наша держава по-справжньому демократичною та правовою.

Правове виховання повинно бути присутнім з малих років, воно має регулювати поведінку дитини, підлітків, молоді, дорослих людей. Щоб у певній ситуації людина, навіть не маючи достатнього життєвого досвіду, знала як себе повести. Отже, вимога знати, поважати і виконувати закони належить до переліку першочергових у вихованні молоді для того, щоб перетворити повагу до права в особисте переконання кожного молодого члена суспільства.

Правове навчання і виховання повинні сприяти становленню особистості студента, який би не тільки володів би певною сумою правових знань, вмінь і навиків, але й був громадянсько активним, здатним «включатись» у демократичні процеси в Україні. Саме соціально-правова активність студентів є ознакою і критерієм ефективності правового виховання й, водночас, найважливішим елементом правової культури.

Список літератури: 1. Коваленко І. П. Формування правової культури майбутніх тележурналістів в умовах становлення ринкових відносин // Вісник Харківської державної академії культури. 2015. Вип. 47. С. 150—156. (Серія: Соціальні комунікації). 2. Чебикін О. Я., Булгакова В. О. Психологічні основи правової культури та умови її корегування: [монографія]. Одеса, 2019. 162 с. 3. Коваленко Н. Ю. Формування правосвідомості і правової культури студентів в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. юрид. н.: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2009. 21 с.

Bibliography (transliterated): 1. Kovalenko I. P. Formuvannya pravovoyi kulturi maybutnih telezhurnalistiv v umovah stanovlennya rinkovih vidnosin // Visnik Harkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kulturi. 2015.Vip. 47. P. 150 – 156. (Seriya: Sotsialni komunikatsiyi). 2. Chebikin O.Ya.,Bulgakova V. O. Psihologichni osnovi pravovoyi kulturi ta umoviyi yi koreguvannya: [monografiya]. Odesa, 2019. 162 p. 3. Kovalenko N. Yu. Formuvannya pravosvidomosti i pravovoyi kulturi studentiv v Ukrayini: avtoref. dis. Na zdobuttya nauk. stupenya k. yurid. n.: spets. 12.00.01 «Teoriya ta Istoriya derzhavi i prava; istoriya politichnih i pravovih uchen». Kiyiv, 2009. 21 p.

Гаряєва Г. М., Крамар С. С.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ВИЩОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Розглянуто поняття правової культури, суть правової культури студентів закладів вищої освіти, критерії та значення у формуванні громадянського суспільства, важливість виховання людини у правовому полі суспільства і сучасні вимоги до знань. Виділено основні складові правової культури, проблематику, а також важливість свідомого і відповідального ставлення студентів до сучасного правового життя суспільства. Визначено перспективи подальшого дослідження проблеми, обґрунтування педагогічних умов формування правової культури майбутніх фахівців. Проаналізовано останні дослідження з питань правової культури студентської молоді. Визначено основні завдання, цілі та засоби правового виховання як умови підвищення рівня правосвідомості студентів.

Ключові слова: Правова культура, студент, держава, вища освіта, фахівець, правосвідомість.

Gariaieva G. M., Kramar S. S.

THEORETICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE LEGAL CULTURE OF THE HIGHER INSTITUTION

The concept of legal culture, the essence of legal culture of students of higher education, criteria and importance in the formation of civil society, the importance of human education in the legal field of society and modern requirements for knowledge are considered. The main components of legal culture, issues, as well as the importance of students' attitude to modern legal life of society are highlighted. Prospects for further research of the problem, substantiation of pedagogical conditions of formation of legal culture of future specialists are determined. The latest researches on the issues of legal culture of student youth are analyzed. The main tasks, goals and means of legal education as conditions for raising the level of legal awareness of students are identified.

Key words: Legal culture, student, state, higher education, specialist, legal awareness.

Гаряева А. М., Крамар С. С.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Рассмотрены понятие правовой культуры, суть правовой культуры студентов высших учебных заведений, критерии и значение в формировании гражданского общества, важность воспитания человека в правовом поле общества и современные требования к знаниям. Выделены основные составляющие правовой культуры, проблематику, а также важность сознательного и ответственного отношения студентов к современной правовой жизни общества. Определены перспективы дальнейшего исследования проблемы, обоснованы педагогические условия формирования правовой культуры будущих специалистов. Проанализированы последние исследования по вопросам правовой культуры студенческой молодежи. Определены основные задачи, цели и средства правового воспитания как условия повышения уровня правосознания студентов.

Ключевые слова: Правовая культура, студент, государство, высшее образование, специалист, правосознание.

УДК:1:159.93

*Гура Т. В., Жукова А. І.
м. Харків, Україна*

СПРИЙНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА КРИЗЬ КОМПОНЕНТ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ У ВИМІРІ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОЇ САМОВИЗНАЧЕНОСТІ

Для забезпечення соціальної захищеності та психологічного благополуччя населення України, ефективного здійснення своїх професійних прав і обов'язків психологу необхідні базові юридичні знання для надання кваліфікованої психологічної допомоги. Свідомість практикуючого психолога відображає індивідуальну систему цінностей його як особистості. Отже, необхідно дослідити, яким чином певна структура життєвих смислів обумовлює перцепцію професійно-особистісної самовизначеності та відповідальності.

Звернемо увагу, що життєстійкість розвивається протягом життя людини, і цей розвиток особистості може бути пов'язаний зі сферою її професійних інтересів. Життєстійкість практикуючих психологів пов'язана зі стійким переживанням людиною своїх

дій як цікавих і радісних (це залученість); як результат особистісного вибору та ініціативи (це -контроль) і як важливого стимулу до засвоєння нового (це -прийняття ризику). Як було відмічено в роботі Н. Підбуцької, «безумовно використання свободи вибору та відчуття відповідальності за нього у майбутньому стає основою досягнення професіоналізму особистості, оскільки формує такі важливі професійні якості, як активність, самостійність, саморегуляція, цілеспрямованість, професійна мотивація тощо» [1, с.172].

Цікаво, що життестійкість сприяє ефективній діяльності і в умовах, при яких стресові події змінюються тривалим очікуванням і періодами труднощів, із якими стикаються психологи, починаючи свою професійну діяльність. Для них життестійкість є системою цілеспрямованих установок, які розвиваються зі сприйняттям, а в подальшому, є закріпленням досягнутих позитивних змін.

На думку Н. Мілорадової та Н. Твердохлебової, «формування суб'єктності є значущим напрямком психологічної діяльності в області супроводу особистісних трансформацій інтегральної ідентичності під час фахової підготовки. Саме цей етап професійної самореалізації є сензитивним, коли прояв і формування особистісних утворень (цінностей, готовності до саморозвитку, самовизначення тощо) відбувається через виконання окремих конкретних досягнень, що вимагає від майбутнього професіонала осмисленого включення в різні види професійної діяльності, планування власних дій, мобілізації особистісних ресурсів, оцінки та рефлексії процесу і результату» [2, с.273].

Окремо варто звернути увагу на межі відповідальності практичного психолога.

По-перше, психолог несе персональну професійну відповідальність за правильність психологічного висновку, адекватність використання діагностичних, розвиваючих, корекційних і психопрофілактичних методів та засобів, обґрунтованість рекомендацій [3].

По-друге, психолог відповідає за збереження протоколів обстежень, документації служби, оформлення їх у встановленому порядку. Свої обов'язки та права психолог реалізує в межах напрямків його професійної діяльності, а для окремих напрямків роботи – відповідно до Положення про психологічну службу в системі освіти.

По-третє, практичний психолог відповідальний за: збереження професійної таємниці та неправомірне поширення відомостей, отриманих у результаті діагностичної та консультативної роботи; за недотримання педагогічної етики та етичного кодексу психолога, неповагу до клієнта.

По-четверте, практичний психолог як працівник відповідає в межах трудового законодавства за заподіяння шкоди навчальному закладу, недотримання правил і норм охорони праці, пожежної безпеки, внутрішнього трудового розпорядку закладу [3].

Таким чином, життєстійкість повинна служити для психолога орієнтиром при плануванні і побудові роботи з клієнтом, в тому числі при вирішенні проблемних і конфліктних ситуацій, що виникають в процесі сприйняття професійної діяльності психолога. Т. Гура з цього приводу доводить, що «посиленню бажання людини спостерігати, зберігати і вибудовувати модельовану поведінку сприяє передбачення підкріплення чи покарання» [4, с. 47]. Таким чином, людина – в значній мірі саморегулююча система.

На думку О. Романовського та В. Бондаренко, які слушно відображають у своїх дослідженнях теорії лідерства, відмічають, що майбутні психологи повинні володіти високим рівнем емоційного інтелекту, комунікабельністю, умінням вирішувати конфлікти тощо. Вони вважають, що «актуальність проблеми розвитку лідерських якостей пов'язана також із різними напрямками професійної кар'єри психолога. Майбутній фахівець може реалізувати себе не тільки в консультативній практиці або в роботі з дітьми, а й також у роботі на підприємствах, в закладах державного управління. Саме на підприємствах, психолог займається удосконаленням системи мотивації, зниженням рівня плинності кадрів, забезпеченням сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі, зниженням рівня конфліктності та ін. Такий спектр завдань буде вимагати від високопрофесійного психолога використання саме лідерських якостей» [5, с.9].

Протягом професійної самовизначеності практикуючі психологи самі вибирають, чим і як займатися – це визначається як компонент контролю, і вони відчують, що отримують важливий досвід у всьому, що відбувається – а це компонент залученості. У них в процесі діяльності розвивається більше впевненості в тому, що все, що відбувається є корисним, так як вони набувають певного досвіду. Оскільки психолог несе персональну професійну відповідальність, йому необхідно використовувати і власний професійний досвід у поєднанні з юридичними знаннями. Це сприятиме формуванню відчуття безпеки, впевненості, задоволення професією, самовизначеності при сприйнятті психологами своєї професійної діяльності.

Список літератури: 1. Підбуцька Н.В. Розуміння феномену розвитку професіоналізму особистості у руслі екзистенціальної психології // Матеріали всеукр. науково-практ. конф. з міжнар. участю «Актуальні проблеми сучасної екзистенціальної психології та психотерапії». – Одеса: Вид-во ХГЕУ, 2015. – С. 172 – 173. 2. Мілорадова Н. Е., Твердохлебова Н. Є. Психологічний супровід трансформацій інтегральної ідентичності майбутніх правоохоронців // Матеріали VII Всеукр. наук.-теорет. конф. Філософські, методологічні та психологічні проблеми права». – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. – С.

- 271-275 3. Посадова інструкція практичного психолога. – Режим доступу: https://osvitastryirda.org/psychologichna_sluzhba/Instruktsia.pdf 4. Гура Т. В., Михайличенко В. Є. Психологічна готовність: сутність, зміст і способи активізації // Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». – № 2(16). – 2019. – С. 43-48. – Режим доступу: http://psyjournal.in.ua/wp-content/uploads/2017/02/vol_216_2019. 5. Романовський О. Г., В. В. Бондаренко Інноваційне формування повного спектру особистісних якостей лідера у всіх видах професійної діяльності на прикладі майбутніх психологів // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2017. – № 2. – С. 3 – 13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2017_2_3.

Bibliography (transliterated): 1. Pidbutska N. V. Rozuminnia fenomenu rozvytku profesionalizmu osobystosti u rusli ekzystentsialnoi psykholohii // Materialy vseukr. naukovo-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu «Aktualni problemy suchasnoi ekzystentsialnoi psykholohii ta psykhoterapii». – Odesa: Vyd-vo KhHEU, 2015. – P. 172 – 173. 2. Miloradova N. E., Tverdokhliebova N. I. Psykholohichniy suprovid transformatsii intehralnoi identychnosti maibutnikh pravookhorontsiv // Materialy VII Vseukr. nauk.-teoret. konf. Filosofski, metodolohichni ta psykholohichni problemy prava». – Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2017. – S. 271 – 275 3. Posadova instruktsiia praktychnoho psykholoha. – Rezhym dostupu: https://osvitastryirda.org/psychologichna_sluzhba/Instruktsia.pdf 4. Hura T. V., Mykhailychenko V. I. Psykholohichna hotovnist: sutnist, zmist i sposoby aktyvizatsii // Zbirnyk naukovykh prats «Problemy suchasnoi psykholohii». – № 2(16). – 2019. – P. 43 – 48. – Rezhym dostupu: http://psyjournal.in.ua/wp-content/uploads/2017/02/vol_216_2019. 5. Romanovskyi O. H., V. V. Bondarenko Innovatsiine formuvannia povnoho spektru osobystisnykh yakosteï lidera u vsikh vydakh profesiinoï diïalnosti na prykladi maibutnikh psykholohiv // Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy. – 2017. – № 2. – P. 3 – 13. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2017_2_3.

Гура Т. В., Жукова А. І.

СПРИЙНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА КРИЗЬ КОМПОНЕНТ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ У ВИМІРІ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОЇ САМОВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті проаналізовано сприйняття професійних прав і обов'язків психолога та персональну професійну відповідальність за правильність та адекватність використання

діагностичних методів та засобів. Розкрито, що свідомість практикуючого психолога відображає індивідуальну систему цінностей його як особистості. Виявлено, що життєстійкість практикуючих психологів формується протягом становлення професійної самовизначеності, коли психологи обирають, чим і як займатися – це визначається як компонент контролю, і відчують, що отримують важливий досвід у всьому, що з ними відбувається – компонент залученості.

Ключові слова: перцепція, практичний психолог, самовизначеність, життєстійкість.

Hura T. V., Zhukova A. I.

PERCEPTION OF THE LEGAL RESPONSIBILITY OF THE PSYCHOLOGIST THROUGH THE COMPONENT OF VITALITY IN THE DIMENSION OF PROFESSIONAL AND PERSONAL SELF-DETERMINATION

The article analyzes the perception of professional rights and responsibilities of a psychologist and personal professional responsibility for the correctness and adequacy of the use of diagnostic methods and tools. It is revealed that the consciousness of a practicing psychologist reflects the individual value system of him as a person. It was found that the viability of practicing psychologists is formed during the formation of professional self-determination, when psychologists choose what and how to do – it's define as a component of control, and feel that they gain important experience in everything that happens to them – a component of involvement.

Key words: perception, practical psychologist, self-determination, vitality.

Гура Т. В., Жукова А. И.

ВОСПРИЯТИЕ ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПСИХОЛОГА СКВОЗЬ КОМПОНЕНТ ЖИЗНЕСТОЙКОСТИ В ИЗМЕРЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО- ЛИЧНОСТНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ

В статье проанализировано восприятие профессиональных прав и обязанностей психолога и персональную профессиональную ответственность за правильность и адекватность использования диагностических методов и способов. Раскрыто, что сознание

практикуючого психолога отражает индивидуальную систему ценностей его как личности. Выявлено, что жизнестойкость практикующих психологов формируется в течение становления профессиональной самоопределенности, когда психологи выбирают, чем и как заниматься – это определяется как компонент контроля, и чувствуют, что получают важный опыт во всем, что с ними происходит – компонент вовлеченности.

Ключевые слова: перцепция, практический психолог, самоопределение, жизнестойкость.

УДК 378:621:159.614.46

Гура Т. В., Кравцова Н. В., Конкін В. М.

м. Харків, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ОВОЛОДІННЯ САМООСВІТНЬОЮ КОМПЕТЕНТНІСТЮ МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ ЗА УМОВ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

У зв'язку з пандемією коронавірусу COVID-19 в Україні та вимушеним запровадженням адаптивного карантину суттєво змінилися підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців, в тому числі фахівців машинобудівного профілю у ЗВО. Тому в реаліях сьогодення у всіх учасників освітньої діяльності виникла гостра необхідність розробки й використання нових сучасних практик та інноваційних ідей для реалізації повноцінного освітнього процесу. Можна навіть наголосити, що наразі зрушується з місця «великовагова» система освіти, яка в умовах карантинних обмежень «мобілізувала» всі наявні й досяжні ресурси та можливості для свого якісного функціонування. Ці критичні умови підштовхнули сучасну освітню діяльність до реінжинірингу, оскільки суттєво змінилися її світоглядні основи, організаційні, методичні й технологічні компоненти тощо.

Потрібно також зазначити, що за цих умов з'явилась унікальна можливість зробити освітні програми для машинобудівних спеціальностей більш універсальними та гнучкими, більш адаптованими й орієнтованими на здобувача вищої освіти. Карантинні обмеження значно підвищили комунікаційний рівень взаємодії між учасниками освітнього процесу, змінили підходи до їх мотивації, але найголовніше – наразі здійснюється безперервний процес розвитку необхідних компетентностей майбутніх фахівців-машинобудівників, а організація їх самостійної діяльності (яка є однією зі складових самоосвітньої компетентності) під час вимушеного дистанційного навчання стала для студентів ще більш нагальним та актуальним питанням побудови особистісної траєкторії навчання.

Потрібно зазначити, що в умовах карантину дистанційне навчання – це єдина можливість реалізувати освітній процес на практиці, що базується на специфічних освітніх

технологіях (інформаційно-комунікаційних, психолого-педагогічних) та реальність безпосереднього контакту «викладач-студент» за допомогою нових платформ, сервісів та інструментів для навчання онлайн. Освітняни вдало реалізують таке навчання у ЗВО, але студентам для успішного навчання потрібно мати уявлення про особливості цього процесу (віддаленість учасників освітнього процесу), основою якого є їх цілеспрямована інтенсивна та контрольована самостійна діяльність.

Працюючи дистанційно, майбутні інженери формують самоосвітні вміння, розвивають такі особистісні якості як відповідальність, самостійність, самомотивація, самовдосконалення, самоконтроль, самокерованість. Іншими словами, віддалене навчання формує у студентів навички самоосвітньої компетентності.

До структури самоосвітньої компетентності, на думку І. Зимньої, належать такі складові: спрямованість особистості на саморозвиток, самовдосконалення, самовизначення (вибудова власної стратегії, сенс життя), здатність керувати процесом професійного розвитку, оволодіння культурою рідної мови, аналіз результатів та окреслення нових перспективних завдань. Авторка вважає також, що самоосвітня компетентність – це здатність навчатися впродовж усього життя [1], а в наш час, під впливом бурхливого розвитку новітніх технологій у машинобудівній галузі, який вимагає постійного оновлення знань та технологій, без такої неперервної самоосвітньої діяльності фахівцю-машинобудівнику буде практично неможливо реалізувати свій креативний потенціал і побудувати успішну професійну кар'єру.

Згідно з цим, потрібно підкреслити, що зміст самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця-машинобудівника в процесі вимушеного дистанційного навчання безпосередньо залежить від його власних прагнень і сподівань, тобто він стає відповідальним за організацію особистісної самоосвіти.

А самоосвітня відповідальність, в свою чергу, вимагає від студента постійного професійного саморозвитку та самовдосконалення, що передбачає грамотне виокремлення необхідних знань з величезного об'єму науково-технічної інформації, які він в подальшому трансформує у професійні вміння та навички. Почуття особистісної відповідальності студента-машинобудівника за зміст майбутньої професійної діяльності є дуже важливою та нагальною потребою сьогодення, яка істотно впливає на безпечну життєдіяльність суспільства в цілому. Тому особливу увагу у складній системі самоосвітньої відповідальності потрібно приділити технікам самоконтролю (де пріоритетним стає правило “потреба, а не бажання”) та самооцінки (яка залежить від вольового аспекту особистості), які допоможуть фахівцю-машинобудівнику утриматись від необміркованих або занадто емоційних рішень [2].

Як пишуть О. Пономарьов, Н. Середя і М. Чеботарьов, формуванню відповідальності активно сприяє прищеплення студентам навичок системного мислення [3, с. 100].

Список літератури: 1. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия: учебное издание. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с. 2. Кравцова Н. В., Гура, Т. В., Конкін В. М. Самоосвітня компетентність як необхідна умова конкурентоспроможності майбутніх фахівців машинобудівного профілю. Теорія і практика управління соціальними системами. 2020. Вип. 3. С. 3–13. 3. Пономарьов О. С., Середя Н. В, Чеботарьов М. К. Відповідальність як педагогічна проблема Х.: Підручник НТУ «ХПІ», 2013. 172 с.

Bibliography (transliterated): 1. Zimnyaya I. A. Klyuchevye kompetentnosti kak rezultativno-celevaya osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii. Avtorskaya versiya: uchebnoe izdanie. M.: Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov, 2004. 42 p. 2. Kravtsova N. V., Hura, T. V., Konkin V. M. Samoosvitnia kompetentnist' iak neobkhidna umova konkurentospromozhnosti majbutnikh fakhivtsiv mashynobudivnoho profiliu. Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy. 2020. Vyp. 3. P. 3 – 13. 3. Ponomar'ov O. S., Sereda N. V, Chebotar'ov M. K. Vidpovidal'nist' iak pedahohichna problema Kh.: Pidruchnyk NTU «KhPI», 2013. 172 p.

Гура Т. В., Кравцова Н. В., Конкін В. М.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ОВОЛОДІННЯ САМООСВІТНЬОЮ КОМПЕТЕНТНІСТЮ МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ ЗА УМОВ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

В статті розглянуто сутність самоосвітньої компетентності, її компоненти та значимість у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців машинобудівного профілю у ЗВО за умов карантинних обмежень. Висвітлено проблему відповідальності студента за організацію власної самоосвіти під час вимушеного дистанційного навчання.

Ключові слова: самоосвітня компетентність, студенти машинобудівного профілю, карантинні обмеження, дистанційне навчання, самоосвітня відповідальність.

Hura T. V, Kravtsova N. V., Konkin V. N.

RESPONSIBILITY AS A FACTOR OF MASTERING SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF THE MACHINE-BUILDING PROFILE UNDER QUARANTINE CONDITIONS

The paper considers the essence of self-education competence, its components and significance in the process of professional activity training of future machine-building specialists in Higher Education Institutions in the conditions of quarantine restrictions. The problem of student responsibility for organization of their own self-education during forced remote control training.

Keywords: self-educational competence, students machine-building profile, quarantine restrictions, distance learning, self-educational responsibility.

Гура Т. В., Кравцова Н. В., Конкин В. Н

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ФАКТОР ОВЛАДЕНИЯ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТЬЮ БУДУЩИМИ СПЕЦИАЛИСТАМИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО ПРОФИЛЯ В УСЛОВИЯХ КАРАНТИННЫХ ОГРАНИЧЕНИЙ

В статье рассмотрена сущность самообразовательной компетентности, ее компоненты и значимость в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов машиностроительного профиля в ВУЗах в условиях карантинных ограничений. Освещена проблема ответственности студента за организацию самообразования во время вынужденного дистанционного обучения.

Ключевые слова: самообразовательная компетентность, студенты машиностроительного профиля, карантинные ограничения, дистанционное обучение, самообразовательная ответственность.

УДК 378

Гура Т. В., Серета А. П.
м. Харків, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ – ПЕДАГОГІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Для сучасної вищої педагогічної освіти, особливо в сучасних умовах, пов'язаних з пандемією 21 століття – короно вірусною інфекцією населення нашої планети, впровадження дистанційного навчання в освітній процес майбутніх здобувачів вищої школи є великим кроком вперед, який відкриває нові можливості, а саме зручність передачі

інформації, виконання завдань передбачених дистанційним курсом, більш легке засвоєння матеріалу, яке можна виконувати з будь-якого місця, контроль з боку викладача виконання домашніх завдань та завдань самостійної роботи, проведення заліково-екзаменаційних сесій.

Особливого значення набуває активізація лідерського потенціалу студентів під час освітнього процесу в закладах вищої освіти, оскільки вона є ключовим фактором, який впливає на розвиток їх внутрішнього особистісного потенціалу, а це дає можливість для реалізації факторів лідерського потенціалу таких, як: відповідальність, оперативність, емоційне, харизматичне, трансформаційне, трансакційне, адаптивне лідерство, вміння працювати в команді, мати власний імідж, вирішувати конфлікти в колективі, розвивати психічні процеси, такі необхідні лідеру-педагогу вищої школи, який працює зі студентами: пам'ять, мислення, інтелект, креативність; формувати комунікативну компетентність, яка є професійною навичкою в професіограмі педагога вищої школи [2,3].

Досвід підготовки майбутніх викладачів прогресивних країн Європи та світу з підготовки майбутніх педагогів вищої школи вказує на те, що викладання матеріалів курсу необхідно проводити з урахуванням підготовки, здібностей майбутніх лідерів-педагогів. Це досягається створенням різних платформ з наповненням відповідним контентом для одержання більш детальної або додаткової інформації з тем, які потребують додаткового роз'яснення з позиції викладача: можливість впровадження новітніх педагогічних, психологічних, методичних розробок; можливість навчання у зручний час, у будь-якому місці, здобуття освіти без відриву від основної роботи за наявності та відсутності обмежень у часі для засвоєння даного матеріалу. А в наш час це найбільш є актуальним, особливо для дорослих людей, які повинні суміщувати навчання зі своєю трудовою діяльністю, так як значно підвищена оплата за навчання з 2020 /2021 навчального року для магістрантів вищої школи в університетах і тільки системний підхід майбутнього лідера та дистанційне навчання в змозі допомогти магістранту успішно засвоїти виконання навчального плану з Освітніх/ педагогічних наук, спеціалізації «Педагогіка вищої школи»[1].

Таким чином, дистанційне навчання для майбутнього лідера-педагога сприяє розвитку в нього лідерських індивідуальних якостей, які сприяють формуванню у майбутнього педагога не тільки гуманного відношення до студентів, але й сприяють підвищенню відповідальності, організованості, різних видів лідерства, креативності та творчому підходу, що вкрай необхідні для його успішності в обраній новій професії – лідера-педагога вищої школи. Ці якості сприяють розвитку лідерського потенціалу

магістранта та професійному вдосконаленню майбутнього фахівця, що є вкрай необхідним для підготовки конкурентоспроможного фахівця.

Список літератури: 1. Гура Т. В. Впровадження дистанційного навчання в освітньому процесі сучасного університету: Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я. Тези доповідей XXVI МНПК MicroCAD – 2020, 29 жовтня 2020: у 4 част., Ч. IV / за ред. проф. Сокола Є. І.- Х.: НТУ «ХПІ». 2. Романовський О. Г., Бондаренко В. В. Гура Т. В., Книш А. Є.: Теорія і практика формування лідера : навчальний посібник .Х. «Друкарня Мадрид», 2017. 100 с. 3. Романовський О. Г., Резнік С. М., Гура Т. В., Панфілов Ю. І., Головешко Б. Р., Бондаренко В. В. Лідерські якості в професійній діяльності Харків: ФОП Панов А. М., 2017. 144 с.

Bibliography (transliterated): 1. Hura T. V. Vprovadzhennia dystantsijnoho navchannia v osvith'omu protsesi suchasnoho universytetu: Informatsijni tekhnolohii: nauka, tekhnika, tekhnolohiia, osvita, zdorov`ia. Tezy dopovidej XXVI MNPK MicroCAD – 2020, 29 zhovtnia 2020: u 4 chast., Ch. IV / za red. prof. Sokola Ye. I.- Kh.: NTU «KhPI». 2. Romanovs'kyj O. H., Bondarenko V. V. Hura T. V., Knysh A. Ye.: Teoriia i praktyka formuvannia lidera : navchal'nyj posibnyk .Kh. «Drukarnia Madryd», 2017. 100 p. 3. Romanovs'kyj O. H., Reznik S. M., Hura T. V., Panfilov Yu. I., Holoveshko B. R., Bondarenko V. V. Liders'ki iakosti v profesijnij diial'nosti Kharkiv: FOP Panov A. M., 2017. 144 p.

УДК 338.2

Зиза О. О.

м. Кривий Ріг, Україна

СПРАВЕДЛИВІСТЬ У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО ПІДПРИЄМЦЯ

У сучасному українському суспільстві усе частіше ставиться питання про особисту відповідальність кожного індивіда не лише за життя та добробут свій і своєї родини, але й за загальний також. Зміна суспільного ладу, за якого первинним було суспільне, а індивідуальне – другорядним, призвела до зміни світогляду, розширення можливостей. І тим самим індивідуальне стало на перше місце, а суспільне на останнє у системі пріоритетів сучасного українця. Проте досвід розвинутих країн і сучасна загальносвітова криза, викликана пандемією, доводить необхідність пошуку балансу між власними та суспільними інтересами, що відображається у соціальній відповідальності кожного суб'єкта економічних відносин. Тому дослідження системи цінностей сучасного підприємця та ролі справедливості у реалізації ним власної соціальної відповідальності є надзвичайно актуальним.

У навчальній та науковій літературі соціальну відповідальність найчастіше визначають як «соціальне явище, що являє собою добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а у випадку їхнього порушення - застосування до порушника заходів впливу, передбачених цими нормами» [1]. А з точки зору сталого розвитку як «волевиявлення, яке визначається певною поведінкою щодо дотримання усвідомлених обмежень та соціальних норм, гарантує безпеку та прогресивний розвиток, забезпечує узгодження інтересів суб'єктів, задіяних у суспільних відносинах та управлінні ними» [2].

Соціальна відповідальність індивіда може проявлятися у різних формах, серед яких слід виділити його «безпосередню соціальну відповідальність». Ця форма обумовлюється «внутрішніми якостями, здатностями і установками - совість, достоїнство, любов до ближнього, солідарність, справедливість, гідність, співчуття тощо» [1].

Підприємець є самостійною, незалежною особою, який реалізує свій приватний інтерес та прагне прибутку. В той же час, вступаючи у соціальні відносини, він керується певними етичними нормами та цінностями. Останні визначаються як глибокі переконання, установки, надання переваг певним діям, що для людини є правильними та важливими.

Слід зазначити, що згідно із теорією соціальної дії Телкотта Парсонса (див. рис.1) «норми, цінності та ідеї» примусово діють на актора, у даному випадку підприємця, у його виборі засобів для досягнення своїх цілей, тобто є необхідними. Джерело [3]

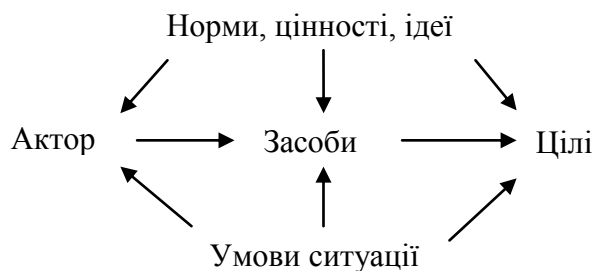
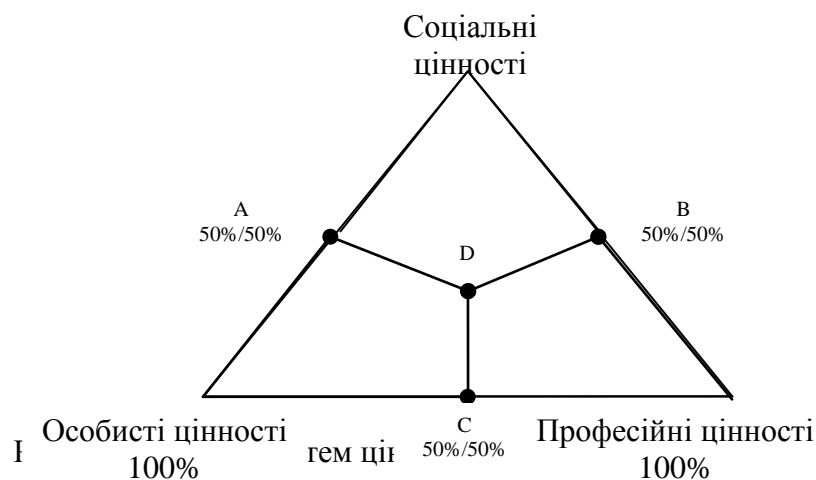

Рис. 1. Візуалізація теорії соціальної дії Телкотта Парсонса

На нашу думку, у контексті дослідження вартою уваги є думка Ахмада Фахіма Дідара, що підприємництво (успішне особливо) базується на так званому трикутнику цінностей (рис. 2), а точніше систем цінностей – особисті (чесність, пристрасть, рішучість та впевненість), професійні (здорова конкуренція, самовизначення робочого середовища, а також виконання правильних речей, дотримуючись закону і порядку) та соціальні цінності [4]. Щодо соціальних цінностей, то вони проявляються у: 1) створенні продуктів або послуг, які приносять користь суспільству і сприяють вирішенню проблем, які в іншому випадку не

можуть бути вирішені; 2) інвестуванні більше грошей у корпоративну соціальну відповідальність (КСВ), підтримуючи соціальну справу, в яку вірить підприємець[4].

І лише збалансованість цих цінностей у поведінці підприємця може призвести до його економічного процвітання та розвитку.

*Створено на основі [4,5]

Розглянемо рис. 2, основою якого є ціннісний трикутник національної політичної культури, запропонований Рудакевичем О.[5], і трикутник цінностей Ахмада Фахіма Дідара[4]. Точки А, В, С, розміщені по сторонах трикутника, показують попарне, відносно рівне співвідношення цінностей різних систем – по 50% з кожної системи. Але лише у точці D зазначені системи цінностей, якими має оперувати підприємець, об'єднуються у єдиній взаємодії, тобто приблизно по 33,3% кожний. І лише в цій точці гармонізуються усі дії успішного, соціально відповідального підприємця.

Первинними для підприємця як для будь-якого індивіда є особисті цінності, серед яких найбільш важливими, на нашу думку, є чесність і справедливість. Вони проявляються у його комунікації із соціумом, від них залежить його репутація, його майбутнє у бізнесі.

Взагалі справедливість є важливою темою досліджень філософів, психологів, соціологів та науковців багатьох інших напрямків, зокрема економічного. У економіці справедливість розглядають переважно у контексті розподілу ресурсів, товарів (робіт, послуг), доходів(прибутків) на мікрорівні і на макрорівні. Найчастіше можна зустріти таке поняття як соціальна справедливість, яке переважно протиставляється ефективності економіки (Парето-ефективність) в межах розподілу ресурсів. Проблему справедливості у кожній державі вирішують по своєму, використовуючи один з таких підходів як егалітарний, утилітарний, ролзівський та ліберальний. Ці підходи відрізняються в залежності від політики, яку провадять на державному рівні стосовно економічних суб'єктів.

Особливої уваги заслуговує теорія справедливості - A Theory of Justice - Дж. Ролза (John Rawls), яка є основою так званого ролзівського підходу.

Дж. Ролз зосереджувався на правовому аспекті справедливості і прирівнював до неї чесність. Він вважав, що усі мають притримуватися двох принципів справедливості: 1) рівні права кожної людини, незалежно від її забезпеченості; 2) економічна нерівність може бути виправдана лише покращенням положення найменш незахищених верств населення[3,6].

Також слід згадати теорію справедливості або теорію неупередженості - Equity Theory - Дж. Адамса (John Adams). Дж. Адамс розглядав справедливість з економічної точки зору, а саме через співвідношення зусиль та винагород індивідів за виконання певної роботи у порівнянні з іншими індивідами[3].

Наведені підходи досить дискусійні, проте вони охоплюють широкий спектр взаємодії підприємця із соціумом.

Зважаючи на вищезазначені підходи, справедливість у системі цінностей соціально відповідального підприємця має проявлятися у незаангажованому відношенні до державних органів, партнерів, колег. Особливої уваги також вимагає відношення до працівників, а саме виважений підхід до оплати їхньої праці.

Список літератури: 1. Соціальна відповідальність. [конспект лекцій для студентів спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини» денної та заочної форм навчання] / уклад. О. М. Шубалий. – Луцьк : Луцький НТУ, 2016. – 53 с. 2. Shubaliy, O.M. (Ed.). (2016). Social responsibility. Lectures for students in speciality 056 "International Economic Relations" full-time and part-time. Lutsk: Lutsk NTU. [in Ukrainian]. 3. Охріменко О. О. Соціальна відповідальність. Навч. посіб. / О. О. Охріменко, Т. В. Іванова – К.:Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. – 180 с. 4. Okhrimenko, O.O., Ivanova, T.V. (2015). Social responsibility. Textbook. K.: National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". [in Ukrainian]. 5. Wikipedia - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> 6. Wikipedia - Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian]. 7. Ahmad Fahim Didar (2019) Entrepreneurship, a Triangle of Values! Retrieved from: <https://www.startupgrind.com/blog/entrepreneurship-a-triangle-of-values-1/> 8. Рудакевич О. Ціннісний трикутник національної політичної культури // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2018. - Вип.49. – С. 220 – 231. - Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rudakevych_tsinnisnyi.pdf 9. Rudakevych, O. (2018). Value triangle of national political culture. Scientific notes of IPIEND. IF Kuras NAS of Ukraine, Issue 49, 220-231. –Retrieved from: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rudakevych_tsinnisnyi.pdf [in Ukrainian]. 10. Косік А.Ф. Мікроекономіка: Навчальний

посібник /А. Ф. Косік, Г. Е. Гронтковська - К.: Центр навчальної літератури, 2004.- 416с. [in Ukrainian]. 11. Kosik, A. F., Grontkovska G. E. (2004). Microeconomics. Textbook. K. : Center for Educational Literature. [in Ukrainian]

Bibliography (transliterated): 1. Sotsial'na vidpovidal'nist'. [konspekt leksij dlia studentiv spetsial'nosti 056 «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny» dennoi ta zaochnoi form navchannia] / uklad. O.M. Shubalyj. – Luts'k : Luts'kyj NTU, 2016. – 53 p. 2. Shubaliy, O. M. (Ed.). (2016). Social responsibility. Lectures for students in speciality 056 "International Economic Relations" full-time and part-time. Lutsk: Lutsk NTU. [in Ukrainian]. 3. Okhrimenko O.O. Sotsial'na vidpovidal'nist'. Navch. posib. / O. O. Okhrimenko, T. V. Ivanova – K.:Natsional'nyj tekhnichnyj universytet Ukrainy «Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut», 2015. – 180 p. 4. Okhrimenko, O. O., Ivanova, T. V. (2015). Social responsibility. Textbook. K.: National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute». [in Ukrainian]. 5. Wikipedia – Access mode: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> 6. Wikipedia - Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian]. 7. Ahmad Fahim Didar (2019) Entrepreneurship, a Triangle of Values! Retrieved from: <https://www.startupgrind.com/blog/entrepreneurship-a-triangle-of-values-1/> 8. Rudakevych O. Tsinnisnyj trykutnyk natsional'noi politychnoi kul'tury // Naukovi zapysky IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. - 2018. - Vyp. 49. – P. 220 – 231. - Rezhym dostupu: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rudakevych_tsinnisnyi.pdf pdf 9. Rudakevych, O. (2018). Value triangle of national political culture. Scientific notes of IPIEND. IF Kuras NAS of Ukraine, Issue 49, 220 – 231. - Retrieved from: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rudakevych_tsinnisnyi.pdf [in Ukrainian]. 10. Kosik A.F. Mikroekonomika: Navchal'nyj posibnyk / A. F.Kosik, H. E. Hrontkovs'ka - K.: Tsentr navchal'noi literatury, 2004. – 416 p. [in Ukrainian]. 11. Kosik, A. F., Grontkovska G. E. (2004). Microeconomics. Textbook. K. : Center for Educational Literature. [in Ukrainian]

Зиза О.О.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО ПІДПРИЄМЦЯ

У статті наведено основні системи цінностей підприємця – особисті, професійні та соціальні, доведено необхідність їхньої єдиної взаємодії. Розглянуто ряд економічних підходів до справедливості. Визначено, яким чином має проявлятися справедливість у системі цінностей соціально відповідального підприємця.

Ключові слова: соціальна відповідальність, підприємець, цінності, система цінностей, справедливість.

Zyza O.O.

FAIRNESS IN THE SOCIALLY RESPONSIBLE ENTREPRENEUR VALUES SYSTEM

The main entrepreneur's values systems - personal, professional and social - are presented in the article. The necessity of their common interaction is proved. A number of economic approaches to fairness are considered. It is defined, how fairness should be shown in the socially responsible entrepreneur's values systems.

Keywords: social responsibility, entrepreneur, values, values system, fairness.

Зыза Е.А.

СПРАВЕДЛИВОСТЬ В СИСТЕМЕ ЦЕННОСТЕЙ СОЦИАЛЬНО ОТВЕТСТВЕННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЯ

В статье приведены основные системы ценностей предпринимателя - личные, профессиональные и социальные, доказана необходимость их единого взаимодействия. Рассмотрен ряд экономических подходов к справедливости. Определено, каким образом должна проявляться справедливость в системе ценностей социально ответственного предпринимателя.

Ключевые слова: социальная ответственность, предприниматель, ценности, система ценностей, справедливость.

УДК 304.44+353

Кабачек В. В.
м. Харків, Україна

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРИСТОСУВАНСТВА У ПЕРШІ РОКИ ПІСЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ: НА ПРИКЛАДІ КЕРІВНИЦТВА ОБ'ЄДНАННЯ «ДУНСУКНО» (ЗАМАТЕРІАЛАМИ ДПУ)

Конформізм або пристосуванство, з досить давніх часів є важливою рисою суспільного життя. Його феномен вже давно став предметом численних досліджень – як вітчизняних, так і зарубіжних науковців [див., напр.: 1, 5-10].

Варто відзначити, що подібна поведінка має досить тривалі історичні прецеденти. Зрозуміло, різка зміна політичного режиму тягне за собою відповідні зміни у поведінці суб'єктів, що продовжують своє існування у нових історичних умовах. З цієї точки зору

певний інтерес представляє аналіз поведінки представників різних соціальних груп в екстремальних умовах 1923 р. – часу, коли щойно завершилася перемогою більшовиків кровопролитна громадянська війна; як відповідь на гостру економічну і політичну кризу, більшовицьке керівництво запропонувало нову економічну політику, що передбачала часткове відродження ринкових відносин, що також вимагало від господарників певної переорієнтації. Пристосування промисловості до умов непу передбачало відмову держави від марнотратних зусиль по утриманню націоналізованих підприємств. Більшість з них підлягали здачі в оренду, консервації або ліквідації. Найбільш важливі фабрики та заводи залишалися у безпосередньому управлінні державою, проте вони знімалися з держпостачання і об'єднувалися у госпрозрахункові трести республіканського та всеросійського (згодом всесоюзного) або місцевого рівня.

Серед таких місцевих державних госпрозрахункових промислових об'єднань Подільської губернії найбільш потужним за обсягами виробництва і кількістю працівників був трест «Дунсукно», що об'єднував суконні фабрики т.зв. «Дунаївецького куща» (розташовані у містечці Дунаївці). Перипетії, пов'язані із утворенням, діяльністю та реорганізацією (виходом на рівень республіканського тресту) цього об'єднання свого часу були предметом історичної розвідки [докл. див.: 4]. У 1923 р. через низку об'єктивних та суб'єктивних причин вказане об'єднання потрапило у досить скрутне становище (на тлі загальної «кризи збуту»), через що зросла заборгованість по заробітній платі, а це, в свою чергу, призвело до хвилювань серед робітників підприємств об'єднання, які ледве не вилилися у страйк (його вдалося запобігти лише завдяки втручанням окружного комітету РКП(б), представник якого привселюдно пообіцяв погасити заборгованість у найкоротший термін).

Вказані події стали приводом до того, що ситуація на «Дунсукні» стала об'єктом прискіпливої уваги з боку різноманітних керівних та контролюючих органів (УРНГ, РСІ та ін.). Серед них, зрозуміло, відповідно до тогочасних реалій, були і органи ДПУ, акцент у діяльності яких, як відомо, з переходом до непу змістився з виконання карної функції на спостережні [докл. див.: 2]. Матеріали цих різноманітних комісій збереглися в окремій архівній справі [3]. З точки зору поставленого питання особливий інтерес становлять саме оперативні зведення агентури ДПУ щодо настроїв ключових осіб об'єднання – керівництва фабрик, профспілки, неформальних лідерів робітників.

За коротенькими характеристиками постають живі люди. Зрозуміло, варто зважати на вірогідний суб'єктивізм автора довідки, проте помітно, що він намагається триматися об'єктивності і не слідувати поверхньо панівним ідеологічним настановам. Зокрема,

керівника об'єднання Шора, що під час громадянської служив у червоній кінноті, охарактеризовано як людину, яка «більш здатна командувати ескадроном, ніж керувати виробництвом». А ось – два представники інтелігенції, що до революції закінчили КПІ, працювали інженерами, а тепер – заступниками директорів фабрик. Обидва, до речі, демонструють певний конформізм, але з різних морально-етичних мотивів. Якщо перший з них, за словами агента ДПУ, «справжній знавець справи», який при цьому досить скептично ставиться до більшовицьких гасел, проте співробітничав з ними, оскільки більшовики проголосили курс на відродження виробництва, то у характеристиці другого – інші мотиви. Він не так добре, як його колега, орієнтується у виробництві, проте збирається вступати до лав РКП(б) «з кар'єристських міркувань». Чи, наприклад, інша «пара» - колишні власники фабрик, що за браком кваліфікованих кадрів призначені до керівництва ними у якості директорів. Один з них не в змозі підтримувати нормальну дисципліну на довіреному йому підприємстві, бо «надто заляканий робітниками», які при новій владі відчують себе господарями становища і намагаються вимістити старі образи на колишньому власнику. Натомість другий намагається пристосуватися до непевських реалій по-іншому – «мріє про банкрутство власної фабрики» і сам докладає зусиль для цього з тим, щоб згодом «взяти її в оренду» - тобто стати підприємцем-непманом ціною банкрутства державного підприємства. [3, арк. 6-12]

Не менш яскравими мазками змальовано і робітників. Ось один з них, революційною хвилею піднесений на посаду заступника директора фабрики. Він користується беззаперечним авторитетом у робітників (як «свій»), а нестачу теоретичних знань хоча б частково компенсує великим виробничим досвідом. А ось зовсім інші типажі – керівники губвідділу профспілки текстильників Костицький (колишній) і Кофман (нинішній). Перший розтринькав гроші з профспілкового фонду, ще й залишився винним союзу близько 800 крб. сріблом і розшукується міліцією. А другий – такий собі 21-річний молодик, який повністю втратив авторитет, бо «кожного дня обіцяє виплату зарплати», а потім – просто ховається від робітників, замість того, щоб ставити питання перед адміністрацією. Натомість за таких умов знайшлися і неформальні лідери – організатори страйку. Ними виявилися зовсім не якісь «контрреволюціонери», а робітники з великим стажем, до речі – рядові члени більшовицької партії. В даному випадку маємо справу як раз з прикладом нонконформізму. Цікава і рекомендація ДПУ – призначити одно з них профспілковим лідером. [3, арк. 7-9]

Як бачимо, прояви конформізму на початку 1920-х рр. різнилися як у представників різних соціальних груп, так і за мотивацією. Відтак, варто вести мову про різні ціннісні орієнтири, що й обумовлювали різні морально-етичні аспекти конформізму.

Список літератури: 1. Бобрук А. М. Політична мімікрія: визначення сутності в сучасному науковому дискурсі. / А. М. Бобрук // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2013. – Вип. 60. – С. 553-558. – Реж. доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_60_90. 2. ВЧК и начало нэпа: архив. док. // Свободная мысль – XXI. – 2000. – № 4. – С. 114 – 128. 3. Доповідь з характеристикою політико-економічного становища Дунаївецьких суконних фабрик і характеристика на працівників фабрик; наказ Подільської губінспектури РСІ; проект щодо концентрації Дунаївецьких суконних фабрик. // Вінницький облдержархів. Ф. Р-295. Оп. 8. Спр. 49. 4. Кабачек В.В. Історія промислового об'єднання «Дунсукно» (1921-1925) як відображення проблем місцевої державної промисловості часів непу. / В.В.Кабачек // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Зб. наук. праць. Тематичний випуск «Актуальні проблеми історії України». – Харків: НТУ «ХПІ». – 2012. - № 24. – С. 59 – 69. 5. Кули Ч. Человеческая природа и социальный порядок: [пер с англ.] / Ч. Кули. – М.: Идея-Пресс, 2000. – 210 с. 6. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб.: Питер, 1997. – 688 с. 7. Мертон Р.К. Социальная теория и социальная структура / Р.К. Мертон. — М.: АСТ, 2006. — 873 с. 8. Парсонс Т. Система современных обществ / Пер с англ. Л. А.Седова, А.Д. Ковалева / Под ред М.С.Ковалевой. — М.: Аспект Пресс, 1998. — 270 с. 9. Розенберг Н.В. Конформизм как социальный феномен / Н.В. Розенберг, И.А. Ушкина // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. – 2014. – № 3 (31). – С. 142 – 150. 10. Скоробагатська О. Феномен конформізму в контексті проблеми ефективності адміністративного управління. / О Скоробагатська // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2017. - № 4 (68). – С. 259-271. – Реж. доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2017_4_25

Bibliography (transliterated): 1. Bobruk A. M. Polity`chna mimikriya: vy`znachennya sutnosti v suchasnomu naukovomu dy`skursi. / A. M. Bobruk // Derzhava i pravo. Yury`dy`chni i polity`chni nauky`. – 2013. – Vy`p. 60. – P. 553 – 558. – Rezh. dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_60_90. 2. VChK y` nachalo ntpa: arxy`v. dok. // Svobodnaya mysl` – XXI. – 2000. – # 4. – P. 114 – 128. 3. Dopovid` z khaktery`sty`koyu polity`koekonomichnogo stanovy`shha Dunayivecz`ky`x sukonny`x fabry`k i khaktery`sty`ka na pracivny`kiv fabry`k; nakaz Podil`s`koyi gubinspektury` RSI; proekt shhodo koncentraciyi Dunayivecz`ky`x sukonny`x fabry`k. // Vinny`cz`ky`j oblderzharxiv. F. R-295. Op. 8. Spr. 49. 4. Kabachek V. V. Istoriya promy`slovogo ob'yednannya «Dunsukno» (1921-1925) yak vidobrazhennya problem miscevoyi derzhavnoyi promy`slovosti chasiv nepu. / V.V. Kabachek // Visny`k Nacional`nogo texnichnogo universy`tetu «Xarkivs`ky`j politexnichny`j insty`tut». Zb. nauk. prac`. Tematy`chny`j vy`pusk «Aktual`ni problemy` istoriyi Ukrayiny`». – Xarkiv: NTU

«ХРІ». – 2012. - # 24. – Р. 59 – 69. 5. Kuly`, Ch. Chelovecheskaya pry`roda y` socy`al`nyj poryadok: [per s angl.] / Ch. Kuly`. – М.: Y`deya-Press, 2000. – 210 p. 6. Majers, D. Socy`al`naya psy`hology`ya / D. Majers. – SPb.: Py`ter, 1997. – 688 p. 7. Merton R.K. Socy`al`naya teory`ya y` socy`al`naya struktura / R. K. Merton. — М.: AST, 2006. — 873 p. 8. Parsons T. Sy`stema sovremennykh obshhestv / Per s angl. L. A. Sedova, A.D. Kovaleva / Pod red M.S.Kovalevoj. — М.: Aspekt Press, 1998. — 270 p. 9. Rozenberg, N.V. Konformy`zm kak socy`al`nyj fenomen / N.V. Rozenberg, Y`.A. Ushky`na // Y`zvesty`ya vysshyx` uchebnyx` zavedeny`j. Povolzhsky`j regy`on. Obshhestvennye nauky`. – 2014. – # 3 (31). – S. 142–150. 10. Skorobagats`ka O. Fenomen konformizmu v konteksti problemy` efekty`vnosti administraty`vnogo upravlinnya. / O. Skorobagats`ka // Pedagogichni nauky`: teoriya, istoriya, innovacijni texnologiyi. – 2017. - # 4 (68). – P. 259 – 271. – Rezh. dostup: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2017_4_25

Кабачек В. В.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРИСТОСУВАНСТВА У ПЕРШІ РОКИ ПІСЛЯ
ВСТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ: НА ПРИКЛАДІ КЕРІВНИЦТВА
ОБ'ЄДНАННЯ «ДУНСУКНО» (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДПУ).

Дана стаття присвячена морально-етичним аспектам конформізму. Як приклад використано характеристики лідерів (формальних і неформальних) місцевого промислового об'єднання «Дунсукно» за матеріалами ДПУ.

Ключові слова: конформізм, мотивація, об'єднання «Дунсукно», неп, матеріали ДПУ.

Kabachek V. V.

MORAL AND ETHICAL ASPECTS OF CONFORMISM IN THE FIRST YEARS OF THE
SOVIET REGIME: ON THE EXAMPLE OF THE MANAGEMENT OF THE ASSOCIATION
"DUNSUKNO" (ON THE MATERIALS OF THE DPU)

This article is devoted to the moral and ethical aspects of conformism. As an example the characteristics of the leaders (formal and informal) of the local industrial association "Dunsukno" according to the DPU used it.

Key words: conformism, motivation, Dunsukno association, NEP, DPU materials.

Кабачек В. В.

МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИСПОСОБЛЕННОСТИ В ПЕРВЫЕ ГОДЫ ПОСЛЕ УСТАНОВЛЕНИЯ СОВЕТСКОГО РЕЖИМА НА ПРИМЕРЕ РУКОВОДСТВА ОБЪЕДИНЕНИЯ «ДУНСУКНО» (ПО МАТЕРИАЛАМ ГПУ)

Данная статья посвящена морально-этическим проблемам конформизма. Как пример использованы характеристики лидеров (формальных и неформальных) местного промышленного объединения «Дунсукно» по материалам ГПУ.

Ключевые слова: конформизм, мотивация, объединение «Дунсукно», неп, материалы ДПУ.

УДК 159.9.07

Книш А. Є., Терещенко К. Р.

м. Харків, Україна

ПЕРФЕКЦІОНІЗМ В ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДИХ ВИКЛАДАЧІВ

В сучасній системі вищої освіти пред'являються високі вимоги як до професійної діяльності, так і до особистості викладачів. Підвищуються вимоги до кваліфікації, з метою оптимізації кадрів, зростаючий обсяг навчального навантаження спонукають викладачів вузів вдосконалювати та розвивати свою особистість, щоб мати можливість підлаштовуватися під постійно мінливі стандарти діяльності. Саме тому особливого значення набуває вивчення факторів, які можуть зумовлювати схильність до саморозвитку та самовдосконалення у педагогів, або ж навпаки негативно сприяти на професійні якості молодого викладача. Одним з таких факторів вважається феномен перфекціонізму, що передбачає прагнення суб'єкта до досконалості у всіх аспектах свого життя.

Перфекціонізм - це риса, яка робить життя нескінченною картою звіту про досягнення або зовнішній вигляд. Перфекціонізм може бути здоровим чи нездоровим. В першому випадку він може допомагати людині самотивуватися, долати різні життєві негаразди та досягати успіху. Що стосується другого фактору це може бути впевнений шлях до невдач. Перфекціонізм обумовлений, перш за все, внутрішнім тиском, таким як бажання уникнути невдач або суворого судження. Існує, ймовірно, соціальна складова, тому що перфекціоністські тенденції значно зросли серед молоді за останні 30 років, незалежно від статі або культури [1].

Перфекціонізм може містити в собі конструктивну функцію, яка проявляється як психологічний ресурс, що відображає стимул особистості до досконалості й безперервного саморозвитку, визнання власних можливостей та обмежень [1; 4]. Конструктивний прояв перфекціонізму може сприяти розвитку прагнення удосконалити свою діяльність та особистість у молодих викладачів, що обумовлює актуальність вивчення психологічних характеристик даного феномена.

До таких характеристик відноситься самоактуалізація, яка визначається як вища стадія самореалізації людини, з одного боку, і як процес реалізації особистістю своїх можливостей - з іншого [2]. Самоактуалізація передбачає орієнтацію суб'єкта на вищі досягнення в сфері, до якої він потенційно схильний, тим самим демонструючи схожість з перфекціонізмом. Так само прагнення до вдосконалення своєї діяльності та розвитку власної особистості сприяє мотивація досягнення, що характеризується переважним мотивом до досягнення успіху й невираженим мотивом до уникнення невдач, та позитивне самоствалення, що забезпечує сприятливий перебіг процесу самовдосконалення [2; 3].

Також є й інша сторона медалі, а саме деструктивна функція, яка представляє собою порушення саморегуляції, що виражається в почутті невдоволення й розчарування в собі, надмірної критики своєї поведінки та відчутті неконтрольованості життя [3]. Молодий викладач, який виявив в собі схильність до перфекціонізму, встановлює для себе не виправдано високі стандарти. Він прагне виконати якщо не всі, то хоча б більшість завдань відмінно з невеликою толерантністю до помилок. В результаті ця людина може впасти в пригнічений емоційний стан, коли вважає, що не досягла свого самонав'язаного високого стандарту. Перфекціонізм може призвести до хронічного відчуття тривоги, депресії та низької самооцінки. Також він часто обумовлений страхом невдачі, що зазвичай призводить до високого рівня емоційного лиха і відчуття вразливості [4].

Молодий викладач, який є перфекціоністом, може бути схильним до деяких або всіх таких дій: задавати дуже високі очікування для себе; низька самооцінка та відсутність довіри; занижувати свій успіх та перебільшувати їх невдачу; зволікати; дуже критично ставляться до інших людей, які не відповідають їхнім високим очікуванням; не йти на ризик; переглядати та виправляти свою роботу надмірно, і, таким чином, діяти в повільному темпі; мати труднощі з прийняттям рішень; страждати від психосоматичних симптомів, таких як головний біль та ін. [3]

Отже, як висновок, можна сказати, що молодий педагог схильний до прояву перфекціонізму може підходити до роботи, витрачаючи години на просте завдання, поки воно не буде досконалим, також він може відтягувати початок роботи або уникати роботи

взагалі. Він може несвідомо уникати ризиків та може докласти мінімальних зусиль у свою роботу. Багато перфекціоністів зволікають або уникають роботи, оскільки страх провалитися або подати те, що вони вважають підстандартом, дуже прикрий. Всі ці фактори можуть дуже негативно впливати на діяльність молодих викладачів, які схильні до перфекціонізму, адже через нестачу досвіду вони можуть піддаватися більшості таких чинників.

Список літератури: 1. Гаранян Н. Г., Холмогорова А. Б., Юдеева Т. Ю. Перфекционизм, депрессия и тревога // Московский психотерапевтический журнал- 2001- № 4. С. 18 – 48. 2. Ларских М. В. Конструктивные и деструктивные характеристики перфекционизма учителя // Вестник государственного университета управления. М., 2011.б № 4. С. 146 – 154. 3. Малкина-Пых И. Г. Исследование самоактуализации и перфекционизма в структуре личности // Мир психологии. 2010. № 1. С. 208 – 217. 4. Ясная В. А., Ениколопов С. Н. Перфекционизм: история изучения и современное состояние проблемы // Вопросы психологии. 2007. № 4. С. 157 – 158.

Bibliography (transliterated): 1. Garanjan N. G., Holmogorova A. B., Judeeva T. Ju. Perfekcionizm, depressija i trevoga // Moskovskij psihoterapevtičeskij žurnal- 2001- № 4. P. 18 – 48. 2. Larskih M. V. Konstruktivnye i destruktivnye harakteristiki perfekcionizma učitelja // Vestnik gosudarstvennogo universiteta upravlenija. M., 2011.b № 4. P. 146 – 154. 3. Malkina Pyh I. G. Issledovanie samoaktualizacii i perfekcionizma v strukture ličnosti // Mir psihologii. 2010. № 1. P. 208–217. 4. Jasnaja V. A., Enikolopov S. N. Perfekcionizm: istorija izučenija i sovremennoe sostojanie problemy // Voprosy psihologii. 2007. № 4. P. 157 – 158.

Книш А. Є., Терещенко К. Р.

ПЕРФЕКЦІОНІЗМ В ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДИХ ВИКЛАДАЧІВ

Дана стаття присвячена дослідженню впливу перфекціонізму на діяльність молодих викладачів. Перфекціонізм аналізується як складний багатокomпонентний феномен, який проявляється в прагненні молодого викладача до досконалості у всіх аспектах свого життя, який також може проявлятися в якості психологічного ресурсу, що як позитивно, так і негативно може сприяти на самореалізацію педагога та його професійний розвиток. На основі робіт зарубіжних та вітчизняних авторів у статті було виділено характеристики перфекціонізму, які по різному можуть сприяти на протікання учбового процесу.

Ключові слова: перфекціонізм; молодий викладач; самореалізація; уникання невдачі; самоактуалізація; емоційний стан.

Knysh A. E., Tereshchenko K. R.

PERFECTIONISM IN THE ACTIVITIES OF YOUNG TEACHERS

This article is devoted to the study of the influence of perfectionism on the activities of young teachers. Perfectionism is analyzed as a complex multicomponent phenomenon, which is manifested in the young teacher's desire for excellence in all aspects of his life, which can also manifest itself as a psychological resource that can both positively and negatively contribute to teacher self-realization and professional development. Based on the works of foreign and domestic authors, the article highlighted the characteristics of perfectionism, which in different ways can contribute to the educational process.

Key words: perfectionism; young teacher; self-realization; avoidance of failure; self-actualization; emotional condition.

Кныш А. Е., Терещенко К. Р.

ПЕРФЕКЦИОНИЗМ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МОЛОДЫХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Данная статья посвящена исследованию влияния перфекционизма на деятельность молодых преподавателей. Перфекционизм анализируется как сложный многокомпонентный феномен, который проявляется в стремлении молодого преподавателя к совершенству во всех аспектах своей жизни, который так же может проявляться в качестве психологического ресурса, что как положительно, так и отрицательно может способствовать на самореализацию педагога и его профессиональное развитие. На основе работ зарубежных и отечественных авторов в статье было выделено характеристики перфекционизма, которые по разному могут способствовать на протекание учебного процесса.

Ключевые слова: перфекционизм; молодой преподаватель; самореализация; избегание неудачи; самоактуализация; эмоциональное состояние.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО- МОРАЛЬНИСНИХ ОСНОВ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ

В даний час однією з актуальних задач технічних університетів є формування не тільки гнучких «soft skills» та професійних навичок, які в інформаційний вік стали мірилом успіху, але і вміння зберегти свою особистість. В цьому процесі велику роль грає проблема розвитку моралі. Відсутність суворих критеріїв, від яких можливо вибудовувати моральну парадигму, яка задається суспільством та залежить від рівня його розвитку. Мораль залежить від багатьох факторів, на неї впливає не тільки рівень інтелекту, який допомагає максимально різнобічно оцінити ситуацію, а й обставини та навколишнє суспільство, яке може засуджувати високоморальні вчинки і заохочувати аморальні. Якщо суспільство деградує – змінюється і його мораль, а що раніше вважалось аморальним перетворюється в припустимі вчинки і при цьому такими людьми легше маніпулювати. На нашу думку дуже важливим є вміння захистити свідомість майбутніх фахівців завдяки формуванню у них морально-етичних норм. Для вирішення цього питання необхідно не тільки формування морально-етичних норм у студентів, але й формування вмінь зберегти ці норми через знання механізмів і технологій, які використовуються для програмування суспільства етичного нігілізму, згідно з яким ніщо не є моральним чи аморальним. Використовуючи технології програмування, навіть у свідомості високоморального колективу можна впровадити будь-яку ідею та змінити цінності всього суспільства. Завдяки американському юристу Дж. Овертону була сформульована концепція про наявність рамок допустимого спектра думок в публічних висловлюваннях з використанням точки зору суспільної моралі, а назвали цю технологію «Вікно дискурсу» або «Вікно Овертона» [1]. Вагомий внесок для удосконалення даної моделі зробив американський політичний оглядач, в минулому консультант та офіцер армії США Дж. Тревіньо. Він запропонував для оцінки допустимості ідей наступну шкалу: «Немислимі», «Радикальні», «Прийнятні», «Розумні», «Стандартні», «Діючі норми». Змістом «вікна Овертона» вважаються ідеї, що потрапляють у розряд «Прийнятних», а його ядром виступають «Діючі норми», тобто «Немислимі» та «Радикальні» знаходяться за його межами, тобто відкидаються суспільством. Використовуючи ряд непомітних послідовних кроків, регулюючи їх інтенсивність, змінюється ставлення об'єкта маніпуляції до

проблематики з докірливого до буденного і не викликає у нього відторгнення. На першому етапі програмування суспільство інформується про існування даного факту через засоби масової інформації, при цьому ніхто не змушує його приймати. На другому етапі, коли повна заборона на обговорення теми знята, засоби масової інформації починають повідомляти про висловлювання радикальних особистостей та активно їх публічно обговорювати. На третьому етапі привчаються об'єкти маніпуляції до існування даного аспекту в житті, а розсудливих виставляють як нетерпимих до чужих думок. На четвертому етапі прищеплюється думка, що існують неприпустимі, прийнятні та розумні елементи, що в цілому мають користь. На п'ятому – впроваджуються ідеї, що кожен має право вибору, може сам вирішувати, як йому жити, а публічні особи починають спекулювати цим для досягнення своїх інтересів. На шостому етапі впроваджуються ці елементи на законному рівні та засуджуються ті, хто виступає проти [2]. Зазначимо, що застосовуючи технології програмування, можна легалізувати що завгодно, використовуючи концепцію рамок допустимого спектра думок в публічних висловлюваннях з точки зору суспільної моралі.

Німецький банкір Н. Ротшильд говорив: «Хто володіє інформацією – той володіє світом», отже, якщо об'єкту маніпуляції надати неправдиві факти, виникне рішення, в якому є зацікавленість маніпулятора. Професор лінгвістики Массачусетського технологічного інституту А. Хомський сформулював десять методів для управління масами. Згідно з першим – необхідно увагу об'єкту маніпуляції перевести від важливих проблем на порожні відомості через ЗМІ, для цього обмежується надання знань з філософії, психології, економіки, передових технологій, в той же час в суспільстві все більше транлюється порожніх «мільних опер», використовуються елементи містицизму та шоу бізнесу. Другий метод будується на технологіях впровадження в свідомість почуття тривоги, страхів, фобій, і бажань для потрібної моделі поведінки, тобто зміщення акценту з розуму на емоції, вбиваючи тим самим критичне мислення об'єкта маніпуляції. Третій - базується на створенні труднощів та очікуванні передбачуваних дій від об'єктів маніпуляції для вирішення даних проблем. Ця технологія застосовується для добровільного обмеження соціальних прав і свобод об'єктів маніпуляції. Четвертий метод – це обмеження доступу об'єктів маніпуляції до інформації, щоб вони виконували тільки ті завдання та роботи, які від них потрібні, через обмеження їх кругозору. П'ятий метод - це технологія поступового впровадження дискомфортних для об'єктів маніпуляції змін. Шостий метод спрямований на нав'язування цінностей через моду та ЗМІ. Сьомий - це донесення необхідності негативних змін, які розпочнуться у майбутньому, а мета цього - схвалення об'єктом маніпуляції, тому що легше погодитися на жертви в майбутньому, ніж у сьогоднішньому. Восьмий – це культивування почуття

провини об'єкта маніпуляції, формування потрібних думок та спрямування їх у потрібному напрямку. Дев'ятий метод застосовується в ЗМІ на базі інфантильних мовних зворотів, тобто звернення до об'єктів маніпуляції як до дітей для підвищення сугестивності та подавлення критичного мислення. Десятий, завершальний, закріплює результати маніпуляції об'єктом, який сприймає те, що раніше заперечував як необхідне в своїй діяльності. [3].

Аналізуючи вищевикладене, на нашу думку, для розвитку духовно-моральнісних основ та відповідальності національної гуманітарно-технічної еліти треба формувати у студентів критичне мислення, та вміння застосовувати інноваційні методики для формування відповідальності у себе. Якою б не була висока мораль студента, без критичного мислення ці цінності беззахисні та легко піддаються зміні через технології програмування суспільства. Критичне ж мислення формується на базі широкого кругозору та досвіду. Мораль же на пряму залежить від моральності суспільства, а критичне мислення дозволяє захистити моральність та мораль. Однак, при цьому слід пам'ятати, що мораль задається суспільством і чим моральність примітивніша, тим легше ним керувати. Всі маніпуляції втрачають свою ефективність, коли людина, зокрема майбутній фахівець, критично мислить, усвідомлюючи дії маніпуляторів, що дозволяє, збереженню моральності суспільства.

Ми повністю поділяємо думку Ф. Енгельса, що мораль істинно людська, стоїть вище класових протиріч і всяких спогадів про них, можлива буде лише на такому рівні розвитку суспільства, коли не тільки буде знищена протилежність класів, але зітреться і слід її в практичному житті [4, с. 89].

Мораль (від лат. *moralis* – моральний) – форма суспільної свідомості, сукупність принципів, правил, норм, якими люди керуються в своїй поведінці. Ці норми є виразом певних реальних відносин людей один до одного і різних форм людської спільності: до сім'ї, трудовому колективу, класу, нації, суспільству в цілому. Соціальна функція моралі полягає в тому, щоб сприяти збереженню і зміцненню існуючих суспільних відносин або сприяти їх знищенню - шляхом морального схвалення або засудження певних вчинків і суспільних порядків. На мораль впливають сформовані виробничі відносини, національні традиції, держава, право, релігія, мистецтво. У сучасному суспільстві мораль носить класовий характер, тому що кожен клас виробляє свої моральні принципи [5, с. 499].

Таким чином, розвиток психолого-педагогічних аспектів формування духовно-моральнісних основ та відповідальності національної гуманітарно-технічної еліти у особистості починається з становлення критичного мислення у студентів, захисту від технологій маніпуляцій та від розвитку суспільства в цілому.

Список літератури: 1. The Overton Window. Mackinac Center for Public Policy. URL: <https://www.mackinac.org/OvertonWindow> (last accessed: 11.11.2020). 2. Atkins David

(thereisnospoon). Why the Right-Wing Gets It--and Why Dems Don't [UPDATED]. Daily Kos. URL: <https://www.dailykos.com/stories/2006/05/10/208784/-Why-the-Right-Wing-Gets-It-and-Why-Dems-Don-t-UPDATED> (last accessed: 11.11.2020). 3. Ноам Хомский: 10 способов управления массами. 4brain. URL: <https://4brain.ru/blog/mass-manipulation-chomsky/> (дата обращения: 11.11.2020). 4. Энгельс Ф. Анти-Дюринг. Переворот в науке, произведённый господином Евгением Дюрингом. Москва : Политиздат, 1957. 376 с. 5. Философская энциклопедия : в 5 т. / гл. ред. Ф. В. Константинов. Москва : Сов. энциклопедия, 1964. Т. 3. 584 с.

Bibliography (transliterated): 1. The Overton Window. Mackinac Center for Public Policy. URL: <https://www.mackinac.org/OvertonWindow> (last accessed: 11.11.2020). 2. Atkins David (thereisnospoon). Why the Right-Wing Gets It--and Why Dems Don't [UPDATED]. Daily Kos. URL: <https://www.dailykos.com/stories/2006/05/10/208784/-Why-the-Right-Wing-Gets-It-and-Why-Dems-Don-t-UPDATED> (last accessed: 11.11.2020). 3. Noam Khomskyj: 10 sposobov upravleniya massamy. 4brain. URL: <https://4brain.ru/blog/mass-manipulation-chomsky/> (data obrascheniya: 11.11.2020). 4. Enhel's F. Anty-Diurynh. Perevorot v nauke, proyzvedionnyj hospodynomy Evhenyem Diurynhom. Moskva : Polytyzdat, 1957. 376 p. 5. Fylosofskaia entsyklopedyia : v 5 t. / hl. red. F. V. Konstantynov. Moskva : Sov. entsyklopedyia, 1964. T. 3. 584 p.

УДК 398.3(=161.2):595.4

*Красиков М. М.
м. Харків, Україна*

НАРОДНА БІОЕТИКА ТА ЕТНОЗООЛОГІЯ: ПАВУК У ПОВІР'ЯХ УКРАЇНЦІВ (ЗА ЕКСПЕДИЦІЙНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

Народна біоетика українців, так само як і етнзоологія, не належать до магістальних тем вітчизняної етнології, хоча і матеріали збирачів XIX–XX століть, і записи сучасних польовиків містять достатньо інформації для осмислення ставлення носіїв традиційної народної культури до світу живої природи.

У даній розвідці ми проаналізуємо лише комплекс уявлень, пов'язаних із павуком – давнім сусідом людей, напівзаконним мешканцем їх осель. А матеріалом слугуватимуть тільки наші польові записи на Закарпатті та в Прикарпатті 2017 р. (хоча в багатьох експедиціях і в цьому регіоні, і в інших ми також чимало фіксували цікавих повір'їв, легенд, прикмет, що стосуються павука).

Інформанти усіх вікових категорій на досліджуваній території твердо додержуються правила: «Павуків не вбивають – викидають на вулицю» [24]. Однак причини такої поведінки різні.

Народне християнство поділило тварин на сакралізованих, гідних пошани (віл, корова, вівця...) і проклятих (кінь, змії, козел...). Павук, згідно народним апокрифам, заслужив до себе шанобливе ставлення: «Павука гріх вбивати. Як тікали Божа Мати з Ісусом, сховалися в печеру, а павук заснував прохід. Погоня біжала і вирішила, що тут нікого нема» [16]; «Павуків не вбивають. Павуки заснували печеру, яку не знайшли ті, що шукали Христа. Я їх ніколи не вбиваю» [20]; «Хрестовика-павука не можна вбивати. Пречиста Діва як з Ісусом ховалися, забігла у хату, а павуки заснували двері. І стражники вирішили: сюди не заходимо, бо тут аж двері павутинням засновані» [8].

Цю легенду про павуків, які саме таким чином врятували маленького Ісуса від воїнів царя Ірода, ми фіксували десятки разів в центральних, східних і західних регіонах України, відома вона і за друкованими джерелами 100–150-річної давності.

Однак цікаві варіації на цю тему, які ми зафіксували 2017 року. «Павука не вбивай. Колись у фронт 14 року йшов за чоловіком бішений – хотів його вбити, а той засокотився: де ся діти? Він у павутину заліз і остався живий – той пробіг. За то паука сі не б'є» [14]. Як бачимо, тут апокрифічний сюжет перенесений на історичне тло і розповідається як певний факт – переказ, бувальщина, тим більше, що пам'ять про Першу світову війну в Карпатах ще зберігають представники старшого покоління, чії батьки, дідусі і бабусі були свідками, а деякі й учасниками тих подій.

У наступному наративі цей же сюжет перенесений у майбутнє: «Не мож павука бити, бо, як буде війна і як будуть тебе шукати вороги – не найдуть. Хто не б'є павуки, вони так заснують дикупки [окопи – *М.К.*], що ти у ту хованку заховаєшся. І вороги подумают: тут нікого нема, тут повно павучиння! Може, людина просила Бога, а він наслав павуків – вони заснували дикуп, і так його Бог осторожив» [17]. Павуки у данному випадку виступають в якості рятівників не будь-якої людини, яку переслідують, а лише такої, яка ніколи не вбивала їх родичів. Мотив вдячності людині за добре ставлення до певної тварини (рятування від смерті, якась послуга тощо) широко розповсюджений у чарівних казках майже всіх народів. Прескрипція не вбивати павуків обґрунтовується у двох останніх текстах суто утилітарно – за принципом російського прислів'я «не плюй в колодець...», хоча етична складова є в обох версіях. У першому ж тексті необхідність шанування павука не пов'язується з жодною меркантильністю і взагалі користю для когось: тут наголошується на сакралізованості цього представника фауни (завдяки його величезній заслугі перед християнством), і саме тому вбивство його кваліфікується як «гріх» – тобто в морально-релігійному вимірі. Особливо шанується у християн павук-хрестовик (на чому наголошує оповідачка третього варіанту народного апокрифу), і наявність хрестоподібного знаку на спині павука, за народними

уявленнями, є Божою відзнакою, нагородою, нагадуванням людям про чудесне спасіння немовляти Ісуса завдяки паукові.

Проте існують і інші міркування щодо недоторканності павука: «Кажуть, що павук – душечка, не можна бити» [18]. І це не просто «душечка», а душа когось із предків, яка повернулася до рідної домівки в такому образі і, безперечно, допомагає своїм родичам. Це прямим текстом звучить в наступному твердженні: «Павуків не вбивай – вбиваєш когось із рідних. Він вреда не приносить. Як іде до ноги павук простий – на гроші, хрестовий лізе перед тебе – на смерть когось з родичів» [27]. Хрестовик тут постає як Божий посланець, який попереджає про закінчення чийогось земного шляху (у даному випадку спрацьовує асоціація з надмогильним хрестом).

Ще одна причина поваги до павука – теж етична: «Кажуть, що павуків не можна вбивати: він трудиться» [7]. Павук – одна з небагатьох істот (пригадуються ще бджоли, мурашки, бобри...), які щось створюють для своєї життєдіяльності, причому їх працьовитість здавна слугувала прикладом для людей, про що виразно свідчать паремії багатьох народів, у тому числі українців.

Ймовірно, саме з цієї причини (оскільки павук весь час працює – тче павутину) виник стійкий зв'язок цього хатнього мешканця з добробутом в оселі, грошима і взагалі щастям: «Павука не вбивай – гроші не водитимуться» [9]; «Павука не можна вбивати, бо він несе гроші» [25]; «Павука не можна бити – не буде грошей» [6]; «Павука не можна вбивати – не будеш мати гроші» [10]; «Павука не можна вбивати, аби гроші сі водили» [4]; «Я не б'ю [павуків – *М.К.*], я на віник та вивержу його на двір. Гроші ведуться у хаті» [26]; «Павука не можна бити – гроші павук може принести» [22]; «Павука не можна вбивати – грошей не буде. Павук несе гроші» [15]; «Павук гроші приносить» [12]; «Павук несе гроші, а вб'єш – не буде» [16]; «Павука не можна вбивати: гроші приносить» [26]; «Павука не можна вбивати, бо він гроші носить» [5]; «Павука не можна вбивати – будуть негаразди, недостаток» [1]; «Павука не мож убивати – приносить щестя, особливо хрестикові. Я мечу на двір» [23]; «Павук приносить щастя» [21]; «Павуки гроші і щістя несут. Їх з хати тільки виносити можна» [13].

Павук як гарант щастя в домі захищений і таким «табу»: «Не можна вбивати павука – сім годів щестя не матимеш. За kota такого не кажуть» [3]. Насправді кажуть: «Kota не мож вбивати – щастя 7 років нема» [14]. Кіт і собака – герої відомого українського народного апокрифу про хлібний колосок, який вони вблагали Бога залишити з зерном хоч на кінчику, – звідси сакралізованість kota і суворість покарання за його вбивство.

У народному соннику українців сон, де фігурує павук, трактується зазвичай як цілком позитивний: «Павуки – на гроші» [26]. Семантика і символіка образу, як бачимо, не змінюється і тут.

Є ще загальновідома в Україні прикмета, яка має у дослідженій нами місцевості Карпатського регіону лише два тлумачення: 1) «Маленький павучок зачепиться за волосся, за одягу і спускається – кажуть: “О, у мене скоро будуть гроші!”» [1]; «Як повзе по людині павук – гроші тобі принесе» [22]; «Як павук повзе по землі до тебе або по тобі – як би несе гроші тобі» [10]; «Коли павук на тобі або лізе до тебе по землі – гроші несе. Його не вбивають» [11]; 2) «Павуків не можна вбивати. По тобі полізе павук – щось нове будеш мати» [2]; «Як лізе павук по людині – новина буде» [9].

У другому тлумаченні прикмети, як бачимо, є дві варіації: 1) незабаром матимеш щось з нового одягу чи якийсь аксесуар; 2) почувеш якусь важливу нову інформацію особистого характеру (яка може бути як гарною, так і поганою).

Зафіксували ми в експедиції і використання «продукції» павука в лікувальній магії: «Павутиння беруть зі стайні, ладан і підкурюють, як вим'я тверде у корови» [19]. Пов'язано це також із сакралізованим статусом павука.

Отже, образ павука в традиційній народній культурі українців на території, де проходив маршрут нашої експедиції, є усталеним, багатограним, з розвиненою семантикою і прагматикою і доволі архаїчним, про що свідчать наведені вище записи.

Список літератури: 1. Зап. М. М. Красиков 15.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Анни Миколаївни Андрухович, 1958 р. н., освіта 10 кл., місцевої. 2. Зап. М. М. Красиков 9.07.17 у смт Ясіня Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Катерини Василівни Баккай, 1953 р. н., освіта сер. спец., місцевої. 3. Зап. М. М. Красиков 11.07.17 у смт Ясіня Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Марії Дмитрівни Бронтерюк, 1963 р. н., освіта 10 кл., місцевої. 4. Зап. М. М. Красиков 22.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Василя Миколайовича Н, 1960 р. н., освіта 10 кл., місцевого. 5. Зап. М.М. Красиков 20.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Катерини Дмитрівни Васильчук, 1956 р. н., освіта сер. спец., нар. і жила у с. Броники Шепетівського р-ну Хмельницької обл., з 1979 р. живе у с. Лазещина. 6. Зап. М.М. Красиков 16.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Одарки Михайлівни Вербицької, 1962 р. н., освіта 10 кл., місцевої. 7. Зап. М.М. Красиков 7.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Олени Василівни Вершак, 1942 р. н., освіта 6 кл., місцевої. 8. Зап. М. М. Красиков 15.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Вікторії Василівни Н, 1988 р. н., освіта 11 кл., місцевої. 9. Зап. М. М. Красиков 4.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Василини Стефанівни Климпуш, 1944 р. н., освіта 7 кл., місцевої. 10. Зап. М. М. Красиков 18.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Марії Степанівни Климпуш, 1997 р. н., освіта незакінч. вища, місцевої. 11. Зап. М. М. Красиков 22.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Христини

Михайлівни Климпуш, 2001 р. н., освіта 11 кл., місцевої. 12. Зап. М.М. Красиков 13.07.17 у смт Ясіня Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Анни Іванівни Клочуряк, 1942 р. н., місцевої. 13. Зап. М.М. Красиков 12.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Анни Іллівни Ковбаснюк, 1950 р. н., освіта 10 кл., місцевої. 14. Зап. М.М. Красиков 15.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Явдохи Василівни Ковбаснюк, 1947 р. н., освіта 5 кл., місцевої. 15. Зап. М.М. Красиков 12.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Марії Іванівни Которожук, 1944 р. н., освіта сер. спец., місцевої. 16. Зап. М.М. Красиков 21.07.17 у с. Яблуниця Яремчанського р-ну Івано-Франківської обл. від Марії Михайлівни Кравчук, 1980 р. н., освіта 11 кл., нар. і жила у с. Ворохта Надвірнянського (тепер Яремчанського) р-ну Івано-Франківської обл., з 2000 р. живе у с. Яблуниця. 17. Зап. М. М. Красиков 14.07.17 у смт Ясіня Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Василюни Михайлівни Лорізяк, 1932 р. н., освіти нема, місцевої. 18. Зап. М.М. Красиков 22.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Анни Василівни Митничук, 1944 р. н., освіта 10 кл., місцевої. 19. Зап. М.М. Красиков 21.07.17 у с. Яблуниця Яремчанського р-ну Івано-Франківської обл. від Оксани Андріївни Намітанчук, 1970 р. н., освіта 10 кл., нар. і жила у с. Поляниця Яремчанського р-ну, з 1983 р. живе у с. Яблуниця. 20. Зап. М. М. Красиков 22.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Василюни Дмитрівни Оленічук, 1945 р. н., освіта 11 кл., місцевої. 21. Зап. М. М. Красиков 10.07.17 у смт Ясіня Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Галини Михайлівни Опаранюк, 1966 р. н., освіта сер. спец., місцевої. 22. Зап. М.М. Красиков 17.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Василюни Михайлівни Ославської, 1936 р. н., освіта 4 кл., місцевої. 23. Зап. М. М. Красиков 15.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Марії Дмитрівни Тимчук, 1943 р. н., освіта 10 кл., місцевої. 24. Зап. М.М. Красиков 15.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Галини Михайлівни Тупчук, 1963 р. н., освіта сер. спец., місцевої. 25. Зап. М.М. Красиков 22.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Анни Миколаївни Шведюк, 1947 р. н., освіта сер. спец., місцевої. 26. Зап. М.М. Красиков 7.07.17 у с. Лазещина Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Олени Іванівни Шеп'юк, 1954 р. н., освіта сер. спец., місцевої. 27. Зап. М.М. Красиков 11.07.17 у смт Ясіня Рахівського р-ну Закарпатської обл. від Олени Василівни Юролюк, 1954 р. н., освіта сер. спец., місцевої.

Bibliography (transliterated): 1. Zap. M. M. Krasiv`kov 15.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Anny` My`kolayivny` Andruhovych, 1958 r. n., osvita 10 kl., miscevoyi. 2. Zap. M. M. Krasiv`kov 9.07.17 u smt Yasinya Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Katery`ny` Vasy`livny` Bakkaj, 1953 r. n., osvita ser. specz., miscevoyi. 3. Zap. M. M. Krasiv`kov 11.07.17 u smt Yasinya Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Mariyi Dmy`trivny` Bronteryuk, 1963 r. n., osvita 10 kl., miscevoyi. 4. Zap. M. M. Krasiv`kov 22.07.17 u

s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Vasy`lya My`kolajovy`cha N, 1960 r. n., osvita 10 kl., misceвого. 5. Zap. M.M. Krasý`kov 20.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Katery`ny` Dmy`trivny` Vasy`l`chuk, 1956 r. n., osvita ser. specz., nar. i zhy`la u s. Brony`ky` Shepetivs`kogo r-nu Xmel`ny`cz`koyi obl., z 1979 r. zhy`ve u s. Lazeshhy`na. 6. Zap. M.M. Krasý`kov 16.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Odarky` My`xajlivny` Verby`cz`koyi, 1962 r. n., osvita 10 kl., miscevoyi. 7. Zap. M.M. Krasý`kov 7.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Oleny` Vasy`livny` Vershak, 1942 r. n., osvita 6 kl., miscevoyi. 8. Zap. M. M. Krasý`kov 15.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Viktoriyi Vasy`livny` N, 1988 r. n., osvita 11 kl., miscevoyi. 9. Zap. M. M. Krasý`kov 4.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Vasy`ly`ny` Stefanivny` Kly`mpush, 1944 r. n., osvita 7 kl., miscevoyi. 10. Zap. M. M. Krasý`kov 18.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Mariyi Stepanivny` Kly`mpush, 1997 r. n., osvita nezakinch. vy`shha, miscevoyi. 11. Zap. M. M. Krasý`kov 22.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Xry`sty`ny` My`xajlivny` Kly`mpush, 2001 r. n., osvita 11 kl., miscevoyi. 12. Zap. M.M. Krasý`kov 13.07.17 u smt Yasinya Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Anny` Ivanivny` Klochuryak, 1942 r. n., miscevoyi. 13. Zap. M.M. Krasý`kov 12.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Anny` Illivny` Kovbasnyuk, 1950 r. n., osvita 10 kl., miscevoyi. 14. Zap. M.M. Krasý`kov 15.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Yavdoxy` Vasy`livny` Kovbasnyuk, 1947 r. n., osvita 5 kl., miscevoyi. 15. Zap. M.M. Krasý`kov 12.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Mariyi Ivanivny` Kotorozhuk, 1944 r. n., osvita ser. specz., miscevoyi. 16. Zap. M.M. Krasý`kov 21.07.17 u s. Yabluny`cya Yaremchans`kogo r-nu Ivano-Frankivs`koyi obl. vid Mariyi My`xajlivny` Kravchuk, 1980 r. n., osvita 11 kl.; nar. i zhy`la u s. Voroxta Nadvirnyans`kogo (teper Yaremchans`kogo) r-nu Ivano-Frankivs`koyi obl., z 2000 r. zhy`ve u s. Yabluny`cya. 17. Zap. M. M. Krasý`kov 14.07.17 u smt Yasinya Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Vasy`ly`ny` My`xajlivny` Lorizyak, 1932 r. n., osvity` nema, miscevoyi. 18. Zap. M.M. Krasý`kov 22.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Anny` Vasy`livny` My`tny`chuk, 1944 r. n., osvita 10 kl., miscevoyi. 19. Zap. M.M. Krasý`kov 21.07.17 u s. Yabluny`cya Yaremchans`kogo r-nu Ivano-Frankivs`koyi obl. vid Oksany` Andriyivny` Namitanchuk, 1970 r. n., osvita 10 kl.; nar. i zhy`la u s. Polyany`cya Yaremchans`kogo r-nu, z 1983 r. zhy`ve u s. Yabluny`cya. 20. Zap. M. M. Krasý`kov 22.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Vasy`ly`ny` Dmy`trivny` Olenichuk, 1945 r. n., osvita 11 kl., miscevoyi. 21. Zap. M. M. Krasý`kov 10.07.17 u smt Yasinya Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Galy`ny` My`xajlivny` Oparanyuk, 1966 r. n., osvita ser. specz., miscevoyi. 22. Zap. M.M. Krasý`kov 17.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Vasy`ly`ny` My`xajlivny` Oslavs`koyi, 1936 r. n., osvita 4 kl., miscevoyi. 23. Zap. M. M. Krasý`kov 15.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Mariyi Dmy`trivny` Ty`mchuk, 1943 r. n., osvita 10 kl., miscevoyi. 24. Zap. M.M. Krasý`kov

15.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Galy`ny` My`hajlivny` Tupchuk, 1963 r. n., osvita ser. specz., miscevoyi. 25. Zap. M.M. Krasny`kov 22.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Anny` My`kolayivny` Shvedyuk, 1947 r. n., osvita ser. specz., miscevoyi. 26. Zap. M.M. Krasny`kov 7.07.17 u s. Lazeshhy`na Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Oleny` Ivanivny` Shep`yuk, 1954 r. n., osvita ser. specz., miscevoyi. 27. Zap. M.M. Krasny`kov 11.07.17 u smt Yasinya Raxivs`kogo r-nu Zakarpats`koyi obl. vid Oleny` Vasy`livny` Yurolyuk, 1954 r. n., osvita ser. specz., miscevoyi.

Красиков М. М.

НАРОДНА БІОЕТИКА ТА ЕТНОЗООЛОГІЯ: ПАВУК У ПОВІР'ЯХ УКРАЇНЦІВ (ЗА ЕКСПЕДИЦІЙНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

У статті на основі матеріалів, записаних автором 2017 р. у Закарпатті та Прикарпатті, розкривається специфіка сприйняття образу павука місцевим населенням. Аналізуються повір'я, легенди (народні апокрифи) та нормативна практика, пов'язана з даним представником фауни.

Ключові слова: українці, традиційна народна культура, павук.

Krasikov M. M.

FOLK BIOETHICS AND ETHNOZOOLOGY: A SPIDER IN UKRAINIANS BELIEFS (BY EXPEDITION MATERIALS)

The article, based on materials, recorded in 2017 in Transcarpathian and Pre-Carpathian regions, highlights the specifics of perception of the spider's image by locals. Beliefs, legends (folk apocrypha) and practices related to aforementioned representatives of fauna are analyzed.

Keywords: ukrainians, traditional folk culture, spider.

Красиков М. М.

НАРОДНАЯ БИОЭТИКА И ЭТНОЗООЛОГИЯ: ПАУК В ПОВЕРЬЯХ УКРАИНЦЕВ (ПО ЭКСПЕДИЦИОННЫМ МАТЕРИАЛАМ)

В статтю на основі матеріалів, записаних автором в 2017 г. в Закарпатті і Прикарпатті, розкривається специфіка сприйняття образу паука місцевим населенням. Аналізуються повір'я, легенди (народні апокрифи) і нормативна практика, пов'язана з даним представителем фауни.

Ключеві слова: українці, традиційна народна культура, паук.

УДК 347.451

*Лисенко І. В., Лисенко А. М.
м. Харків, Україна*

ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Згідно Конституції України право приватної власності є непорушним (ст.41). Але тут же встановлюється, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства. Отже в межах своїх прав, а зокрема права власності особа не може зловживати своїми правами як навмисне, так і з необережності. Для недопущення зловживань у правозастосовній практиці необхідно встановлення на законодавчому рівні право обмежувальних категорій. В іншому випадку необмеженість влади власника спровокує протиправну поведінку і зловживання правом.

Підставами для виникнення правових обмежень у праві власності є охорона прав і законних інтересів як суспільства в цілому, так і окремих осіб. Встановлення обмежень є необхідною передумовою для кожної людини в процесі набуття цивільних прав та обов'язків. Таким чином, науковою проблемою є встановлення підстав для обмеження у праві приватної власності, дослідження правової природи та визначення їх місця в механізмі правового регулювання права приватної власності.

Слід зазначити, що незважаючи на розгляд зазначених питань багатьма авторами, в юридичній науці не склалося усталеного думки щодо обмежень у праві власності. Але, незважаючи на це, сучасне українське законодавство передбачає подібні обмеження. Це викликає потребу в проведенні аналізу даної проблеми.

Метою і завданнями даного дослідження є вивчення правової сутності обмежень у праві приватної власності в спадкових правовідносинах, визначення їх місця в системі обмежень права власності. Для цього необхідно виявити передумови обмежень в спадковому праві, їх взаємодія з іншими правовими інститутами спадкового права і наслідки їх застосування.

Заповіт, як і будь-яка інша угода, є підставою для виникнення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків у суб'єктів цивільних правовідносин. Одним з принципів заповіту є його свобода, тобто право заповідача розпорядитися своїм майном на випадок своєї смерті. Таке право передбачає також можливість накладення на заповідане майно певних правових обмежень. Під обмеженнями ми розуміємо звуження прав власника речі (майна) в рамках закону з метою захисту прав інших осіб, зазначених у законі, угоді, рішенні суду.

Заповідальний відказ є однією з підстав виникнення обмежень права власності у спадкоємців. Заповідач може на свій розсуд призначити своїм спадкоємцем будь-яку фізичну особу незалежно від наявності родинних, сімейних відносин. Заповідач також може без зазначення мотивів, а лише на свій розсуд, вказати в заповіті відказоодержувачів з числа спадкоємців, осіб позбавлених спадщини або будь-яких інших фізичних або юридичних осіб. Заповідальний відказ - це заповідальне розпорядження, яке полягає в покладанні на спадкоємця обов'язку виконати певне зобов'язання на користь осіб, вказаних заповідачем.

Якщо предметом заповідального заповідального відказу є житловий будинок, квартира, то власник зобов'язується надати право користування відказоодержувачу цією нерухомістю. Тобто новий власник житла з правом власності на цю річ отримує певні обмеження в цьому речовому праві.

Обмеження в праві власності проявляються в обов'язку власника не перешкоджати відказоодержувачу в користуванні житлом і не порушувати його житлових прав. Власник не втрачає права користування, володіння і розпорядження житлом, але використання цих правомочностей можливо лише з дотриманням прав і законних інтересів відказоодержувача.

Таке обмеження викликає певне обмеження права власності, але ніяк не зменшення його обсягу, що дозволяє власнику на свій розсуд надавати це житло для проживання іншим особам.

Це обмеження носить індивідуальний характер. Ч.2 ст.1238 ЦК України передбачає лише право користування житлом відказоодержувачем. Законодавство нічого не говорить про обмеження в праві розпорядження житлом. Звісно ж, що в даному випадку може бути застосована аналогія закону. Подібними за змістом є правовідносини, врегульовані ч.2 ст.822 ЦК України про право переважної покупки житла наймачем. Застосування такої аналогії відповідатиме принципам розумності та справедливості.

Обмеження, викликані виконанням спадкоємцем заповідального відказу, мають тимчасовий характер. Підставою для припинення цих обмежень може бути смерть відказоодержувача або його відмова від заповідального відказу. Право відказоодержувача не може передаватися у спадок або переходити до третіх осіб іншим шляхом.

Проведений аналіз заповідального відказу як підстави для виникнення обмеження в праві приватної власності дозволяє сформулювати наступні висновки:

1. Обмеження в праві приватної власності на житло в спадковому праві можуть виникнути в результаті заповідального розпорядження спадкодавця - заповідального відказу. Ці обмеження стосуються права користування і розпорядження житлом.

2. Обмеження в праві приватної власності, що виникли в результаті заповідального відказу, мають індивідуальний характер. Вони існують лише в період життя відказоодержувача і не можуть бути передані іншим особам.

Список літератури: 1. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с. 2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356.

Bibliography (transliterated): 1. Konstytutsiia Ukrainy : stanomna 1 veres. 2016 r. / Verkhovna Rada Ukrainy. Kharkiv : Pravo, 2016. 82 P. 2. Tsyvilnyy kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 40 – 44. St. 356.

Лисенко І. В., Лисенко А. М.

ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Стаття присвячена актуальним проблемам цивілістичної науки, зокрема особливостям права розпорядження майном на випадок своєї смерті. У роботі сформульовані висновки щодо удосконалення регулювання реалізації права розпорядження майном у спадкових відносинах.

Ключові слова: право власності, право розпорядження, майно, спадкоємець, спадкодавець, відказоодержувач.

Lysenko I. V., Lysenko A. M.

SEPARATE LEGAL ASPECTS OF PROTECTION BY PROVISION

The article is dedicated the issues of the day of civil law, namely to the features of power of appointment in case of the death. Conclusions are in-process formulated in relation to the improvement of adjusting of realization of power of appointment in the inherited relations.

Key words: right of ownership, right for an order, property, heir, consignee.

Лысенко И. В., Лысенко А. Н.

ОТДЕЛЬНЫЕ ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ НАСЛЕДОВАНИЯ ПО ЗАВЕЩАНИЮ

Статья посвящена актуальным проблемам цивилистики, а именно особенностям права распоряжения имуществом на случай своей смерти. В работе сформулированы выводы относительно усовершенствования регулирования реализации права распоряжения имуществом в наследственных отношениях.

Ключевые слова: право собственности, право распоряжения, имущество, наследник, наследодатель, отказополучатель.

УДК 93:303.442.43

Мотенко Я. В., Шишкіна Є. К.

Харків, Україна

СУРВІВАЛІЗМ ЯК ПРОЯВ КРИЗИ ІДЕОЛОГІЇ ЕТАТИЗМУ

Згідно ухваленої 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН «Загальної декларації прав людини» пріоритетним завданням інститутів державної влади є захист життя, здоров'я, честі і гідності людини [1]. Однак в умовах «холодної війни» 1947–1991 рр., трансформації світової політичної структури внаслідок розпаду СРСР протягом 1990-х рр. та глобальної кризи існуючого світового порядку на початку 2000-х рр. положення «Загальної декларації прав людини» залишились утопічними побажаннями. Натомість, критично загрозливими для міжнародної безпеки і, зокрема, для національної безпеки України стали проблеми «гібридних» війн, тероризму, нелегальної міграції, наркоторгівлі, глобального потепління клімату, пандемії COVID-19 [2]. Знецінення життя рядових громадян стало реальним, а не декларативним трендом світового розвитку. Як наслідок, дедалі вразливішими є позиції прихильників етатизму, чие бачення відносин «людина-держава» узагальнює формула: «Податки в обмін на безпеку і соціальні гарантії». Натомість, дедалі прогресуючою є атомізація суспільства. Однією з форм цього процесу став сурвівалізм.

Сурвівалізм є малодослідженим міжнародним соціальним явищем. Завданням пропонованої наукової розвідки є визначити головні риси ідеології сурвівалізму.

У перекладі з англійської мови survival – це виживання. Відповідно, сурвівалізм – це специфічна субкультура, носії якої поєднують досвід туризму, полювання, навичок

тактичної медицини та, іноді, прийомів ведення партизанської війни. Сурвівалісти намагаються опанувати компетенції, які дозволять їм вижити в екстремальних умовах без допомоги владних державних структур. Традиційно прийнято вважати, що ідеологія сурвівалізму почала формуватися в епоху «холодної війни» на території держав – членів НАТО. Суспільний лад країн – засновників Північноатлантичного альянсу з властивим йому культом індивідуалізму та активного споживання матеріальних благ стимулював їхнє населення до пошуків методів самостійного виживання в умовах Третьої світової війни. Однак, варто зазначити, що на думку окремих дослідників витоки ідеології сурвівалізму варто шукати саме на території колишнього СРСР. Так, наприклад, професор Інституту практичної психології і психоаналізу (Російська Федерація) Варга А. Я. стверджує, що радянська неофіційна суспільна мораль 1930-х рр. була квінтесенцією сурвівалізму. Її основні складові – недовіра до державних органів влади, сподівання лише на власні сили, абсолютизація значущості фізичної праці, відсутність довгострокових планів на майбутнє [3].

Стрімкий прогрес інформаційних технологій наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. перетворив сурвівалізм на один з сегментів вестернізації світового культурного простору. Прихильники ідеології сурвівалізму перетворили мережу Інтернет на середовище активного обміну відповідною тематичною текстовою та аудіовізуальною інформацією [4]. Змінилися акценти у визначенні пріоритетності потенційних загроз. Питання виживання в умовах планетарної ядерної війни поступилися своїм місцем проблематиці виживання під час світових економічних криз, терористичних атак, стихійних лих і локальних війн. Втім, аналіз системи цінностей та ієрархії потреб носіїв субкультури сурвівалізму свідчить про властивість їй певних базових елементів, а саме:

1. Практикування і поширення есхатологічних настроїв;
2. Індивідуалізм. Домінування егоїстичних інтересів. Найпопулярнішими є сценарії особистого порятунку, коли всі інші співгромадяни вважаються лише конкурентами у боротьбі за необхідні для виживання ресурси;
3. Лабільність політичних переконань.
4. Прагматизм у міжособистісних відносинах.
5. Культ зброї (холодної і вогнепальної) та спеціального тактичного спорядження.
6. Постійна психологічна готовність діяти за принципом «мета виправдовує засоби».
7. Ідеалізація натурального господарства.
8. Індиферентне ставлення до діяльності державних органів влади [5].

Таким чином, наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст. система відносин громадянин-держава переживає істотну трансформацію, зумовлену критичним зростанням руйнівного потенціалу глобальних військово-політичних, соціально-економічних та екологічних проблем. Нездатність державного апарату влади і його силових структур гарантувати громадянам захист їхньої особистої безпеки, прав та свобод спровокували переоцінку частиною населення досвіду взаємодії з державними структурами управління. Як наслідок, етатична концепція колективного порятунку санкціонованого державою тепер співіснує з альтернативною концепцією, в основу якої покладено особисті, егоїстичні інтереси окремого громадянина.

Список літератури: 1. Загальна декларація прав людини: Резолюція 217 А (III) Генеральної Ассамблеї, 10 грудня 1948 р. / Сайт Верховної Ради України. Url: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=ru#Text. 2. Стратегія національної безпеки України: Рішення Ради національної безпеки і оборони України, 14 вересня 2020 р. / Сайт Верховної Ради України. Url: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020/card3#Files>. 3. Варга А. Выживальщики // Сноб. – 2015 – 21 січня. Url: <https://snob.ru/profile/9682/blog/86305>. 4. Survival Panda. Url: <https://survivalpandas.blogspot.com/>. 5. Не так страшен конец света, как то, что будет потом! Форум выживальщиков. Url: <http://saveyou.ru/forum/showthread.php?t=1472>

Bibliography (transliterated): 1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: Rezoliutsiia 217 A (III) Heneralnoi Assamblei, 10 hrudnia 1948 r. / Sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Url: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=ru#Text. 2. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy, 14 veresnia 2020 r. / Sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Url: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020/card3#Files>. 3. Varha A. Vyzhyvalshchyky // Snob. – 2015 – 21 sichnia. Url: <https://snob.ru/profile/9682/blog/86305>. 4. Survival Panda. Url: <https://survivalpandas.blogspot.com/>. 5. Ne tak strashen konets sveta, kak to, chto budet potom! Forum vyzhyvalshchykov. Url: <http://saveyou.ru/forum/showthread.php?t=1472>

Мотенко Я. В., Шишкіна Є. К.

СУРВІВАЛІЗМ ЯК ПРОЯВ КРИЗИ ІДЕОЛОГІЇ ЕТАТИЗМУ

У статті розглянуто феномен співіснування етатичної концепції колективного порятунку суспільства в екстремальних умовах з альтернативною, сурвівалістичною

концепцією, в основу якої покладено особисті, егоїстичні інтереси окремого громадянина. Визначено причини поширення ідеології сурвівалізму. Виділено її головні складові: есхатологічність, індивідуалізм, прагматизм, лабільність політичних переконань, культ зброї, психологічна готовність до радикальних дій з метою захисту власних інтересів, прагнення до автаркії у власному господарстві та індиферентне ставлення до діяльності державних органів влади.

Ключові слова: есхатологічність, індивідуалізм, прагматизм, держава, концепція виживання, глобальні проблеми.

Motenko Ya. V., Shishkina Ye. K.

SURVIVALISM AS AN INDICATOR OF THE CRISIS OF THE ETHATISM IDEOLOGY

The article examines the phenomenon of the coexistence of a static concept of collective salvation of society in extreme conditions with an alternative, survivalist concept, which is based on the personal, selfish interests of an individual citizen. The reasons for the spread of the survivalist ideology are determined. Its main components are highlighted. They are eschatology, individualism, pragmatism, lability of political convictions, the cult of weapons, psychological readiness for radical actions in order to protect their own interests, the desire for autarky in their own economy and an indifferent attitude towards the activities of state authorities.

Keywords: eschatology, individualism, pragmatism, state, concept of survival, global problems.

Мотенко Я. В., Шишкина Е. К.

СУРВИВАЛИЗМ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ КРИЗИСА ИДЕОЛОГИИ ЭТАТИЗМА

В статье рассмотрен феномен сосуществования этатической концепции коллективного спасения общества в экстремальных условиях с альтернативной, сурвивалистической концепцией, в основе которой лежат личные, эгоистические интересы отдельного гражданина. Определены причины распространения идеологии сурвивализма. Выделены ее главные составляющие: эсхатологичность, индивидуализм, прагматизм,

лабильность политических убеждений, культ оружия, психологическая готовность к радикальным действиям с целью защиты собственных интересов, стремление к автаркии в собственном хозяйстве и индифферентное отношение к деятельности государственных органов власти.

Ключевые слова: эсхатологичность, индивидуализм, прагматизм, государство, концепция выживания, глобальные проблемы.

УДК 342(477)

Олійник О. М., Олійник Ю. О.
м. Харків, Україна

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА РЕФОРМА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Розвиток Конституційного права України відбувається дуже динамічно впродовж усіх 29 років незалежності України. Немає більш дискусійного питання, ніж зміни в Конституцію України, як для представників більшості політичних сил, так і для вчених юристів. Все ж потрібно визнати, що, незважаючи на постійні дискусії, розвиток Конституції йде еволюційним шляхом, що враховує думки всього спектра політичних сил і наукової громадськості.

В цьому плані позитивне значення зіграла конституційно-правова реформа, яка відбулась в Україні в грудні 2004 р. і триває по сьогоднішній день.

Як відомо в період підготовки і прийняття Конституції України 1996 р, яка повинна була остаточно зміцнити незалежність і самостійність Української держави перемогу між прихильниками президентсько-парламентської республіки і парламентсько-президентської здобули перші. Тодішній Президент України Л.Д.Кучма обраний на цей пост вперше в 1994 р. і його прихильники в боротьбі з парламентом здобули перемогу. В Україні була закріплена президентсько-парламентська модель республіки з українською специфікою. Велике значення для прийняття конституції надав Конституційний договір між ВРУ та Президентом України про основні засади взаємовідносин і функціонування державної влади і місцевого самоврядування. Президент України отримав досить великі повноваження.

Відзначимо, що і Л. Кучма, який виступав твердим прихильником сильної президентської влади, домогся затвердження в Україні моделі президентсько-парламентської

республіки, в кінці свого президентства під впливом політичних міркувань, підтримав пропозиції опозиційних сил внести до чинної Конституції України необхідні зміни. Головна їх мета полягала в тому, щоб перетворити Україну на парламентсько-президентську республіку. У ній провідну роль мав відігравати парламент України – Верховна Рада і сформований ним і відповідно відповідальний перед ним Кабінет Міністрів України.

У період «Помаранчевої» революції парламент конституційною більшістю проголосувала за внесення змін, до Конституції України, які почали діяти в повному обсязі в 2006 р і в кінцевому підсумку перетворили Українську державу в змішану республіку.

Суть цих змін полягав, що тепер Президент України вносить кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра за пропозицією коаліції депутатських фракцій у ВРУ або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу ВРУ. До прийняття цих змін гарант вносив цю кандидатуру самостійно, а також що дуже важливо міг відправити главу уряду в будь-який момент у відставку своїм указом, що у відповідності до змін 2004 р. вже не має права. Даним правом активно користувалися президенти Л. Кравчук і особливо Л. Кучма, так за їх роки правління в Україні змінилось 13 прем'єр-міністрів і відповідно урядів, приблизно по одному щороку, при В. Ющенко ця тенденція збереглася, при ньому за п'ять років було чотири голови уряду, з них двічі Ю. Тимошенко.

Але у президента країни залишаються все ще широкі повноваження. Так, він вносить кандидатури Міністра оборони України, Міністра закордонних справ, Голови СБУ в ВРУ, і звільняє їх, інших міністрів представляє Прем'єр-міністр і відповідно їх звільняє. Він продовжує залишатися верховним головнокомандувачем і главою Ради національної безпеки і оборони України, який фактично може за своїми повноваженнями конкурувати з Кабінетом Міністрів. Крім цього за поданням глави уряду Президент України призначає голів обласних державних адміністрацій і прирівняних до них (главу уряду Автономної республіки Крим, міст Києва та Севастополя). Все це свідчить, що парламентсько-президентська республіка в Україні будується за французькою моделлю – з сильною президентською владою в чому залежить від особистості гаранта конституції.

На жаль, Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України так до сих пір не змогли знайти компромісу щодо продовження конституційної реформи в Україні. Цей головний конституційний конфлікт продовжився і в часи В. Януковича. Який шляхом сумнівного рішення Конституційного Суду України взагалі відмінив редакцію Конституції 2004 р., що й було однією з причин Революції Гідності. У лютому 2014 р. після перемоги революції відбулось відсторонення В. Януковича від посади Президента України і

відновлення редакції Конституції 2004 р. На жаль це теж проводилось сумнівним шляхом, всупереч Конституції України. Єдиним і головним оправдуванням цієї практики було те, що потрібно було подолати вакуум влади в країні і вирішити конституційні проблеми, на які не давала чітку відповідь діюча конституція. Наступні Президенти України, також не змогли розв'язати цей конституційних вузол.

Змішана республіка в українському варіанті, б'є по всій правовій системі України. По-перше, олігархічні фінансові-промислові групи через підконтрольних міністрів, депутатів, користуючись відсутністю єдиного центру впливу у змішаній республіці, проводять необхідні їм економічні та політичні рішення, які часто суперечать інтересам України як держави. По-друге, в Україні ніколи і не було президентсько-парламентської республіки з нашої точки зору. Конституція 1996 р. в старій редакції її не передбачала. Це була нетипова форма правління з концентрацією влади в руках президента, ступінь якої була несумісна з європейськими конституціоналізмом. Саме на її основі сформувався досить авторитарний режим Л.Кучми. По-третє, з 1 січня 2006 р. в Україні не була введена парламентсько-президентська республіка, оскільки конституційна реформа ввела форму правління, при якій президент і надалі наділений безпрецедентно широкими конституційними повноваженнями, а уряд, уже спирається на парламентську більшість, не має достатніх конституційних важелів, притаманних урядам європейських держав.

За своїми основними ознаками сучасна форма правління в Україні, істотно відрізняючись від парламентсько-президентських республік в Європі, і в подальшому має специфічний нетиповий характер. Тому, думається, в новій повноцінній конституційній реформі (прийняття нової конституції або її нової редакції), яка створила б демократичну і ефективну модель влади, зацікавлений глава держави. Тим більше, що він все ще є морально відповідальним за інституційно-правове відродження демократії в Україні. У цьому ж повинна бути зацікавлена і парламентсько-урядова коаліція, яка сьогодні позбавлена ефективних інструментів реалізації своїх програмних ідей. Нарешті, в новій конституції зацікавлена країна, так як існуюча форма правління дискредитує її, протиставляє всьому тому, що виробив європейський конституціоналізм за останні століття.

Список літератури: 1. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР, 1996, №30, ст.141. 2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р.// ВВР. – 2005. – № 2. – Ст. 44. 3. Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21.02.2014 р. // Голос України від 01.03.2014 – № 39, / Спецвипуск /. 4. Закон України від 16.10.1996 р. «Про Конституційний Суд України» // ВВР. – 1996. – №49. – Ст.272. 5. Закон України від 05.03.1998 р. «Про Раду національної безпеки і оборони

України» // Офіційний вісник України. – 1998, № 13. – Ст. 482. 6. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. // Голос України від 01.03.2014 – № 39, /Спецвипуск /. 7. Постанова ВРУ від 22.02.2014 р. «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України». 8. Заяць Н. Теоретико-правові проблеми інституту президентства в механізмі реалізації державної влади в Україні / Н. Заяць // Право України. – 2009. – №6. – С. 29-37. 9. Мельниченко В. Інститут президента в Україні: стан та перспективи розвитку / В. Мельниченко, Н. Плахотнюк // Право України. – 2009. – № 12. – С. 18 – 29. 10. Серьогіна С. Оптимізація статусу президента як ключова ланка конституційної реформи в Україні / С. Серьогіна // Право України. – 2009. – №6. – С. 23 – 28. 11. Тодька Ю. Н. Основы конституционного строя Украины: [моногр.] / Ю. Н. Тодька. – Харьков : Факт, 2000. – 175 с.

Bibliography (transliterated): 1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. // VVR, 1996, №30, st. 141. 2. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy» vid 08.12.2004 r.// VVR. – 2005. – № 2. – St. 44. 3. Zakon Ukrainy «Pro vidnovlennia dii okremykh polozhen Konstytutsii Ukrainy» vid 21.02.2014 r. // Holos Ukrainy vid 01.03.2014 – № 39, / Spetsvypusk /. 4. Zakon Ukrainy vid 16.10.1996 r. «Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy» // VVR. – 1996. – № 49. – St. 272. 5. Zakon Ukrainy vid 05.03.1998 r. «Pro Radu natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy» // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. – 1998, № 13. – St. 482. 6. Zakon Ukrainy «Pro Kabinet Ministriv Ukrainy» vid 27.02.2014 r. // Holos Ukrainy vid 01.03.2014 – № 39, /Spetsvypusk /. 7. Postanova VRU vid 22.02.2014 r. «Pro samousunennia Prezydenta Ukrainy vid vykonannia konstytutsiinykh povnovazhen ta pryznachennia pozacherhovyykh vyboriv Prezydenta Ukrainy». 8. Zaiats N. Teoretyko-pravovi problemy instytutu prezydentstva v mekhanizmi realizatsii derzhavnoi vlady v Ukraini / N. Zaiats // Pravo Ukrainy. – 2009. – №6. – P. 29 – 37. 9. Melnychenko V. Instytut prezydenta v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku / V. Melnychenko, N. Plakhotniuk // Pravo Ukrainy. – 2009. – № 12. – P. 18 – 29. 10. Serohina S. Optymizatsiia statusu prezydenta yak kliuchova lanka konstytutsiinoi reformy v Ukraini / S. Serohina // Pravo Ukrainy. – 2009. – №6. – P. 23 – 28. 11. Todyka Yu. N. Osnovy konstitutsionnogo stroya Ukrainy: [monogr.] / Yu. N. Todyka. – Kharkov : Fakt, 2000. – 175 p.

Олійник О. М., Олійник Ю. О.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА РЕФОРМА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена проблемам конституційної реформи в Україні в 1996-2020 рр. Це був час трансформації з президентсько-парламентської до парламентсько-президентської

республіки в Україні і спроб відмінити цю реформу. Наголошується, що конституційний процес формування змішаної республіки в Україні вимагає продовження та залучення провідного європейського досвіду.

Ключові слова: конституція, змішана республіка, президент, парламент, Революція Гідності, конституційна реформа.

Oliinyk O. M, Oliinyk Y. O.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL REFORM AND ITS IMPACT ON THE FURTHER DEVELOPMENT OF THE LEGAL SYSTEM

The article is devoted to the problems of constitutional reform in Ukraine in 1996-2020. It was a time of transformation from a presidential-parliamentary to a parliamentary-presidential republic in Ukraine and attempts to repeal this reform. It is emphasized that the constitutional process of forming a mixed republic in Ukraine requires the continuation and involvement of leading European experience.

Keywords: constitution, mixed republic, president, parliament, Revolution of Dignity, constitutional reform.

Олейник А. Н., Олейник Ю. А.

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВАЯ РЕФОРМА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ДАЛЬНЕЙШЕЕ РАЗВИТИЕ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ

Статья посвящена проблемам конституционной реформы в Украине в 1996-2020 гг. Это было время трансформации из президентско-парламентской к парламентско-президентской республике в Украине и попыток отменить эту реформу. Отмечается, что конституционный процесс формирования смешанной республики в Украине требует продолжения и привлечения ведущего европейского опыта.

Ключевые слова: конституция, смешанная республика, президент, парламент, Революция Достоинства, конституционная реформа.

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДКРИТИХ РЕСУРСІВ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

В умовах кризи загострюється увага освітньої спільноти до досліджень, які актуалізують розв'язання проблем якості цифрової підготовки спеціалістів та розробку комплексних інноваційних заходів. У відповідності до Цілей сталого розвитку¹, які мають бути реалізовані до 2030 року, змінюється освітній простір та посилюється увага до неперервної професійної підготовки фахівців. Разом з тим, привертають увагу проблеми більш широкого розуміння інклюзивної освіти, зокрема, професійного та технічного спрямування, що акцентують на відкритості та справедливості у суспільстві, в тому числі доступності відповідних навичок, засобів й можливостей для всіх. Перспективними є дослідження відкритої освіти, що спрямовані на питання соціальної інклюзивності незахищених, вразливих та недостатньо представлених груп, коли ніхто не виключається на основі будь-яких характеристик чи уподобань.

В умовах вимушеної ізоляції заклики спільноти OER4Covid з партнерськими установами та організаціями по всьому світу продемонстрували життєво вагомим значення цифрового культурного ландшафту, що підштовхнуло людей працювати разом як творча й інноваційна спільнота. Безсумнівим стає потенціал відкритих ресурсів цифрової культурної спадщини для різних методів спільного використання, адаптації, інтеграції та перетворення. Рух політики відкритої освіти передбачає багаторазове використання ресурсів для викладання, навчання та дослідження у відповідності до ліцензій Creative Commons². В широкому розумінні відкрита освіта є доступною усім бажаючим. Одним із напрямів провідних організацій сфери OpenGLAM³ є цілеспрямований пошук ефективних рішень щодо збереження, використання та розвитку культурної спадщини як в освіті, так й в суспільстві в цілому, що реалізовано в ресурсах Europeana, Wikimedia, Google Arts and Culture, Open Culture, Opera Vision, Creative Live тощо.

Тим часом залишається актуальною проблема визначення ролі впровадження засобів відкритого рівного та необмеженого доступу до культурної спадщини в умовах

¹ У 2015 році Організація Об'єднаних Націй прийняла Порядок денний 2030 для сталого розвитку – набір з 17 цілей сталого розвитку (SDG). URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs>

² <https://www.creativecommons.org.ua/>

³ Galleries, Libraries, Archives and Museums

трансформаційних перетворень освіти, що потребують її масового впровадження та використання в у навчально-виховний процес студентів соціально-гуманітарної сфери.

Мета статті. Розкриття особливостей впровадження відкритих освітніх ресурсів цифрової культурної спадщини у навчально-виховний процес мистецького факультету.

Сьогодні креативне перетворення та критичне осмислення викликів цифрових інновацій для суспільства стало розв'язком – це провідний напрям формування компетентностей фахівця до дієвої взаємодії у цифровому середовищі. Відкрита освіта⁴ надає можливість навчатися дистанційно, використовувати відкритий контент, наприклад, відкриті освітні ресурси (вільно розповсюджені підручники, навчальні відео-лекції, дані відкритих бібліотек та архівів). Масові відкриті онлайн курси (MOOCs) створюють мережу користувачів, що використовують інтерактивні форуми відповідних платформ, до яких можуть бути підключені всі зацікавлені навчатись.

Різноманітні засоби відкритої освіти [1, 4] дозволяють реалізувати адаптивний підхід до підвищення якості людського капіталу, гармонізації трансформаційних процесів щодо значущості особистих якостей протягом життя та позитивних зрушень у свідомості людини при переході до суспільства знань. У такий спосіб, вагомого значення набувають сучасні ресурси цифрової культурної спадщини, що допомагають студентам досліджувати світ, у якому вони живуть, та підтримують їх активну позицію до розвитку як у сфері суспільно-гуманітарних, так й природничих дисциплін. Зокрема, розвиток екосистеми Europeana⁵, що є скарбницею артефактів різних сфер діяльності людини, доводить її вагоме педагогічне значення для освіти, пов'язане з можливістю сприяти міждисциплінарним зв'язкам серед ресурсів, які були традиційно окремо розташовані.

Використання ресурсів цифрової культурної спадщини Europeana, що є інновацією у сфері агрегаторів культурної спадщини, надає більш глибокого розуміння перспектив відкритої освіти, кінцева мета якої не тільки відкрити дані, але й зробити їх корисними для створення відкритих знань. Екосистема Europeana – це Європейська ініціатива для масового опрацювання даних, призначення інструментів якої сприяє відкритому, обізнаному та творчому суспільству у розумінні і використанні спільної культурної спадщини для освіти, досліджень, творчості та відпочинку. З огляду на це, реалізовано можливості для сприяння культурному розмаїттю, підвищенню толерантності у суспільстві, посиленню соціальної згуртованості, що обумовило залучення студентів до якісного навчання, співпраці через

---

⁴ Open Science. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/open-science>

⁵ Мільйони предметів культурної спадщини з близько 4000 установ по всій Європі доступні в Інтернеті через веб-сайт колекцій Europeana. URL: <https://www.europeana.eu/>

формування стійкої зацікавленості та допитливості.

Нагальний інтерес до програм особистісно-професійного розвитку освітян обумовив розробку курсу щодо засобів цифрової підготовки студентів факультету мистецтв для успішного навчання в університеті. В нашому дослідженні значну увагу було приділено використанню цифрової культурної спадщини Europeana [5], що спрямовано на навчання студентів опрацюванню відкритих освітніх ресурсів та визначення ролі атрибуції у відповідності до правил ліцензування Creative Commons. Продуктивна взаємодія щодо зазначених питань сприяє розбудові екосистеми академічної доброчесності, цифрового добробуту та плідної співпраці відповідальних громадян цифрового простору.

Студенти можуть не просто переглядати вміст ресурсів цифрової культурної спадщини та завантажувати зображення, вони можуть контекстуалізувати вміст на власному досвіді, допомогти у співпраці щодо колекцій, перекладі, транскрибації тощо. Водночас, найважливішим є те, що студенти, співпрацюючи зі світовим культурним співтовариством, можуть пов'язувати предмети колекції зі своїм природним середовищем існування, яке надає значення власним колекціям, наприклад, участь у проекті розробки збірки матеріалів для вчителів. Такий підхід активізує діяльність студентів, що опановують засоби критичного мислення і рефлексивної діяльності, не тільки у мистецькій площині, але й в педагогічній – на основі використання е-портфоліо. Портфоліо як засіб формувального оцінювання призначено для вимірювання результатів навчальної діяльності через представлення низки аргументованих досягнень та рефлексивних форм самооцінювання [2, 3].

Оскільки Україна є невід'ємною частиною Європейського мистецького та культурного простору, ґрунтовні дослідження за темами щодо мультикультурного синтезу традицій та інновацій проводяться в галузі дизайну одягу. Важливим напрямом формування професійних та громадянських засад руху сучасної дизанерської думки є вивчення спільної історії дизайну в Європі на кафедрі дизайну факультету мистецтв. Національний костюм не існує окремо від його культури, дизайнери запозичують форми, орнаментику, стилістику й кольори, згодом змінюючи їх, орієнтуючись на потреби суспільства. Етнічний стиль має унікальну можливість бути різноманітним, що привертає увагу своєю самобутністю, екзотичністю, безліччю варіацій для створення колекцій. В роботах студентів цінується образна трансформація наприклад, чоловічого костюму іспанської кориди у жіночий наряд.

Дисципліна «Історія дизайну» торкається багатьох аспектів європейського дизайну, вивчає традиційні школи (зокрема, «Баухауз», «ВХУТЕМАС») та інноваційні підходи, зокрема проектний підхід, що спрямовано на опанування різноманітними засобами розвитку дизайн-мислення. Завдяки відкритим освітнім ресурсам студенти кафедри дизайну мають

можливість створювати власні проекти, використовуючи історичні образи та досягнення відомих майстрів як джерело натхнення під час віртуального знайомства з історією провідних шкіл дизайну та різноманітними стилями попередніх століть.

Висновки. Сучасний етап глобалізації суспільства характеризується широким інтересом до національної культури народів світу, вплив якої є актуальною темою в процесі світоглядного і професійного самовизначення особистості. Відродження традицій етнохудожньої культури, збереження та передача новим поколінням національної ідентичності та глибоке осмислення основ світового та національного мистецтва є провідними напрямками підготовки студентів не тільки мистецького галузі. З орієнтацією на провідну мету педагогічної освіти у формуванні педагога-дослідника нової української школи, усвідомлення ролі спільної культурної спадщини стає одним з ключових ланцюгів якісних процесів креативного перетворення та критичного осмислення викликів цифрових інновацій для суспільства сталого розвитку.

Список літератури: 1. Биков, В., Вернигора, С., Гуржій, А., Новохатько, Л., Спирін, О., Шишкіна, М. (2019) Проектування і використання відкритого хмаро орієнтованого освітньо-наукового середовища закладу вищої освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/i-tlt/article/view/> 2. Кремень, В. Г., Ільїн, В. В. (2020). Презентація візуальної грамотності в освітньому процесі та її експлікація в культурі мислення. Інформаційні технології і засоби навчання, 75(1), 1-12. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3660> 3. Kukhareno, V., Oleinik, T. Open Distance Learning For Teachers. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ceur-ws.org/Vol-2393/> 4. Conole G., Brown M. (2018) Reflecting on the Impact of the Open Education Movement. Journal of Learning for Development. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.jl4d.org/index.php/ejl4d/article/view/314> 5. Truyen, F. (2020) Digital Transformation, ICT and Cultural Heritage: let's rethink Open Access. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://culturalstudies-leuven.net/2020/09/15/digital-transformation-ict-and-cultural-heritage-lets-rethink-open>

Bibliography (transliterated): 1. Bykov, V., Vernigora, S., Gurzhiy, A., Novokhatko, L., Spirin, O., Shishkina, M. (2019) Proektuvannya i vykorystannya vidkrytoho khmaro oriyentovanoho osvitr'no-naukovoho seredovyscha zakladu vyshchoyi osvity. [Design and use of open cloud-oriented educational and scientific environment of higher education institution.] Access mode: <http://journal.iitta.gov.ua/in-dex.php/itlt/article/view/> [in Ukrainian]. 2. Kremen, V. H., Ilyin, V. V. (2020). Prezentatsiya vizual'noyi hramotnosti v osvitr'omu protsesi ta yiyi eksplikatsiya v kul'turi myslennya. Informatsiyeni tekhnolohiyi i zasoby navchannya [Presentation of visual literacy in the educational process and its explication in the culture of thinking. Information technologies and teaching aids]. Access mode:

<https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3660> [in Ukrainian] 3. Kukharenko, V., Oleinik, T. Open Distance Learning For Teachers. Access mode: <http://ceur-ws.org/Vol-2393/> 4. Conole G., Brown M. (2018) Reflecting on the Impact of the Open Education Movement. Journal of Learning for Development. Access mode: <http://www.jl4d.org/index.php/ejl4d/article/view/314> 5. Truyen, F. (2020) Digital Transformation, ICT and Cultural Heritage: let's rethink Open Access. Access mode: <https://culturalstudies-leuven.net/2020/09/15/digital-transformation-ict-and-cultural-heritage-lets-rethink-open>

Олійник Т. О., Григорова Л. С., Куратова М. Г., Чоботова Я. В.

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДКРИТИХ РЕСУРСІВ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Розглянуто особливості впровадження відкритих освітніх ресурсів цифрової культурної спадщини у навчально-виховний процес мистецького факультету. За результатами експериментальних досліджень зроблено висновок, що усвідомлення ролі спільної культурної спадщини стає одним з ключових ланцюгів якісних процесів креативного перетворення та критичного осмислення викликів цифрових інновацій.

Ключові слова: якість освіти; відкриті освітні ресурси; цифрові засоби; культурна спадщина.

Oliyuk T. O., Grigorova L. S., Kuratova M. G., Chobotova Ya. V.

EXPERIENCE IMPLEMENTATION OF OPEN RESOURCE IN H. S. SKOVORODA KHARKIV NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Peculiarities of the implementation of open educational resources of digital cultural heritage in the educational process of the art department are considered. According to the results of experimental work the conclusion confirmed that awareness of the role of common cultural heritage is becoming one of the key chains of qualitative processes of creative transformation and critical understanding of the challenges of digital innovation.

Key words: quality education; open educational resources; digital means; cultural heritage.

Олейник Т. А., Григорова Л. С., Куратова М. Г., Чоботова Я. В.

ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ОТКРЫТЫХ РЕСУРСОВ В ХАРКОВСКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

Рассмотрены особенности внедрения открытых образовательных ресурсов цифрового культурного наследия в учебно-воспитательный процесс факультета искусств. Результаты экспериментального исследования подтвердили, что осознание роли общего культурного наследия становится одним из стержневых вопросов качества процессов креативного преобразования и критического осмысления вызовов цифровых инноваций.

Ключевые слова: качество образования; открытые образовательные ресурсы; цифровые средства; культурное наследие.

УДК 342.7(477):004.056

Перевалова Л. В, Окладна М. Г.

м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Сьогодні національна безпека будь-якої держави залежить від інформаційної безпеки, створення якої є проблемою як для України, так і для інших країн світу. Глобальна інформатизація охоплює всі сфери держави – економічну, військову, політичну, промислову та інші. Інформаційна безпека – це система суспільних відносин, яка виражає зв'язок між інтересами особи, суспільства та держави в сфері інформації та правовим забезпеченням їх захисту від можливих внутрішніх і зовнішніх загроз. У країнах ЄС інформаційна безпека спрямована на створення умов, при яких забезпечується стан захищеності прав людини в інформаційній сфері, як основна мета і цінність інформаційної безпеки.

В сучасних умовах проблема положення людина в інформаційному суспільстві, її інтереси в інформаційній сфері, реалізація конституційних прав людини та громадянина на доступ до інформації, на використання інформації в інтересах здійснення не забороненої законом діяльності, фізичного, духовного і інтелектуального розвитку та у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку є актуальною не тільки для нашої держави, а й для багатьох країн світу.

Конституція України (ст.34, ч.2, 3) гарантує кожній людині право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Однак здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1].

Захист конституційних прав і свобод людини в умовах забезпечення інформаційної безпеки держави здійснюється на підставі Конституції України, Законів України «Про національну безпеку України», «Про інформацію», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», «Про державну таємницю», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» та інших нормативно-правових актах. Важливе значення для забезпечення інформаційної безпеки як складової національної безпеки України мають також такі нормативно-правові документи як Стратегія національної безпеки України та Доктрина інформаційної безпеки України.

Відносини, пов'язані зі створенням, збиранням, одержанням, зберіганням, використанням, поширенням, охороною та захистом інформації, регулюються Законом України «Про інформацію». Відповідно до цього Закону (ст.1) інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді; захист інформації – сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї [2].

Захист інформації стає однією з гарантій прав людини та громадянина в інформаційній сфері. Під гарантіями прав людини та громадянина розуміють систему умов, засобів і способів, за допомогою яких забезпечуються рівні можливості для здійснення, забезпечення охорони і захисту прав людини та громадянина.

Відповідно до Рекомендації CM/Rec (2014) 6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо використання Посібника з прав людини для Інтернет – користувачів держави-члени Ради Європи зобов'язані забезпечити кожному, хто знаходиться в межах їхньої юрисдикції, права та основоположні свободи, закріплені Європейською конвенцією про захист прав людини. Дія цього зобов'язання поширюється й на сферу використання мережі Інтернет. В цих Рекомендаціях зазначено, що права людини, які є універсальними та неподільними, а також пов'язані з ними стандарти, мають переважну силу перед загальними вимогами та умовами, що висуваються до Інтернет-користувачів будь-якими суб'єктами

приватного сектора. Інтернет має цінність як суспільна служба. Люди, спільноти, органи державної влади та приватні компанії здійснюють свою діяльність через Інтернет і законно сподіваються на те, що матимуть доступ до Інтернет-послуг, які будуть надаватися без будь-якої дискримінації, за розумну ціну, а також будуть безпечними, надійними та безперервними. Крім того, ніхто не повинен підлягати неправомірному, самовільному або безпідставному втручанню в реалізацію своїх прав та основоположних свобод при користуванні Інтернетом. Користувачі повинні отримувати підтримку для розуміння ними та ефективної реалізації прав людини в онлайні у разі обмеження або порушення їхніх прав та свобод. Така підтримка повинна передбачати інформування про доступ до ефективних засобів правового захисту. Зважаючи на можливості, які надає Інтернет для забезпечення прозорості та підзвітності в управлінні державними справами, користувачі повинні мати можливість використовувати Інтернет для участі в демократичному житті [3].

Існуючі права людини та основні свободи в рівній мірі відносяться як до оффлайн, так і до онлайн простору. Ніхто не повинен бути об'єктом незаконного втручання в здійснення прав людини і основних свобод під час перебування в Інтернеті.

В епоху, коли данні про індивідів, організації зберігаються у різноманітних комп'ютерних системах, які часто не контролюються прямими користувачами, забезпечення інформаційної безпеки стає пріоритетним завданням практично у будь-якій сфері діяльності.

Розуміючи важливість та необхідність надійного захисту інформації, держава на законодавчому рівні визначає основні напрями державної інформаційної політики:

- забезпечення доступу кожного до інформації;
- забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації;
- створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства;
- забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;
- забезпечення інформаційної безпеки України;
- сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [2].

В науці існує досить широка класифікація інформаційних загроз. Однак серед головних інформаційних загроз національної безпеки України слід виділити загрозу через

інформаційний вплив іншої сторони на свідомість, підсвідомість, інформаційні ресурси та інші об'єкти інформаційної інфраструктури країни, нав'язати особистості, суспільству й державі бажану (для іншої сторони) систему цінностей, поглядів, інтересів і рішень у життєво важливих сферах суспільної й державної діяльності, керувати їхньою поведінкою і розвитком у бажаному для іншої сторони напрямку; прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації.

Таким чином, серед основних джерел загроз інформаційній безпеці виділяють загрози конституційним правам і свободам людини і громадянина у сфері духовного життя й інформаційної діяльності, індивідуальній, груповій і суспільній свідомості, духовному відродженню України.

Загрозами конституційним правам і свободам людини і громадянина в сфері інформаційної безпеки можуть бути [4]: – прийняття органами державної влади нормативних правових актів, що обмежують конституційні права громадян у сфері духовного життя й інформаційної діяльності; – створення монополій на формування, отримання й поширення інформації в Україні, в тому числі з використанням телекомунікаційних систем; – нерациональне, надмірне обмеження доступу до суспільно необхідної інформації; – протиправне застосування спеціальних засобів впливу на індивідуальну, групову і суспільну свідомість; – невиконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, організаціями і громадянами вимог українського законодавства, що регулює відносини в інформаційній сфері; – неправомірне обмеження доступу громадян до відкритих інформаційних ресурсів органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, відкритих архівних матеріалів, іншої відкритої соціально значущої інформації; – порушення конституційних прав людини і громадянина у сфері засобів масової інформації; – маніпулювання інформацією (дезінформація, приховування або перекручування інформації). Інтереси особи в інформаційній сфері полягають, насамперед, у реальному забезпеченні конституційних прав і свобод людини і громадянина на доступ до відкритої інформації, на використання інформації для здійснення не забороненої законом діяльності, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку, духовний і інтелектуальний розвиток.

Існуючи загрози наносять шкоду правам і свободам людей, тому важливим завданням держави є забезпечення безпеки взаємодії людини з інформаційною інфраструктурою. Саме несанкціоноване використання персональних даних, що накопичуються різними структурами, зокрема органами державної влади, є небезпечним джерелом загроз інтересам особистості. Розширення можливостей прихованого збирання

інформації, що становить особисту і сімейну таємницю, відомостей про приватне життя, знижує правовий статус людини і громадянина. На жаль, сучасні технології не вирішують усіх труднощів реалізації механізмів їх охорони.

Список літератури: 1. Конституція України від 28.06 1996 р. 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> 2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ (Редакція станом на 16.07.2020) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст.650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>. 3. Рекомендація СМ/Rec(2014)6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо використання Посібника з прав людини для Інтернет користувачів (ухвалена Комітетом міністрів 16 квітня 2014 року). URL: <https://www.refworld.org.ru/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55cb538a4> 4. Курмаєв П.Ю., Байрамов Е.А. Практичні аспекти формування системи інформаційної безпеки// Управління фінансово-економічною безпекою -2015. - №1. – С. 33 – 37.

Bibliography (transliterated): 1.Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06 1996 r. 254k/96-VR // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1996, № 30, st. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> 2. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 № 2657-XII (Redaktsiia stanom na 16.07.2020) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1992, № 48, st. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> 3. Rekomendatsiia SM/Rec(2014)6 Komitetu ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo vykorystannia Posibnyka z prav liudyny dlia Internet korystuvachiv (ukhvalena Komitetom ministriv 16 kvitnia 2014 roku).URL: <https://www.refworld.org.ru/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55cb538a4> 4. Kurmaiev P. Iu., Bairamov E. A. Praktychni aspekty formuvannia systemy informatsiinoi bezpeky// Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu -2015. - №1. – P. 33 – 37.

Перевалова Л. В., Окладна М. Г.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена одній з важливіших проблем, що існують на сучасному етапі розвитку суспільства – проблемі забезпечення інформаційної безпеки. На підставі аналізу сучасного стану інформаційного суспільства автори доходять висновку, що конституційне право людини і громадянина на інформацію потребує надійного захисту з боку держави.

Серед гарантій прав людини особливе місце займають гарантії прав людини і громадянина в інформаційній сфері, тому що власне вони забезпечують рівні можливості для здійснення, забезпечення охорони і захисту права на інформацію. Розкриті інформаційні загрози національної безпеки України, загрози конституційним правам і свободам людини і громадянина у сфері духовного життя й інформаційної діяльності, індивідуальній, груповій і суспільній свідомості, духовному відродженню України.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформація, інформаційне суспільство, конституційні права і свободи людини і громадянина, загрози інформаційної безпеки, загрози правам і свободам людини і громадянина.

Perevalova L. V., Okladnaya M. G.

PROBLEMS OF HUMAN RIGHTS PROTECTION IN CONDITIONS OF INFORMATION SECURITY ENSURING

The paper is devoted to the problem of ensuring information security which is one of the most important problems existing at the present stage of development of society. Based on the analysis of the current state of the information society, the authors conclude that the constitutional right of a person and a citizen to information needs reliable state protection. The guarantees of human rights are highlighted, among which the guarantees of human and civil rights in the information sphere are of a crucial significance, since it is still they which provide equal opportunities for the implementation, protection and defense of the right to information. The informational threats to the national security of Ukraine, threats to the constitutional rights and freedoms of human and citizen in the sphere of spiritual life and informational activity, individual, group and public consciousness, spiritual revival of Ukraine are disclosed.

Key words: information security, information, information society, constitutional rights and freedoms of human and citizen, threats to information security, threats to human and citizen rights and freedoms.

Перевалова Л. В., Окладная М. Г.

ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УСЛОВИЯХ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Статья посвящена одной из важнейших проблем, существующих на современном этапе развития общества – проблеме обеспечения информационной безопасности. На

основе анализа современного состояния информационного общества авторы делают вывод, что конституционное право человека и гражданина на информацию нуждается в надежной защите со стороны государства. Выделяются гарантии прав человека, среди которых особое место занимают гарантии прав человека и гражданина в информационной сфере, так как именно они обеспечивают равные возможности для осуществления, обеспечения охраны и защиты права на информацию. Раскрыты информационные угрозы национальной безопасности Украины, угрозы конституционным правам и свободам человека и гражданина в сфере духовной жизни и информационной деятельности, индивидуального, группового и общественного сознания, духовному возрождению Украины.

Ключевые слова: информационная безопасность, информация, информационное общество, конституционные права и свободы человека и гражданина, угрозы информационной безопасности, угрозы правам и свободам человека и гражданина.

УДК 372.8+378.1

*Петутіна О. О, Міщенко М. М.
м. Харків, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ У НАВЧАННІ

Серед найважливіших завдань сучасного технічного університету є формування культурного досвіду майбутніх фахівців, здатних гнучко, своєчасно та нестандартно реагувати на зміни в соціокультурному просторі інформаційного суспільства. Актуальність цієї задачі обумовлена передусім постійним скороченням в освітніх програмах обсягу кредитів і годин на вивчення гуманітарних предметів. У технічних ЗВО серед дисциплін основної підготовки вже не зустрінеш «Етику та естетику», «Етику ділового спілкування», «Релігієзнавство» чи «Історію світової культури»; тільки в декількох університетах України вони залишилися в статусі дисциплін вільного вибору студентів. З кожним роком зменшується і обсяг аудиторних годин на вивчення «Історії української культури», що здебільшого втратила свій самостійний статус. А тому для досягнення оптимальних результатів навчання та забезпечення високого рівня володіння культурологічним матеріалом слід впроваджувати сучасні інтерактивні педагогічні технології.

Серед найбільш професійно необхідних і емоційно привабливих в інноваційному навчанні є кейс-метод (case-study method). Найчастіше він застосовується для отримання знань, істина яких є плюралістичною. При цьому мета навчання міняє свій вектор від

оволодіння готовими знаннями до власного активного напрацювання. На відміну від традиційних засобів засвоєння гуманітарних знань кейс-метод полягає у специфічному навчальному ефекті, бо дозволяє представити теоретичний матеріал (іноді занадто складний для студентів-першокурсників, що не вивчали «Філософію») з позицій реальних подій культурного життя.

У методологічному контексті кейс-метод можна представити як складну систему, що інтегрує різні підходи, принципи та методи пізнання культурологічного матеріалу. Це, насамперед, діяльнісний підхід, який дає змогу створити різнобарвні моделі культури як системи потенційних та актуальних цінностей. Важливим є принцип єдності теоретичного та історичного підходів до змісту культурних явищ, розуміння культури як сфери автономного існування особистості в якості духовної одиниці, за плечима якої стоять традиції та мислячі генерації, що створили спадкоємність, до якої залучається молода людина та перед якою вона відчуває особисту та професійну відповідальність. Кейс-метод дає можливість використовувати й герменевтичний підхід з його спрямованістю на з'ясування того, як історичний суб'єкт виражає себе засобами культури і як культура детермінує того чи іншого суб'єкта. Компаративний підхід (при порівнянні української та зарубіжних культур), діалогічний (при інтерпретації вітчизняної культури як діалогу культур), а також структурно-функціональний і феноменологічний підходи також реалізуються за допомогою цього інтерактивного методу.

Він включає системний аналіз, проблемний підхід, мисленевий експеримент, методи описування, класифікації та періодизації, що виконують у case-study свої навчальні задачі. Разом з тим використання цієї освітньої технології дає можливість використовувати різноманітні форми роботи в аудиторії – індивідуальну, групову, колективну, стимулюючи активність студентів.

Важливо зазначити, що кейс-метод ґрунтується на підходах, що фактично змушують переглянути традиційні ролі викладача і студента як суб'єкта та об'єкта навчально-виховного процесу. При застосуванні цього методу викладач створює в аудиторії такі умови, які б дозволили розвивати у студентів вміння критично мислити, аналізувати, спонукати їх до того, щоб у процесі дискусії поділитися власними думками та ідеями. А студент, зі свого боку, приймає на себе відповідальність за результати навчання та усвідомлює, що викладач допомагає йому і цією допомогою він повинен скористатися у повній мірі. Разом з тим кейс-метод дає можливість створювати атмосферу, в якій студент відчуває себе вільно і комфортно, стимулювати його власні інтереси, розвивати бажання

практичного застосування результатів навчання. Важливим є і розвиток емоцій, почуттів, творчих здібностей молодшої людини.

Кейс-метод направлений на формування таких важливих для майбутнього спеціаліста навичок як вміння класифікувати та аналізувати інформацію, мислити ясно і логічно. Знижений в порівнянні з реальною ситуацією рівень складності проблеми, представленої в кейсі, сприяє формуванню навичок використання набутих знань. Серед творчих навичок можна виділити такі, як: вміння вести дискусію, переконувати партнерів, використовувати візуальний матеріал, медіа-засоби, кооперуватися в групі, відстоювати особисту позицію, переконувати опонентів, скласти переконливий звіт. У ході обговорення кейсу виробляється і важливі соціально-етичні навички – оцінка поведінки партнерів дискусії, вміння слухати, контролювати себе.

Звісно, особливу увагу слід приділяти підготовці кейсу. Його створення та якість залежать не тільки від знань і вмінь викладача, а й від його творчих комунікативних якостей, насамперед моральних. Робота починається з визначення мети кейсу, розробки індивідуальних завдань та питань актуальних на сьогоднішній день; збору інформації (вербальної та візуальної) з різноманітних джерел; визначення форм презентації, підготовки методичних рекомендацій з використання кейсу.

Під час проведення заняття важливо максимально залучити студентів до виконання завдань. При цьому викладач постійно звертає увагу на неоднозначність рішень. Зазвичай, така робота носить груповий характер і здійснюється у вигляді дискусії, в ході якої студенти обстоюють свої позиції, аргументуючи їх наявними даними про проблемну ситуацію. Викладач при цьому не нав'язує своєї точки зору. Він може скерувати хід обговорення, якщо треба загострити та підтримати дискусію або залагодити конфлікт. Дуже важливим для кейс-методу є правильний підхід до зауважень та виправлення помилок з чітким визначенням критеріїв оцінювання. Доцільно це робити вже після завершення бесіди у вигляді побажань, слід також відзначити кращих і заохочувати тих, хто ще не готовий до такої методики. Все це сприяє створенню комфортних умов та сприятливої психологічної атмосфери, в яких студенти змогли б вільно висловлювати свої думки. Зрозуміло, що чим вищий рівень підготовки студентів, тим цікавіша і продуктивніша робота з кейсом.

Теми дисципліни мають різний потенціал та методику використання кейс-методу. Найбільш оптимальними для нього є проблеми сучасної вітчизняної культури.

Приклад кейсу в рамках дисципліни «Історія та культура України»,

Модуль II Українська культура

(НТУ «ХПІ, кафедра українознавства, культурології та історії науки).

Навчальний кейс: «Історія та культура Харкова: від минулого до сьогодення» (за статтю Ю. Шевельова «Четвертий Харків»)

Цільова аудиторія: студенти всіх спеціальностей, 1 курс

Зміст: Кейс представляє собою дослідницький проект, що поєднує дві теми курсу: «Історія Слобожанського краю» та «Сучасна культура України». Основою проекту слугує робота Юрія Шевельова «Четвертий Харків».

Постановка проблеми: з твору Ю. Шевельова постають образи міста Харкова певних історичних періодів, всього він виділяє «чотири Харкова». Через вплив соціально-економічних та політичних факторів одне місто має геть різні чотири виміри з відмінними культурними та світоглядними орієнтирами. Якщо рухатися задумом автора – сьогодні існує вже новий Харків – п'ятий, який потребує як і перші чотири, визначення його основних характеристик.

Завдання:

1. Подивіться відео «Виникнення і розвиток Слобідської України». В чому сутність Слобідського краю? Чим вона відрізнялася від Наддніпрянської? Які історичні етапи її розвитку можна виділити? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NL7IPrRLZ78&t=4s>

2. Проаналізуйте даний уривок з праці Д.Багалія. Як автор обґрунтовує «українськість» міста Харкова? З чим пов'язана його русифікація в 19 ст.? Що свідчить про супротив русифікації та українське національне відродження в Харкові в 19 ст.? // Дм. Багалій: Харків яко українське місто // Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Х.: Дельта, 1993. – С. 210– 230.

3. Кого би ви назвали як видатних культурних діячів Слобожанщини 17-20 ст.? Чим вони відомі?

4. Прочитайте текст Юрія Шевельова «Четвертий Харків». Розбийтеся на чотири групи та дайте визначальні характеристики Першого, Другого, Третього, Четвертого Харкова.

5. Як би ви описали П'ятий Харків? Як він виглядає? Що є його «візитівкою»? Які постаті з сфери мистецтва, культури його представляють? До дискусії залучаються всі чотири групи. Відповідь має бути оформлена креативно – малюнками, створенням власного відеоролику, фото-презентацією, уривками з творів харківських письменників.

Джерельна база:

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Д. І. Багалій. – Х., 1990.
2. Дьяченко Н. Т. Улицы и площади Харькова : очерк / Н. Т. Дьяченко. – Х., 1977.
3. Имена и лица : Самые знаменитые харьковчане : справочное издание / гл. ред. В. М. Губин. – Х., 2008.
4. Карнацевич В. Л. 100 знаменитых харьковчан / В. Л. Карнацевич. – Х., 2005.
5. Квитка Г. Ф. Харьков и уездные города / Г. Ф. Квитка. – Х., 2005.
6. Косвин Б. Р. Прошлый век, вчерашний день / Б. Р. Косвин. – Х., 2005.
7. Красиков М. М. Філософія буття слобожанського селянина // Дух і літера. – Київ. – 1999. – № 5-6.
8. Лейбфрейд А. Ю. Харьков. От крепости до столицы : заметки о старом городе / А. Ю. Лейбфрейд, Ю. Ю. Полякова. – Х., 2004.
9. Маслійчук В. Слобідська Україна / В. Маслійчук. – К., 2008.
10. Неизвестный Харьков / О. Ю. Адам [и др.]. – Х., 2006.
11. Саратов И. Е. Харьков, откуда имя твое? : 350-летию Харькова посвящается / И. Е. Саратов. – Х., 2003.
12. Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. Вибрані праці / М. Ф. Сумцов. – Х., 2008.
13. Таранушенко С. А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1932 рр. : *монографічні видання, статті, рецензії, додатки, таранушенкознавчі студії* / С. А. Таранушенко. – Х., 2009.
14. Титар О. В. Культура Слобожанщини: проблеми національно-культурної ідентичності / О. В. Титар. – Х., 2006.
15. Українська культура в іменах: довідник / за ред. О. О. Петугіної. – Х., 2017.
16. Харків. URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2>
17. Харьков : архитектура, памятники, новостройки : путеводитель / сост. А. Ю. Лейбфрейд, В. А. Реусов, А. А. Тиц. – Х., 1985.
18. Харьков вчера, сегодня, завтра / Ю. М. Шкодовский [и др.]. – Х., 2002.
19. Художня культура Слобідської України : навч. посіб. / Межова Н. Г., Сердюк О. В., Шило О. В. та ін. – Х., 1995.
20. Шевельов Ю. Четвертий Харків. URL: <https://maidan.org.ua/2011/09/yurij-shevelov-chetvertyj-harkiv/>
21. Шрамко Б. А. Рождение Харькова / Б. А. Шрамко, В. В. Скирда. – Х., 2004.

Додаткові завдання:

1. Що вам відомо про постать Юрія Шевельова?
2. У кого з харківських письменників можна знайти рефлексію щодо подій останніх 5 років в Україні, зокрема, війни на Сході країни?
3. Історія Харкова та харків'ян у монументах.
4. Трохи футурології: яким постане Шостий Харків?

Хід роботи:

1. У вступній частині щодо обговорення відео «Виникнення і розвиток Слобідської України» та уривку Д.Багалія беруть участь всі студенти.
2. Для обговорення праці Ю. Шевельова студенти поділяться на 4 групи. Кожна група презентує аудиторії свій Харків.
3. Кожна група готує матеріали щодо свого бачення П'ятого Харкова. Можлива дискусія, питання, коментарі.

Підведення підсумків роботи з кейсом.

Таким чином, використання case-study здатне сформувати ряд важливих компетенцій, серед яких адаптованість до сучасного полікультурного середовища; вміння орієнтуватися в інформаційному потоці глобалізованого світу, висловлювати і обґрунтовувати особисте ставлення до подій сучасного культурного життя; формування на основі культурологічних знань гуманістичного світогляду, активної життєвої позиції; здатність до встановлення взаємозв'язків минулих і сучасних культурних подій, усвідомлення важливості зберігання і охорони пам'яток вітчизняної культури; здатність орієнтуватися у світі художньої культури України, інтерпретувати і оцінювати визначні мистецькі твори, готовність до художнього самовираження у сфері дозвілля; розвиток історичного і критичного мислення, вміння аргументувати і відстоювати власну позицію, позбавлену ідеологічної зашореності; здатність самостійно відбирати та аналізувати культурологічні джерела, організовувати власні прийоми вивчення культурологічної інформації, використовуючи новітні технології. Кейс-метод дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності майбутніх спеціалістів і спрямований, передусім, на мотивацію до творчого навчання.

Список літератури: 1. Біскун В. С. Застосування методу аналізу ситуацій в інтерактивних формах навчання. URL: <http://www.sau.kiev.ua>. 2. Коваленко Ю. В. Ефективність застосування кейс-методу під час викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2014. Вип. 16. С. 151 – 155. 3. Медкова О. М. Кейс-метод як особливий вид навчального матеріалу. URL:

<http://interconf.fl.kpi.ua/node/1272> 4. Ситуационный анализ или Анатомия Кейс-метода / под ред. Ю.П. Сурмина. К.: Центр инноваций и развития, 2002. 286 с. 5. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case-study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців. URL: <http://www.rusnauka.com/1NIO2008/Pedagogica/25496.doc.htm>.

Bibliography (transliterated): 1. Biskun V. S. Zastosuvannia metodu analizu sytuatsij v interaktyvnykh formakh navchannia. URL: <http://www.sau.kiev.ua> 2. Kovalenko Yu. V. Efektyvnist' zastosuvannia kejs-metodu pid chas vykladannia inozemnykh mov u vyschykh navchal'nykh zakladakh. Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. 2014. Vyp. 16. P. 151-155. 3. Medkova O. M. Kejs-metod iak osoblyvyj vyd navchal'noho materi-alu. URL: <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1272> 4. Sytutsyonnyj analiz yly Anatomyia Kejs-metoda / pod red. Yu. P. Surmyna. K.: Tsentr ynnovatsyj u razvytyia, 2002. 286 p. 5. Yahodnikova V.V. Kejs-metod (Case-study) iak forma interaktyvnoho navchannia majbutnikh fakhivtsiv. URL: <http://www.rusnauka.com/1NIO2008/Pedagogica/25496.doc.htm>

Петутіна О. О, Міщенко М. М.

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ У НАВЧАННІ

Одним із сучасних інтерактивних педагогічних прийомів є кейс-метод, який поєднує в собі ряд можливостей для теоретичного та практичного засвоєння матеріалу. Даний метод є актуальним для вивчення гуманітарних дисциплін. Кейс-метод заснований на колективній роботі студентів, сприяє командній роботі над спільним проектом. В статті подається приклад кейсу, що використовують викладачі НТУ «ХПІ» в межах курсу «Історія та культура України».

Ключові слова: кейс-метод, командна робота, навчання, розвиток творчих здібностей, полікультурний світ.

Petutina O. O., Mishchenko M. M.

USE OF THE CASE-METHOD IN TEACHING

One of the modern interactive pedagogical techniques is the case-study method which combines a number of opportunities of theoretical and practical learning. This method is relevant for the study of humanities. The case-study method is based on the collective work of students, promotes teamwork on a joint project. The article gives an example of a case used by teachers of NTU "KhPI" within the course "History and Culture of Ukraine".

Key words: case-study method, team work, education, development of creative abilities, multicultural world.

Петутина Е. А., Мищенко М. Н.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КЕЙС-МЕТОДА В ОБРАЗОВАНИИ

Одним из современных интерактивных педагогических приемов является кейс-метод, который объединяет в себе ряд возможностей для теоретического и практического усвоения материала. Данный метод является актуальным для изучения гуманитарных дисциплин. Кейс-метод основан на коллективной работе студентов над совместным проектом. В статье приводится пример кейса, который используют преподаватели НТУ «ХПИ» в рамках курса «История и культура Украины».

Ключевые слова: кейс-метод, командная работа, обучение, развитие творческих способностей, поликультурный мир.

УДК 159:378

*Vlasova M. D.
Kharkiv, Ukraine*

THE INFLUENCE OF THE INTERNET ENVIRONMENT ON THE PROFESSIONAL BURNOUT OF STUDENTS AS THE PROBLEM OF THE MODERN WORLD

In the modern world, more and more people have encountered such moments, when the strength are fall in couple with the mood and desire to do anything. Sometimes, depends on the level of importance some work, for the period we can ignore our inner desires and needs, but over time it makes our condition even harder.

There are a number of conditions that interfere with effective human activity:

1. Bad mood without significant reasons for this and pessimism (decrease of the positive perception events, a tendency to formulate sad outcomes of certain events);
2. Procrastination(a person's tendency to postpone important and urgent things);
3. Frustration (psychological state that appear with the lack of expected results of effort because of the person`s disability to satisfy some specific goal or needs);
4. Forgetfulness of some ordinary things like names of someone or elements of routine;
5. Apathy (this condition looks like a defense mechanism of frustration and manifests itself as a

sense of detachment and indifference, losing volitional activity and desire to any kind of activity);

6. Insomnia or another sleep disturbance or chronically tiredness;

7. High level of anxiety and illness, if these are not a inherent state for the person;

8. Disappearance of the desire to communicate and cooperate not just with society, but even with the close people as friends and parents;

9. Person can lost appetite, start to be more angry, irascible and irritable.

There could be a lot of reasons for this condition as general, but the one of them can be the emotional burnout. The question of the nature and preventing this phenomenon was observable from the different sides and pointes of views. Eventually, scientists come to the decision that emotional burnout is a complex process which goes through several stages. Some scientists suppose that emotional burnout is the result of the prolonged stress factors, another that this is the kind of stress which also appears because of stress factors.

Emotional burnout - introduced by the American psychiatrist H.J. Freudenberger in 1974 for the characteristics of the psychological state of healthy people who are in intensive and close communication with clients, in an emotionally charged atmosphere when providing professional assistance [2]. Emotional burnout is the very actual topic in the modern world because no one can exactly understands all of factor which influenced the beginning of the appearance of this state as in a general vision as in the experience of particularly person or age and professional groups of people. But there are some conclusions of the statistic researches.

Firstly, it happened because of the people`s disability to understand when it is really too difficult for them to do anything which provokes long-term physical and moral fatigue as a result of a lack of strength required to meet the achievement of certain needs of any kind of activity. Unfortunately, our society have a lot of stereotypes on the topic of success and many people is more result oriented than the way to achieve the result and effort, expended on this. Because of the fact, that some people think that it is much more important to finish some work, they could try to do the best even by ignoring such mental and physiology signals as the tiredness, lack of motivation, loss desire to do the things which were very meaningful for the person, prostration, etc.

Secondly, due to the lack of detailed coverage of phenomenon of emotional burnout, that significantly affects the life of every person, quite often people cannot explain the reasons affecting changes in their state, thereby continuing to perform actions that can only aggravate the manifestations of depletion of moral and physical strength. In fact, when a person cannot explain something, it is much easier for him to ignore the fact of some problems and disturbances in his usual way of life. That is why many people prefer to ignore their deterioration of the statement to the recognition of the fact and attempts to analyze it, which in the early stages could have a much better outcome.

Thirdly, there is also the influence of the social factor on the emergence of a person's desire to hide his inability to be as socially useful as before. This may be because of the fact that a person, due to upbringing or the impact of other life circumstances, can develop qualities and patterns of behavior that do not allow him to let down his employees, spoil the mood of his loved ones, and show his weakness. This can be caused both by a factor influencing stereotypes and by the fear of disappointing himself by letting other people disappoint. In this case, this level of patience can only have a negative effect on a person and aggravates the likelihood of early recovery.

One of the modern factors, which may cause the emotional burnout, is the Internet [1]. From the one side, Internet can be a very useful aspect in the life of all people. Using the Internet can also bring inspiration to a person to develop and find ways of self-development and self-realization. Without Internet it is very difficult or almost impossible to often communicate with the relatives or friends who live in another country or isolated each other by such reasons as disaster, weakness or some unexpected and emergency circumstances. Also, it would be very unpleasant to loss the chance to find some important information as quickly as necessary and haven't the opportunity to realize what's going in our world from different sources. Also Internet can give the ability to express the feelings for those people who can't make it in another way because of inner isolation, for example, or to find a lot of like-minded person which can be very difficult in real life sometimes.

Really, there are a lot of advantages from the opportunity to use Internet in everyday life, but there are also not less disadvantages. It is impossible to deny the conclusions of the many medical researches which demonstrate that the Internet can be harm for the health of all people, especially for those who spend the most part of time by using it. These consequences include equally serious mental and physiology diseases.

From the physiology side, there may be such deviations as the deterioration in the quality of vision, sleep, tiredness quality, ability to relax. From the mental side there are even more disadvantages that from the physiology. Firstly, it is connected with the ability to reduce the level of a person's desire to interact and communicate with people in real life. Indeed, the most negative impacts, such as condemnation, contempt, disinterest, hurt the most during direct face-to-face communication with a person. Therefore, it is much easier to do this in such a way that allows not colliding directly with an object that irritates a person and avoids many negative elements of live communication.

That's why, a lot of scientists think that it is very difficult to deny the fact that it is much easier for most people to communicate and form a social environment precisely through the use of Internet resources, for example, such as social networks and other platforms that can give a person the opportunity to compensate the communication need. What could be the consequence of this?

In addition to the above negative aspects of the impact of the Internet on human life, it is important to highlight its influence on the occurrence of emotional burnout. Indeed, long-term using

of the Internet resources can cause a decrease in the productivity of workers in various fields, however, this issue most of all concerns students, since especially this age category is most inclined to spend a long time in online sources. There are some of the most common factors that provoke the appearance of this phenomenon in the student`s life.

Perhaps the most important of them is the presence of a huge stream of informational waste, namely those things that do not have informational significance for a particular person. In that case, since the psyche of students can be called not yet fully formed, the influence of many stereotypes can cause a distorted perception of themselves and their surrounding reality. Basically, this arises as a result of a combination of different points of view that can overlap the true desires and thoughts of a person, calling him to establish and follow certain patterns of behavior of an ideal person by losing one's own uniqueness and disrupting the process of achieving individual identity.

The Internet can cause an excessive amount of emotional stress due to the possibility of a discrepancy between visible reality and global events. This may happen of the presence of a huge number of global news sources, which sometimes can be more negative than real life. Also, the Internet provides a person with the opportunity to escape from reality, which in no way contributes to the formation of his inclination to overcome life difficulties and obstacles that arise in the process of individual development. Unfortunately, people attach great importance to many information resources, such as films and TV series, which moves them away from focusing on their own needs.

This condition is very difficult to be preventing, but there are some ways to try to do it. Since emotional burnout is a process that occurs over a long time period and has a staged nature of the accumulation of the impact of depressing factors, which, as a result, affect the general state of a person, the main factor contributing to the prevention of its occurrence is the systematic monitoring of the emotional state of a person. This can be achieved in several ways.

A very important aspect of preventing emotional burnout is to have regular good rest, which can help a person recover after prolonged emotional and physical stress. In addition to having adequate sleep, while resting, it is very important for each person to find their own specific way that helps him to relax and switch from a hard productive day. For the preventing emotional burnout can also help such activities as keeping a diary of emotions, formulating one's own identity and understanding the most important independent values and being clear about what you are doing and what it can do for you in the future. It is also very important to pay a lot of attention to the issue of encouraging meaningful achievements and allocating time according to the degree of need any kind of work, which can help to understand which industries is the most important to focus at the moment and how relevant it is in the situation of a particular person.

Список літератури: 1. Пьянкова Н. Г., Матвинюк В. М. Влияние глобальной сети

Интернет на психику подростков// Концепт. 2014.- Спецвыпуск №30.-ART 14858.- 0,3 п.л.
2. Freudenberger, H. (1974). Staff burnout. Journal of Social Issues, 30, 159-165. 3. Ana-Maria Cazan, Laura Elena Năstasă. Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 180 – 2015- P. 1574 – 1578. 4. Jessic Peterka –Bonetta, Cornelia Sindermann, Peng Sha, Min Zhou, Christian Montag. Addictive Behaviors-Volume 89- February 2019- P. 188 – 199.

Bibliography (transliterated): 1. P'jankova N. G., Matvinjuk V. M. Vlijanie global'noj seti Internet na psihiku podrostkov// Koncept. 2014.- Specvypusk №30.-ART 14858.- 0,3 p.l.
2. Freudenberger, H. (1974). Staff burnout. Journal of Social Issues, 30, P. 159 – 165.
3. Ana Maria Cazan, Laura Elena Năstasă. Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 180 – 2015- P. 1574 – 1578. 4. Jessic Peterka –Bonetta, Cornelia Sindermann, Peng Sha, Min Zhou, Christian Montag. Addictive Behaviors-Volume 89- February 2019- P. 188 – 199.

Vlasova M. D.

THE INFLUENCE OF THE INTERNET ENVIRONMENT ON THE PROFESSIONAL BURNOUT OF STUDENTS AS THE PROBLEM OF THE MODERN WORLD

The materials processed and indicated in this article are intended to represent studying the problem of the influence of Internet sources on the occurrence of emotional burnout in the age group of students, whose psyche is daily influenced by emotionally depressing factors, which may be the reason for the appearance of their physical and emotional exhaustion.

Keywords: emotional burnout, internet, students, procrastination.

Власова М. Д.

ВЛИЯНИЕ ИНТЕРНЕТ-СРЕДЫ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ СТУДЕНТОВ КАК ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОГО МИРА

Обработанные и указанные в статье материалы направлены на изучение проблемы влияния интернет источников на возникновение эмоционального выгорания в возрастной группе студентов, психика которых ежедневно находится под воздействием эмоционально угнетающих факторов, которые могут быть причиной возникновения как физического, так и морального истощения.

Ключевые слова: эмоциональное выгорание, Интернет, студенты, прокрастинация.

Власова М. Д.

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩА НА ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СВІТУ

Матеріали, оброблені та зазначені в цій статті, спрямовані на вивчення проблеми впливу Інтернет-джерел на виникнення емоційного вигорання у віковій групі студентів, на психіку яких щодня впливають емоційно пригнічуючі фактори, що може бути причиною появи в них фізичного та емоційного виснаження.

Ключові слова: емоційне вигорання, Інтернет, студентство, прокрастинація.

УДК 17: 321+574

*Пономарьов О. С.
м. Харків, Україна*

ДУХОВНІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ГАРМОНІЗАЦІЇ ВЗАЄМВІДНОСИН ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ

З появою людини на нашій планеті розпочався принципово новий етап еволюції природи, для якого протягом надзвичайно тривалого часу характерною рисою була їхня коеволюція. Людина як невід'ємна частина природи пристосовувалася до природних змін, використовуючи їх для себе і своєї життєдіяльності. Однак людина з її свідомістю і здатністю пізнання природи поступово почала так використовувати її можливості та ресурси, що це завдавало все більш відчутної шкоди природі. З цього часу в системі взаємовідносин людини і природи почала руйнуватися гармонія, характер їхньої еволюції все більше ставав конфронтаційним. І провина за цю ситуацію цілком лежить саме на людині. Її прагнення отримувати якомога більше від природи заради задоволення своїх постійно зростаючих потреб, їх ускладнення і розширення спектру відкрило перспективу поступового вичерпання природних ресурсів.

Швидкий розвиток продуктивних сил, розробка та використання все нових і нових технологій прискорюють цей процес. Водночас відбувається забруднення навколишнього природного середовища, яке вкрай негативно позначається на біосфері планети, в тому числі й на людині. Тим більш, що забруднюються всі середовища – поверхня планети, атмосферне повітря і ґрунтові води. Сьогодні півтора мільярди людей не мають доступу до чистої питної

води. До речі, Україна вже також опинилася в зоні ризику стосовно можливого дефіциту цього вкрай важливого ресурсу.

Як не парадоксально, попередження авторитетних вчених стосовно реальності загрози загибелі людської цивілізації через хижацьке ставлення людей до природи протягом останнього півстоліття так і не привертають належної уваги владних та бізнесових кіл. Через інтенсивну господарську діяльність з надмірним використанням природних ресурсів відбувається незворотне руйнування довкілля, яке є середовищем мешкання людей. Це руйнування спричиняє загибель багатьох видів живих організмів, помітно порушуючи нормальне функціонування всієї системи взаємодії в природі.

Чи існує реальний вихід з цієї ситуації, крім напівфантастичних ідей переселення людей на іншу планету? Так, і цей вихід полягає в цільовому формуванні екологічної свідомості всього населення. Він вимагає рішуче переглянути світоглядні й психолого-педагогічні основи суспільного буття та логіко-методологічних принципів його раціональної організації. Перш за все уявляється вкрай необхідним пануючу філософію антропоцентризму замінити на філософію екоантропоцентризму. При цьому вона повинна виходити, по-перше, з соціальної організації життєдіяльності людини, а по-друге, з існування й істотного активного, переважно негативного впливу на навколишнє природне середовище з боку техносфери як створеної людьми сукупності артефактів і технологій.

Г. Йонас, беручи до уваги «глобальні умови людського життя і віддалене майбутнє» й загрозу існуванню людського роду як такого, пропонує новий спосіб людської діяльності, що виходив би за межі антропоцентризму й обстоював ідею морального права природи [1]. Слід додати, що це її право може реалізовуватися як захист від тієї шкоди, яку її завдає людина. Сьогодні ми є свідками численних проявів її захисту, що постають у формі так званих «природних лих», епідемій і пандемій тощо.

Таким чином, філософія взаємовідносин людини і природи зводиться до пошуку шляхів і засобів гармонізації ситуації у складній системі «людина-природа-суспільство-техносфера». І перш за все цей пошук має зосередитися на формуванні та впровадженні в педагогічну практику нової освітньої парадигми. Її цілі, зміст і характер мають виходити з глибокого усвідомлення буквально кожним учнем і студентом нагальної необхідності невідкладної гармонізації відносин у вказаній системі. Крім того, вкрай важливим завданням освіти постає виховання і розвиток у них розуміння особистої відповідальності кожного за реалізацію цієї гармонізації.

Як ми вже писали раніше, «кожна людина певною мірою може розглядатися як продукт педагогічного впливу. Тому від якості, дієвості й спрямованості цього впливу

залежать характер виконання нею своєї професійної і громадської діяльності, її ставлення до своїх обов'язків, до себе та інших людей і до суспільства та його інтересів» [3, с. 183]. Нова освітня парадигма вимагає й нових цілей, змісту й характеру цього впливу. Його спрямованість має визначатися глобальним суспільним завданням з гармонізації взаємовідносин людини та її утворень з зовнішнім природним середовищем. Це завдання детермінує також цілі виховання, особистісного розвитку й соціалізації учнів та студентів.

Вкрай важливими компонентами педагогічної діяльності виступають формування і розвиток відповідальності за міру індивідуального внеску в успішне виконання вказаного глобального суспільного завдання і свідоме прагнення підвищувати міру і вагомість свого внеску. Водночас необхідно розуміти, що ця відповідальність виступає одним з результатів виховання і цілеспрямованого розвитку системи гуманістичних життєвих цінностей, загальної і професійної культури та внутрішнього духовного світу.

Вважаємо тут за доречне навести цілком справедливе твердження С. Б. Кримського стосовно того, що «духовність дає змогу особистості обернути засвоєння зовнішнього світу на шлях до самого себе. А цей шлях є найдовшою дорогою, яку проходить особа в житті» [2, с. 9]. Філософ має рацію. Ця дорога дозволяє людині чітко усвідомити свою сутність, своє місце у світі та своє призначення. На наше глибоке переконання, на цій дорозі відбувається розвиток відповідальності й готовності активно діяти по відновленню нормальних взаємовідносин людини і природи. Однак для цього необхідне розуміння кожним викладачем ролі розвитку духовності.

Враховуючи, що вища школа передовсім призначена для підготовки фахівців певних галузей матеріального і духовного виробництва, педагоги професійних і професійно орієнтованих дисциплін мають включати у зміст своїх лекцій і практичних занять питання з природозаощадження і проблем екології. Водночас науковцям вищої школи необхідно активно проводити дослідження зі створення високих екологічно чистих технологій. Педагоги ж вищої школи повинні розробляти і використовувати в освітній практиці ефективні технології з особистісного розвитку студентів, акцентуючи свою увагу на формуванні й розвитку їхньої духовності та відповідальності, на прищепленні їм глибокого розуміння необхідності гармонізації відносин між людиною і природою, що тільки й здатне зберегти нашу цивілізацію.

Почуття особистої відповідальності виступає важливим результатом навчання, виховання, особистісного розвитку і соціалізації людини, тобто результатом системного педагогічного впливу на неї. Виховання ж як один з центральних чинників освітнього впливу є досить складним динамічним процесом. Його здійснення вимагає від педагога високого рівня розвитку відповідальності за якість і повноту досягнення цілей і виконання вимог, які суспільство висуває до виховання й освіти загалом.

Ось чому процес виховання супроводжує множина різних умов та обмежень, і формування відповідальності відбувається під впливом різних чинників – від ситуації в країні до професіоналізму й моральних якостей викладача. Важливу роль відіграють його життєві цілі, цінності та ідеали, а також його вміння прищеплювати ці цілі, цінності й ідеали студентам.

Список літератури: 1. Йонас Г. Принцип відповідальності: У пошуках етики для технологічної цивілізації. – К.: Лібра, 2001. 400 с. 2. Кримський С.Б. Заклики духовності ХХІ століття. – К.: Видавничий дім КМ Академія, 2003. 32 с. 3. Пономарьов О.С., Чеботарьов М.К. Відповідальність в системі професійної компетентності фахівця. – Х.: НТУ «ХПІ», 2012. 220 с.

Bibliography (transliterated): 1. Jonas H. Pryntsyp vidpovidal'nosti: U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii. – K.: Libra, 2001. 400 p. 2. Kryms'kyj S.B. Zaklyky dukhovnosti KhKhI stolittia. – K.: Vydavnyyj dim KM Akademiia, 2003. 32 p. 3. Ponomar'ov O. S., Chebotar'ov M. K. Vidpovidal'nist' v systemi profesijnoi kompetentnosti fakhivtsia. – Kh.: NTU «KhPI», 2012. 220 p.

Пономарьов О. С.

ДУХОВНІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ГАРМОНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЛЮДИНИ І ПРИРОДИ

Погіршення стану навколишнього середовища є одним з результатів безвідповідальної господарської діяльності людей і реально загрожує існуванню людської цивілізації. Усунути загрозу може гармонізація відносин людини і природи. Це ставить перед системою освіти завдання з формування екологічної свідомості та відповідальності.

Ключові слова: природа, реальна загроза, господарська діяльність, гармонізація взаємовідносин, духовність, відповідальність.

Ponomaryov O. S.

SPIRITUALITY AND RESPONSIBILITY AS A FACTOR HARMONIZATION OF RELATIONSHIP OF HUMAN AND NATURE

Deterioration of the environment is the result of irresponsible economic activities of people and really threatens the existence of our civilization. Harmonization of relations between man and nature can eliminate the threat. This poses a challenge for the education system to form environmental awareness and responsibility.

Key words: nature, real threat, economic activity, harmonization of relationships, responsibility.

Пономарев А. С.

ДУХОВНОСТЬ И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ФАКТОР ГАРМОНИЗАЦИИ ОТНОШЕНИЙ ЧЕЛОВЕКА И ПРИРОДЫ

Ухудшение окружающей среды стало результатом безответственной хозяйственной деятельности людей и реально угрожает существованию нашей цивилизации. Устранить угрозу может гармонизация отношений человека и природы. Это ставит перед системой образования задачу по формированию экологического сознания и ответственности.

Ключевые слова: природа, реальная угроза, хозяйственная деятельность, гармонизация взаимоотношений, ответственность.

УДК 378.014: 656

*Романовський О. Г., Чеботарьов М. К.
м. Харків, Україна*

РОЗВИТОК ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Просте спостереження за життям, діяльністю і поведінкою людей, різних людських угруповань і колективів дає безліч прикладів того, як часто їхні дії й поведінка аж ніяк не відповідають логіці, а то й етиці взаємовідносин. Більш того, нерідко трапляються випадки, коли дії й характер поведінки несуть пряму шкоду людині. Парадоксально, що вона це добре розуміє і цілком свідомо діє чи поводить себе всупереч логіці. Можна було б вибачити свідомо обрану цією людиною лінію поведінки, коли її наслідки стосуються самої людини. Але дуже часто негативні наслідки позначаються на інших людях та на стані зовнішнього природного середовища, завдають йому непоправної шкоди.

Елементарний аналіз подібних ситуацій переконливо свідчить про те, що в основі таких дій і поведінки лежить повна безвідповідальність виконавця. Про неї часто говорять як про одну з хиб сімейного виховання, забуваючи, що сам виховний процес відбувається протягом практично всього активного трудового життя людини. Особливо важливу роль при цьому повинна відігравати система професійної підготовки, насамперед вища школа. Адже, на наше переконання, професійна відповідальність фахівця має розглядатися як невід'ємна складова його професійної і соціальної компетентності.

Далеко не випадково один з видатних філософів минулого століття Мераб Мамардашвілі розглядав проблему відповідальності сучасної людини як одного з

невід'ємних атрибутів її буття, її обов'язку «докладати зусилля і підтримувати зусилля» [3, с. 313]. Виховна роль освіти, в тому числі у сфері формування й розвитку відповідальності полягає і у тому, що, як ми писали раніше, «глибоке осмислення проблеми людської відповідальності відкриває можливість дійти висновку, що вона має розглядатися не тільки як соціально-психологічна, але й як духовно-соціальна проблема» [4, с. 104].

Надзвичайно складна і багатоаспектна сутність феномену духовності як однієї з визначальних атрибутивних характеристик людини та її внутрішнього світу дозволяє стверджувати, що вона активно сприяє розвитку моральності, культури та відповідальності. Тому процес формування і розвитку духовності й відповідальності студентів повинен носити цілісний характер та утворювати надійну основу їхнього особистісного розвитку і професійної компетентності. Відповідальність же виступає невід'ємною складовою обох цих утворень.

Сьогодні людство переживає вкрай складні часи історії свого існування. Навколишнє природне середовище, невід'ємною частиною якого є людина і яке виступає простором її життєдіяльності, опинилося у стані жорсткої конкуренції з людиною та її діяльністю. Справа в тому, що ця діяльність здебільшого має здатність наносити істотну шкоду природі, а вона змушена захищатися. Одним з результатів її захисту стають загрозливі й незворотні кліматичні зміни, перш за все глобальне потепління. Тільки за останні 50 років в 5 разів збільшилася кількість таких стихійних лих, як землетруси, повені й посухи, торнадо тощо.

Страшною бідою для людства стала пандемія коронавірусу Covi-19, яка відразу з моменту своєї появи набула глобального характеру і тільки на момент підготовки статті (кінець жовтня 2020 р.) охопила понад 42 мільйони осіб. Існує кілька теорій, які прагнуть пояснити природу і причини цих та багатьох інших цілком реальних загроз самому існуванню людини як біологічного виду та людської цивілізації, можливо унікальному утворенню у світі. А це утворення виникло в процесі складної еволюції природи, а пізніше й живої матерії, яка в процесі надзвичайно складної і тривалої, протягом мільйонів років еволюції призвела до появи людини.

Не зупиняючись на різних теоріях, ми стверджуємо, що причина ситуації, яка склалася, полягає у жадібності людей, їхній безвідповідальності й прагненні отримувати максимальний зиск від використання природних ресурсів при мінімальних зусиллях на збереження й відновлення природи. Як чітко пише у зв'язку з цим О. Р. Костенко, «відповідальність є однією з найважливіших якостей особистості, котра в XXI столітті стає провідною морально-вольовою рисою, оскільки від неї залежать позитивні соціально-економічні перетворення, інтелектуальний і духовний потенціал націй, збереження гармонійних взаємовідносин людини і природи, збереження життя на Землі» [2, с. 182].

Цілком погоджуючись з думкою автора, вважаємо за необхідне, тим не менш, спеціально підкреслити, що формування і подальший розвиток такої риси, як відповідальність майбутнього фахівця будь-якого профілю підготовки має розглядатися як надзвичайно важливе завдання в загальній системі цілей і завдань педагогіки вищої школи. З цього приводу ми писали, що «у формуванні відповідальності студента, перш насамперед соціальної відповідальності, істотну роль відіграють цілеспрямоване виховання, соціалізація і особистісний розвиток». При цьому спеціально підкреслювалася думка, про те, що «водночас відбувається розвиток його культури та всіх її основних компонентів. Слід підкреслити, що цей розвиток утворює своєрідні зворотні зв'язки». Система цих зв'язків посилює розвиток і культури, і відповідальності [5, с. 39].

Сьогодні при аналізі техногенних та антропогенних аварій і катастроф часто вживають відносно нейтральне словосполучення «особистісний фактор» при визначенні причин цих явищ, хоча в дійсності в основі їхніх причин лежать елементарна безвідповідальність або професійна некомпетентність, яка межує з безвідповідальністю. Особливістю сучасних потенційно небезпечних об'єктів є те, що помилкова дія навіть однієї людини може спричинити катастрофічні наслідки глобального характеру. Яскравим прикладом слугує катастрофа на Чорнобильській АЕС.

Цікавою є думка Г. П. Васяновича, що «усвідомлення відповідальності, сила внутрішнього переконання орієнтує на виконання наказу, закону». За його словами, ці риси «утримують від проступку навіть більш надійно, ніж зовнішній примус». Адже «відповідальність – це ніби міст між голосом розуму, що виражає суспільно санкціоновану точку зору, і рухом почуттів, що фіксують при цьому власні індивідуальні схильності й інтереси». Отже, «відповідальність – це той важливий механізм, через який суспільні стосунки проникають в індивідів і стають змістом їх життєдіяльності» [1, с. 137].

Таким чином, формування і розвиток відповідальності постає не просто одним із завдань вищої школи, а її прямим обов'язком. Тому його слід вважати серйозною педагогічною проблемою, визначальною умовою успішного і досить ефективного розв'язання якої виступає перш за все розвинена відповідальність педагога. Ця відповідальність має розглядатися як його системна багатогранна особистісна характеристика. Тому вона вимагає глибоких як теоретичних, так і експериментальних досліджень, а також розробки і впровадження в педагогічну практику надійних методів розвитку відповідальності у студентів. Психологічні основи цих методів розглядає М. В. Савчин [6].

Освітня практика переконливо свідчить, що для ефективного розв'язання цього завдання його доцільно включити в загальну систему навчально-виховної роботи кожної кафедри і кожного викладача. Ще один досить дійовий метод розвитку відповідальності студентів виступає, на наш погляд, раціональна організація самостійної їхньої роботи при

належному контролю її результатів. Важливо, що вона водночас сприяє розвитку у них інтересу до навчання і навичок самовиховання та управління своєю діяльністю і поведінкою. Вкрай ефективним методом розвитку відповідальності виступає також прищеплення студентам навичок системного мислення. Воно сприяє виробленню у них як цілісного утворення професійної і соціальної відповідальності. Доцільно також для розвитку відповідальності студентів використовувати їхні лідерські якості, креативні здібності та особистісний потенціал.

Список літератури: 1. Васянович Г. П. 2. Костенко О. Р. Аналіз психологічних аспектів дослідження відповідальності в зарубіжній і вітчизняній літературі // Психологічні науки: Зб. наук. пр. – Т. 2. – Вип. 7. – Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2011. – С. 176-182. 3. Мамардашвили М. К. Европейская ответственность // Как я понимаю философию. – М.: Прогресс; Культура, 1992. – С. 311-319. 4. Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К. Відповідальність в системі професійної компетентності фахівця: Навч.-метод. посібник. – Харків: Підручник НТУ «ХПІ», 2012. – 220 с. 5. Пономарьов О. С., Середя Н. В. Чеботарьов М. К. Відповідальність як педагогічна категорія: Навч.-метод. посібник. – Харків: Підручник НТУ «ХПІ», 2013. – 172 с. 6. Савчин М. В. Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості. – К., 1997.

Bibliography (transliterated): 1. Vasyanovy`ch G. P. 2. Kostenko O. R. Analiz psy`xologichny`x aspektiv doslidzhennya vidpovidal`nosti v zarubizhnij i vitchy`znyanij literaturi // Psy`xologichni nauky`: Zb. nauk. pr. – T. 2. – Vy`p. 7. – My`kolayiv: MNU im. V.O. Suxomly`ns`kogo, 2011. – P. 176 – 182. 3. Mamardashvy`ly` M. K. Evropejskaya otvetstvennost` // Kak ya pony`mayu fy`losofy`yu. – M.: Progress; Kul`tura, 1992. – S. 311-319. 4. Ponomar`ov O. S., Chebotar`ov M. K. Vidpovidal`nist` v sy`stemi profesijnoyi kompetentnosti faxivcya: Navch.-metod. posibny`k. – Xarkiv: Pidruchny`k NTU «XPI», 2012. – 220 p. 5. Ponomar`ov O. S., Sereda N. V. Chebotar`ov M. K. Vidpovidal`nist` yak pedagogichna kategoriya: Navch.-metod. posibny`k. – Xarkiv: Pidruchny`k NTU «XPI», 2013. – 172 p. 6. Savchy`n M. V. Psy`xologichni osnovy` rozvy`tku vidpovidal`noyi povedinky` osoby`stosti. – K., 1997.

Романовський О. Г., Чеботарьов М. К.

РОЗВИТОК ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Розглянуто сенс феномену відповідальності та обґрунтовано необхідність її формування і прищеплення студентам. Це є завданням вищої школи в системі професійної підготовки. Показано, що відсутність і навіть низький рівень відповідальності призводять до

вкрай небезпечних негативних наслідків, порушують гармонію відносин людини і навколишнього природного середовища, створюють реальну загрозу існуванню людської цивілізації. Наведено методи формування відповідальності.

Ключові слова: відповідальність, професійна підготовка, вища школа, природне середовище, реальність загроз, взаємовідносини людини і природи.

Romanovskyi O. H., Chebotarev N. K.

DEVELOPING STUDENT RESPONSIBILITY AS THE MOST IMPORTANT TASK OF HIGHER SCHOOL

The meaning of the phenomenon of responsibility is considered and the necessity of its formation and inculcation in students is substantiated. It is one of the tasks of higher education in the vocational training system. It is shown that the absence or low level of responsibility leads to very dangerous negative consequences, violates the harmony of relations between man and the external natural environment, and creates a real threat to the existence of human civilization. Methods of formation of responsibility are given.

Key words: responsibility, professional training, high school, natural environment, reality of threats, relationship between man and nature.

Романовский А. Г., Чеботарев Н. К.

РАЗВИТИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СТУДЕНТОВ КАК ВАЖНЕЙШАЯ ЗАДАЧА ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Рассмотрен смысл феномена ответственности и обоснована необходимость ее формирования и привития студентам. Оно является одним из заданий высшей школы в системе профессиональной подготовки. Показано, что отсутствие или низкий уровень ответственности приводят к очень опасным негативным последствиям, нарушают гармонию отношений человека и внешней природной среды, создают реальную угрозу существованию человеческой цивилизации. Приведены методы формирования ответственности.

Ключевые слова: ответственность, профессиональная подготовка, высшая школа, природная среда, реальность угроз, взаимоотношения человека и природы.

УДК 314.02

Скляр В. М.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ЕТНІЧНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ КОЛОНТАЇВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОКРУГИ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПЕРЕПИСУ НАСЕЛЕННЯ 1926 РОКУ

Важливе значення у дослідженні етнодемографічних процесів XX ст. в Україні мають статистичні матеріали переписів, особливо перепис населення 1926 року. Публікація матеріалів цього перепису була найбільш повною, порівняно з наступними радянськими переписами населення. Зокрема, в опублікованих матеріалах подано статистичні дані не лише щодо кожної округи, але й кожного району та кожної сільської ради. На жаль, з початку 30-х і до початку 90-х рр. XX ст. статистичні матеріали перепису населення 1926 року опинилися у «спецхрані» і не були доступні для науковців. Це стосується і районів Харківської округи, у тому числі і Колонтаївського. На основі опрацювання статистичних матеріалів перепису населення 1926 року [1, 2] визначено чисельність та етнічний склад населення Колонтаївського району, а також чисельність населення кожної із 10-ти сільських рад та всіх населених пунктів.

Колонтаївський район утворено відповідно до постанови ВУЦВК від 7 березня 1923 року «Про адміністративно-територіальний поділ Харківщини» у складі Богодухівської округи. Цей район сформовано на основі Колонтаївської та Констянтинівської волостей колишнього Богодухівського повіту. 12 листопада 1923 року окружний центр перенесено до міста Охтирки, Богодухівську округу перейменовано на Охтирську, а Колонтаївський район опинився у її складі. Відповідно до постанови ВУЦВК від 3 червня 1925 року «Про скасування Охтирської округи на Харківщині» Колонтаївський район ввійшов до складу Харківської округи. 6 грудня 1926 року і було проведено перепис населення у цьому районі.

До складу Колонтаївського району входили 10 сільських рад, які об'єднували 31 населений пункт. Зокрема, 6 сільських рад утворено у межах колишньої Колонтаївської волості: Колонтаївську, Березівську, Ковалівську, Котелевську, Любівську, Мар'їнську. 4 сільські ради створено у межах колишньої Констянтинівської волості: Констянтинівську, В'язівську (Бардаківську), Рандавську, Слобожанську.

Загальна чисельність населення Колонтаївського району становила 23 234 особи, які входили до складу 4 697 домогосподарств. Середня чисельність 1-го домогосподарства району виявилася досить значною і складала майже 5 осіб. Абсолютну більшість в етнічному складі населення Колонтаївського району становили українці – 98,93% (22 985 осіб – 4 617

домогосподарств із 23 234 осіб). На відміну від українців, рівень частки кожної із етнічних меншин серед усього населення, як і їхня чисельність залишалися досить незначними. Зокрема, рівень частки росіян складав лише 0,75% (174 особи – 50 домогосподарств). Ще нижчим (менше 0,10%) виявився рівень частки кожної із інших етнічних меншин: білорусів – 0,09% (20 осіб – 6 домогосподарств), євреїв – 0,05% (12 осіб – 3 домогосподарства), поляків – 0,05% (11 осіб – 5 домогосподарств), німців – 0,04% (10 осіб – 3 домогосподарства), а також представників інших етносів – 0,09% (22 особи). Тобто, на теренах Колонтаївського району дисперсно розселені лише поодинокі представники етнічних меншин.

Чисельність населення кожної із 10-ти сільських рад Колонтаївського району досить помітно відрізнялася. Поміж усіх сільських рад району найвищою чисельність населення спостерігалася у *Колонтаївській* сільській раді (районному центрі) – 7 817 осіб (1 603 домогосподарства). Ця сільська рада об'єднувала 6 населених пунктів серед них 2 села: Колонтаїв – 6 834 особи (1 415 домогосподарств) та Зубівка – 341 особа (60 домогосподарств), 3 хутора: Капранський – 112 осіб (24 домогосподарства), Комарівка (Замерло) – 384 особи (73 домогосподарства), Рябокони (Дубина) – 139 осіб (30 домогосподарств), а також лісова сторожка Колонтаївська дача – 7 осіб (1 домогосподарства). Досить значним виявився також і рівень частки Колонтаївської сільської ради серед загальної чисельності населення Колонтаївського району – 33,64% (7 817 осіб із 23 234 осіб). Тобто, на теренах цієї сільської ради зосереджувався кожен 3-й мешканець району.

У 2-х сільських радах цього району чисельність населення перевищувала 3 тис. осіб у кожній. Зокрема, *Константинівська* сільська рада нараховувала 3 490 осіб (764 домогосподарства). До складу цієї сільської ради входили 8 населених пунктів. Серед них 2 села: Константинівка (Грузьке) – 2 400 осіб (502 домогосподарства) та Благодатне (Сухомлинівка) – 317 осіб (60 домогосподарств), 2 хутора: Благодатний (Новоселівка) – 242 особи (42 домогосподарства) та Приют (Прилипки) – 182 особи (34 домогосподарства), Ананіївська цукроварня – 206 осіб (78 домогосподарств), 2 радгоспи: Кам'яний – 64 особи (17 домогосподарств) та Сквозна – 69 осіб (28 домогосподарств), а також сторожка Михайлівська дача – 10 осіб (3 домогосподарства).

Чисельність населення *Любівської* сільської ради становила 3 450 осіб (692 домогосподарств). До складу цієї сільської ради належав лише 1 населений пункт – село Любівка.

В інших 4-х сільських радах Колонтаївського району чисельність населення перевищувала 1 тис. осіб у кожній. Зокрема, чисельність населення *В'язівської* (Бардаківської) сільської ради становила 1 785 осіб (344 домогосподарства). Ця сільська рада

включала 4 населених пункти: село В'язова (Бардакове) – 1 217 осіб (228 домогосподарств), хутір Михайлівка – 493 осіб (84 домогосподарства), а також 2 радгоспи: В'язове – 23 особи (4 домогосподарства) та Ковалівка – 52 особи (28 домогосподарств).

Слобожанська сільська рада нараховувала 1 582 особи (286 домогосподарств). До цієї сільської ради належали 2 населених пунктів: село Слобідка – 1 576 осіб (285 домогосподарств) та лісова сторожка Любівська дача – 6 осіб (1 домогосподарство).

Чисельність населення *Рандавської* сільської ради становила 1 480 осіб (277 домогосподарств). До складу цієї сільської ради входили 3 населених пункти, у тому числі 2 села: Рандава – 559 осіб (108 домогосподарств) та Одрада (Підплет) – 468 осіб (91 домогосподарство), а також хутір Олійників (Коновальщина) – 453 особи (78 домогосподарств).

Ковалівська сільська рада нараховувала 1 266 осіб (244 домогосподарства). Ця сільська рада включала лише 2 населені пункти: село Ковалівка – 437 осіб (81 домогосподарство) та хутір Колонтаївка – 829 осіб (163 домогосподарства). Варто зазначити, що за чисельністю населення хутір Колонтаївка майже вдвічі перевищував центр сільської ради – село Ковалівку.

Ще у 3-х сільських радах Колонтаївського району чисельність населення виявилася нижчою за 1 тис. осіб. Зокрема, чисельність населення *Мар'їнської* сільської ради становила 946 осіб (202 домогосподарства). До цієї сільської ради належали 2 населені пункти: село Мар'їнське (Писарівка) – 862 особи (189 домогосподарств) та хутір Мерлянський (Чернетчина) – 84 особи (13 домогосподарств).

Березівська сільська рада нараховувала 747 осіб (156 домогосподарств). Ця сільська рада включала 2 населених пункти: село Березівка – 642 особи (136 домогосподарств) та хутір Кришталіянівка (Кубашівка) – 105 осіб (20 домогосподарств).

Найменшою за чисельністю населення сільською радою Колонтаївського району була *Котелевська* – 691 особа (129 домогосподарств). До цієї сільської ради належав лише 1 населений пункт – хутір Котелевка.

Отже, середня чисельність населення 1-єї сільської ради у Колонтаївському районі становила 2 323 особи. Однак, лише у 3-х із 10-ти сільських рад цього району чисельність населення перевищувала 2 тис. осіб у кожній, у інших 7-ми сільських радах чисельність населення виявилася нижчою за 2 тис. осіб.

Поселенська мережа Колонтаївського району включала 31 населений пункт, у тому числі 12 сіл, 10 хуторів та 9 інших поселень. Середня чисельність населення 1-го населеного пункту у цьому районі була досить значною і досягала 749 осіб. Найбільше населених пунктів нараховувалося у Констянтинівській (8) та Колонтаївській (6) сільських радах, а

найменше (по 1-му населеному пункту) у Котелевській та Любівській сільських радах. Лише в 1-й із 10-ти сільських рад цього району центром було не село, а хутір – Котелевка.

Таким чином, в етнічному складі населення Колонтаївського району Харківської округи українці становили абсолютну більшість. Чисельність та рівень частки кожної з етнічних меншин серед загальної чисельності населення цього району виявилася досить незначною. Тому ключовою ознакою населення Колонтаївського району була його етнічна однорідність – абсолютне домінування за чисельністю українців на тлі дисперсного розселення поодиноких представників етнічних меншин.

Список літератури: 1. Національний склад сільського населення УСРР: підсумки по сільрадах. – Харків: Держвидав України, 1927. С. 222. 2. Залюднені пункти Харківської округи. Вид. 2-ге / Харківський округовий виконавчий комітет. – Харків: Держвидав України, 1930. С. 39 – 41.

Bibliography (transliterated): 1. Natsional'nyj sklad sil's'koho naseleння USSR: pidsumky po sil'radakh. – Kharkiv: Derzhvydav Ukrainy, 1927. P. 222. 2. Zaliudneni punkty Kharkivs'koi okruhy. Vyd. 2-he / Kharkivs'kyj okruhovyj vykonavchyj komitet. – Kharkiv: Derzhvydav Ukrainy, 1930. P. 39 – 41.

Скляр В. М.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ЕТНІЧНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ КОЛОНТАЇВСЬКОГО РАЙОНУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОКРУГИ:
ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПЕРЕПІСУ НАСЕЛЕННЯ 1926 РОКУ

На основі аналізу статистичних матеріалів перепису населення 1926 року розкрито особливості поселенської мережі, визначено чисельність населення Колонтаївського району Харківської округи у цілому, а також кожної із 10-ти сільських рад та 31-го населеного пункту цього району. Встановлено, що ключовою ознакою населення Колонтаївського району була його етнічна однорідність – абсолютне домінування за чисельністю українців на тлі дисперсного розселення поодиноких представників етнічних меншин.

Ключові слова: перепис населення 1926 року, Колонтаївський район, Харківська округа, поселенська мережа, чисельність населення, етнічний склад населення, українці, етнічні меншини.

Sklyar V. M.

NUMBER AND ETHNIC COMPOSITION OF THE POPULATION OF THE KOLONTAIV
CIRCUIT OF THE KHARKIV DISTRICT: ACCORDING TO THE POPULATION CENSUS OF
THE 1926 YEAR

Based on the analysis of statistical materials of the 1926 census, the peculiarities of the settlement network were revealed, the population of the Kolontaiv district of the Kharkiv district as a whole, as well as each of the 10 village councils and 31 settlements of this district were determined. In the ethnic homogeneity is the absolute dominance of the number of Ukrainians against the dispersed settlement of single members of ethnic minorities.

Key words: 1926 census, Kolontaiv circuit, Kharkiv district, settlement network, population, ethnic composition of the population, Ukrainians, ethnic minorities.

Скляр В. Н.

ЧИСЛЕННОСТЬ И ЭТНИЧЕСКИЙ СОСТАВ НАСЕЛЕНИЯ КОЛОНТАЕВСКОГО РАЙОНА
ХАРЬКОВСКОГО ОКРУГА:
ПО МАТЕРИАЛАМ ПЕРЕПИСИ НАСЕЛЕНИЯ 1926 ГОДА

На основе анализа статистических материалов переписи населения 1926 года раскрыты особенности сети поселений, определены численность населения Колонтаевского района Харьковскогго округа в целом, а также каждого из 10-ти сельских советов и 31-го населенного пункта этого района. Установлено, что ключевым признаком населения Колонтаевского района была его этническая однородность – абсолютное доминирование по численности украинцев на фоне дисперсного расселения отдельных представителей этнических меньшинств.

Ключевые слова: перепись населения 1926 года, Колонтаевский район, Харьковский округ, сеть поселений, численность населения, этнический состав населения, украинцы, этнические меньшинства.

МОРАЛЬ І ПРАВО: КОНФЛІКТ ЧИ ГАРМОНІЙНА ВЗАЄМОДІЯ

Історично виникнення моралі та права є закономірним процесом ускладнення форм організації суспільства. Розуміння їх значимості для сучасного соціуму неможливо без урахування аспекту взаємодії даних феноменів. Термін «взаємодія» передбачає не тільки їх позитивний взаємовплив, а й конфлікт (як зіткнення, загострення протиріч), який є неминучою формою динамічного співіснування найважливіших суспільних регуляторів. Поставлене ще класиками філософії питання морально-правового конфлікту не втратило своєї актуальності й в сьогоденні. Воно демонструє різноспрямованість окремих структурних елементів цих специфічних регулятивних систем, яка визначається зіткненням сутнісних властивостей права та моралі, таких як: – обов'язкова формальна інституціональна природа правової норми знаходиться в опозиції відносно до неінституційних моральних настанов; – зв'язок права з державою, яка визначає владний характер правового нормування та регулювання, що не збігається із природою моралі, орієнтованої на внутрішні світоглядні позиції особистості; – різний ступінь конкретизації жорсткості правової та моральної санкцій. Конфлікт моралі та права (у даному випадку – як розузгодженість) виникає і розвивається в періоди соціальних криз, що підриває стабільність життєдіяльності суспільства, унеможливорює адекватну, конструктивну поведінку особистості в суспільстві.

Автори зосереджують увагу на виявленні підстав гармонізації моралі та права, спираючись на досвід філософського аналізу. Перманентну актуальність проблеми гармонізації моралі у філософському дискурсі засвідчують праці К. Гельвеція, П. Гольбаха, Ж. Ж. Руссо, І. Фіхте, І. Бентама, І. Льїна, В. Соловйова, М. Бердяєва, Л. Петражицького, П. Новгородцева, Б. Кістяківського та ін. Засновником нової європейської традиції дослідження проблеми взаємодії моралі та права є І. Кант, учення якого стверджує ідеї взаємодоповнення та взаємодії моралі та права, їх єдності на основі принципової відмінності [1].

Взаємодію двох найважливіших регуляторів практичного життя Кант продемонстрував таким чином: 1) право, яке втілене у юридичному законі, є встановленням нижчої межі моралі, морального закону, тобто є мінімумом моральності, рівної для всього суспільства; 2) право покликане забезпечувати виконання у суспільстві вимог моралі; 3)

право прямо та опосередковано примушує до виконання вимог, тоді як мораль передбачає вільне та усвідомлене їх виконання [2, с.101].

Визначальним для Канта у розумінні взаємодії моралі та права є поняття «свобода». Схильність людини до її необмеженості – чинник постійного протистояння членів суспільства, навіть певного соціального розладу. Єдиним чинником, здатним загальмувати свавілля у суспільстві, для І. Канта є право. Воно обмежує свободу заради її ж утвердження й збереження та продукується вимогою індивідуальної свободи й суспільного порядку, що за своєю сутністю є моральними. Кантівський категоричний імператив моральності: вчиняй відповідно до такої максими, керуючись якою ти водночас міг побажати, аби вона стала всезагальним законом – має чітко визначену правову спрямованість, оскільки правова організація суспільства сприяє втіленню у сферу практичних відносин категоричного імперативу. Право, як і мораль, базується на понятті «свобода», отже, воно має спиратися на категоричний імператив права, якій проголошує – вчиняй ззовні так, аби свободне виявлення своєї волі могло бути поєднано зі свободою кожного, як це вимагає всезагальний закон.

Право у вченні І. Канта, маючи безумовно моральне обґрунтування, не розчиняється в моралі. Моральні вимоги утверджуються через право, наповнюючи його духовним змістом. Проте, існуючи у тісному зв'язку з мораллю, право виокремлюється як самостійна автономна реальність на основі принципу пріоритету права та абсолютної юридичної законності [3].

Осмислення специфіки моралі та права у вченні І. Канта ґрунтується на їх розмежуванні, взаємовідокремленні: право стосується лише вчинків, а мораль – переконань; законність – дій, мораль – якими ці дії повинні бути. Така специфічна відмежованість по суті є поєднанням моралі та права, оскільки показує суперечливу сутність самої людини, її дій в суспільному вимірі: зовнішніми основами поведінки людини є юридичні закони, які реалізуються примусово, моральні закони – це внутрішні спонукання, які обумовлюються знанням свого морального обов'язку.

Моральний примус реалізується через категоричний імператив – діяти згідно з моральним обов'язком, який набуває сенсу за умови свободної волі. І. Кант розрізняє поняття «воля», яка має природну основу і залежить від чуттєвого спонукання, та поняття «свобода волі», яка не залежить від чуттєвої природи людини і спрямовується розумом. Моральність людини визначається рівнем відповідності її дієвільній волі або практичній свободі. І. Кант пояснює закон, як закон своєї власної волі, яка могла б стати і волею інших, чітко визначає зв'язок між моральним обов'язком і свободою людини: *Я повинен, отже, Я можу*. Моральний закон – це самопримус, суто внутрішнє законодавство людини.

Відповідність дій людини вимогам моралі, яка не вмотивована повагою до морального закону і добровільним дотриманням морального обов'язку як найвищої цінності, І. Кант називає легальністю. Мотиви поведінки, сутність яких складно, а іноді, неможливо виявити, є точкою дотику моралі і права, морального і юридичного законів. Людина наділена автономією волі, але живе у світі, де панує певне законодавство, уособлене державою та владою. Отже, людина як автономна особистість має встановлювати моральні закони та їх реалізовувати. Утім, її реальне життя регулюється наявними юридичними законами, виконання яких передбачає примус. Виконання морального закону – лише самопримус, виконання правового – зовнішній примус, що обмежує автономію волі. І. Кант зазначав, що відмова від внутрішніх переконань – справа, яка не гідна людини, але в окремих випадках цього вимагає обов'язок підданого, тобто встановлені владою юридичні закони.

Обґрунтовуючи вчення про правову державу, І. Кант намагається узгодити суперечність між автономією волі і примусом держави: кожний відмовляється від своєї зовнішньої свободи, аби знову й одразу ж прийняти цю свободу як член певної спільноти. Фактично розділяються сфери дії законів: юридичний має своїм об'єктом зовнішній бік вчинків без урахування морального аспекту; моральний закон – стосується внутрішніх переконань і є виявом власного та усвідомленого вибору морального обов'язку.

Таким чином, одним із головних висновків кантівського осмислення досліджуваної проблеми є думка про взаємозалежність та взаємодоповнюваність моралі та права, що, попри деякі суперечливі моменти аргументації, свідчить про необхідність їх гармонічної взаємодії в інтересах продуктивного функціонування суспільства.

Список літератури: 1. Соловьев Э. Ю. Кант И.: взаимодействие морали и права. Москва: Наука, 1992. 216 с. 2. Стасевська О.А. Взаємозалежність моралі і права: актуальність проблеми. Вісник НУЮАУ ім. Ярослава Мудрого. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. №3(17). С. 99-110. 3. Туманов А. А. О способе обоснования Кантом своеобразия права и правовой свободы. Вестник МГТУ. 2006. Т. 9, № 1. – С. 569 – 572.

Bibliography (transliterated): 1. Solov`ev E. Yu. Kant I.: vzay`modopolnyaemost` morali i prava. Moskva: Nauka, 1992. 216 p. 2. Stasevs`ka O. A. Vzayemozalezhnist` morali i prava: aktual`nist` problemy. Visny`k NUYuAUim. Yaroslav Mudrogo. – Seriya: Filosofiya, filosofiya prava, politologiya, sociologiya. 2013. №3(17). P. 99 – 110. 3. Tumanov A. A. O sposobe

obosnovany`ya Kantom svoeobrazy`ya prava i pravovoj svobodu. Vestnyk MGTU. 2006. T. 9, № 1. – P. 569 – 572.

Стасевська О. А., Уманець О.В.

МОРАЛЬ І ПРАВО: КОНФЛІКТ ЧИ ГАРМОНІЙНА ВЗАЄМОДІЯ

Автори у статті, звертаючись до кантівської традиції осмислення взаємозв'язку моралі і права як основних суспільних регуляторів, аналізують основні аспекти їх гармонізації як чинника функціонування суспільства.

Ключові слова: І. Кант, мораль, право, взаємодія моралі і права, конфлікт моралі і права, соціальна регуляція.

Stasevska Oksana, Umanets Olga

MORALITY AND LAW: CONFLICT OR HARMONIOUS INTERACTION

The authors in the article, referring to the tradition of understanding their relationship between morality and law as the social regulators of I. Kant, analyze the main aspects of their harmonization as a factor in the functioning of society.

Keywords: I. Kant, morality, law, interaction of morality and law, conflict of morality and law, social regulation.

Стасевская О. А., Уманець, О. В.

МОРАЛЬ И ПРАВО: КОНФЛИКТ ИЛИ ГАРМОНИЧНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

Авторы в статье, обращаясь к кантовской традиции осмысления взаимосвязи морали и права в качестве основных общественных регуляторов, анализируют основные аспекты их гармонизации как весомого фактора функционирования общества.

Ключевые слова: Кант, мораль, право, взаимодействие морали и права, конфликт морали и права, социальная регуляция.

МЕТАФОРА В ПРОФЕСІЙНІЙ МОВІ ІСТОРИКА

Життя в сучасному суспільстві, сповнене стрімких змін, глобалізаційних процесів, невинним інформаційним потоком, що зумовлює кожен галузь науки розвиватися та відповідати сучасним потребам суспільства. Понятійний апарат будь якої науки, враховуючи свою концептуальність та стійкість продовжує поповнюватися новими термінами, в тому числі термінами-метафорами, які відображають світосприйняття та інтерпретують його подачу, при цьому утворюючи новий термінологічний апарат.

Актуальним представляється вивчення механізмів вживання метафор як термінів в різних галузях знань, оскільки, наука постійно розвивається, поповнюється новими термінами-метафорами, які слід фіксувати та досліджувати. Крім того, актуальним є і подальше дослідження аспектів термінотворення та перекладу різних термінів-метафор в спеціальних наукових і галузевих терміносистемах.

Термін метафора походить від грецького слова – «метафора», що означає – перенесення. Вперше визначення цього терміну зустрічається в Поетиці Арістотеля в розділі «Про мистецтво поезії» [1, с. 1097], де «метафора – це перенесення слова зі змінним значенням з роду на вид, або з виду на вид, або за аналогією». Отже, з цього слідує, що метафора виникає на основі перенесення властивостей, тому її можна назвати скороченим порівнянням, відбувається заміщення того, що проговорюється іншим словом чи виразом. На думку багатьох дослідників метафора може заміщуватися іншим терміном, переноситися за аналогією, подібністю, або створювати зовсім нове поняття.

В даній роботі мова піде про метафори та інтерпретації в історичній науці. За думкою дослідників метафори, сьогодні все частіше ведуться розмови не стільки про «поняття», скільки про «метафори», тим самим визнаючи стильовий вимір історіописання й підкреслюючи особливості історії «як не зовсім суворої науки» [1, с. 2]. Слушними є міркування В. Вжосека, висловленні в роботі «О смысле и назначении метафоры в гуманитарных науках»: «Идея метафоры как своего рода интерпретации использует те ее неклассические ракурсы, которые позволяют взглянуть на нее как на выражение, имеющие своеобразную познавательную силу. Формальное строение метафоры делает ее похожей на дефиницию, что ... вместе с ее когнитивным смыслом уполномочивает к анализу с целью поиска сходств и различий между интерпретированием и метафоризированием» [2, с. 1]. В

іншій праці В. Вжосек вказує на визначальний сенс метафоричності знання, яке несе історія «...в'яснить, каким образом метафоры в культуре, их изменчивость или устойчивость, обуславливают своеобразие исторического мышления, а как следствие – «природу» историографических образов мира, создаваемых историческим письмом» [3, с. 43]. За визначенням української дослідниці Кравцової Ю.: «Метафоризація – ментальний процес, що полягає у встановленні відношення подібності між різними реаліями та проектуванні структур знання з однієї сфери в іншу і завершується експлікацією та фіксацією в мові...» [5, с. 45]. Враховуючи наведені трактування метафори та метафоричності, проаналізуємо декілька історичних метафор, які зустрічаються в професійній лексиці історика.

Цікавою на нашу думку є доробок О. Ясь «Стиль мислення – метафора як інструмент», де головну увагу автор зосередив на аналізі метафори – «стиль мислення» [6, с. 1]. На думку автора поняття «стиль мислення» викликає різноманітні асоціації та відчуття в академічному середовищі, вказує на те, що своєрідне сприйняття та тлумачення цієї дефініції використовується як у науковому середовищі, так і у взагалі вербальному рівні. О.Ясь робить висновок, що саме цю метафору використовують для відображення інтелектуальної неповторності різних видів творчої діяльності включно з соціокультурними умовами її побутування, адже зазначений термін містить величезний інструментальний потенціал для методологічних трансформацій та концептуальних рефлексій. Відтак багатство асоціацій продукує розмаїття контекстів, в яких застосовується це поняття. Більше того, така широка циркуляція перетворює стиль мислення вельми популярну метафору, якою послугується чимало науковців [6, с. 1]. Автор, виділяючи чимало наук, які застосовують цей термін, говорить про ряд дефініцій похідних від нього, які зайняли своє чільне місце в історичній науці, зокрема: стиль життя, стиль керівництва, стиль культури, стиль лідерства, стиль людини, стиль поведінки, стиль пояснень, стиль праці, стиль урядування [6, с. 20]. Показовою в зазначеному відношенні є думка відомого німецького історика та мистецтвознавця Генріха Вельфліна, який розглядав історію модерного мистецтва з перспективи внутрішнього розуміння природної зміни різних форм бачення. Водночас він вважав, що стиль є перш за все відображенням настроїв доби та народу, з одного боку, і виразом особистого темпераменту митця, з іншого [7, с. 16]. О.Ясь акцентує на тому, що сьогодні відбуваються швидкозмінні процеси, змістовні трансформації цього поняття а похідних від нього, що говорить про величезний потенціал цих дефініцій, їхні інструменти та інтердисциплінарні дослідницькі практики. В розмаїті модифікації плаваючих смислів цього терміна чудово відображають сам дух креативності, який шириться в соціогуманітаристиці взагалі та в історичній науці зокрема [6, с. 40].

Харківський історик С. Посохов в своїх роботах приділяє увагу вживанню та інтерпретації таких метафоричних термінів як «історична справедливість», «історична правда», «історична пам'ять», «історична істина», на основі контексту вживання та їхнього змістовного тлумачення, робить висновок про належність цих понять до терміносистем «суворої науки». Так, його думка стосовно метафори «історична справедливість» стійка, бо передбачає урахування всіх обставин, які обумовлюють наше розуміння історичних подій, адже до певної міри з нею співвідноситься принцип додатковості, оскільки історична справедливість в межах суто наукового підходу передбачає, що пануюча думка не є єдиною можливою. В цьому випадку зазначена метафора скоріше працює як принцип [2, с. 20]. Подібний аналіз та характеристики застосовуються і до інших прикладів, але при цьому автор зазначає, що ці терміни є метафорами та активними елементами «мовної гри», де слід робити поправку та відмежовувати смислове наповнення, загальний контекст, направлення та безпосередній інтерес того, хто використовує ці метафори.

Таким чином, метафора в професійній мові історика займає своє впевнене місце, вона несе різні сенси, значення, слугує певним містком між багатьма ідейними конструкціями, може виправдовувати одних історичних акторів, та звинувачувати інших, залежно від контексту та інтерпретації самої історичної події.

Список літератури: 1. Аристотель. Об искусстве поэзии. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. Минск: Литература. 1998. С. 1064 – 1112. 2. Посохов С. І. Метаморфози історичної справедливості <http://dSPACE.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/1872/1/4.pdf> (дата звернення 23.11.2020). 3. Вжосек В. О смысле и назначении метафоры в гуманитарных науках // История и современность. 2005. № 2. 4. Вжосек В. Культура и историческая истина. М., 2012. 5. Кравцова Ю. В. Семантико-когнитивне моделювання метафоризації / Ю. В. Кравцова // Мовознавство. – 2011. – №1 – С. 43–54. 6. Ясь О. Стиль мислення- метафора як інструмент. Ейдос. 2006. № 2. Київ. С. 19-40. 7. Вельфлин Г. Основные понятия истории искусств. Проблема эволюции стиля в новом искусстве: Пер. с нем. А.А.Франковского. – СПб., 1994. – С. 16.

Bibliography (transliterated): 1. Ary`stotel`. Ob y`skusstve pozy`y`. Ety`ka. Poly`ty`ka. Ry`tory`ka. Poety`ka. Kategory`y`. Mynsk: Lyteratura. 1998. P. 1064 – 1112. 2. Posoxov S. I. Metamorfozy` istory`chnoyi spravedly`vosti <http://dSPACE.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/1872/1/4.pdf> (data zvernennya 23.11.2020). 3. Vzhosek V. O smysle y` naznacheny`y` metafory v gumanytarnykh nauках // Ystoryya y sovremennost`. 2005. #2. 4. Vzhosek V. Kul`tura y` y`storycheskaya ystyna. M., 2012. 5. Kravczova Yu. V. Semanty`ko-kognity`vnemodelyuvannya metafory`zacyi / Yu. V. Kravczova // Movoznavstvo. – 2011. – #1 – P. 43 – 54. 6. Yas` O. Sty`l my`slennya- metaforayakinstrument. Ejdos. 2006. # 2. Ky`yiv. P. 19 – 40. 7. Velflyn G. Osnovnye

ponyaty`ya ystoryy y`skusstv. Problema evolyucyy` stylya v novomy`skusstve: Per. s nem. A. A. Frankovskogo. – SPb., 1994. – P. 16.

Телуха С. С.

МЕАФОРА В ПРОФЕСІЙНІЙ МОВІ ІСТОРИКА

В статті, на основі історичних напрацювань вітчизняних та зарубіжних авторів проаналізовано походження та значення терміну метафори, характеризуються її риси, місце в історичній науці. Розглянуто приклади використання метафоричності в професійній мові історика.

Ключові слова: терміни, метафора, терміноутворення, метафоризація, історична наука, контекст.

Telukha S. S.

METAPHOR IN THE PROFESSIONAL LANGUAGE OF HISTORIAN.

The article, based on the historical achievements of domestic and foreign authors analyzes the origin and meaning of the term metaphor, characterizes its features, place in historical science. Examples of the use of metaphor in the professional language of the historian are considered.

Keywords: terms, metaphor, termformation, metaphorization, historical science, context.

Телуха С. С.

МЕТАФОРА В ПРОФЕСІОНАЛЬНОМ ЯЗЫКЕ ІСТОРИКА.

В статье, на основе исторических наработок отечественных и зарубежных авторов проанализированы происхождение и значение термина метафоры, характеризуются ее черты, место в исторической науке. Рассмотрены примеры использования метафоричности в профессиональном языке историка.

Ключевые слова: термин, метафора, терминообразование, метафоризация, историческая наука, контекст.

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Відповідно до чинного законодавства інтелектуальні права суб'єктів (їх носіїв) підлягають правовому захисту. При цьому вибір способу захисту передбачає врахування специфіки порушеного інтелектуального права, а також характер наслідків такого порушення.

Тенденція останніх років свідчить про посилення використання об'єктів права інтелектуальної власності в мережі. Основна причина пильної уваги законодавців до мережових правовідносин - зростання числа правопорушень в мережі, спрямованих проти особистості, приватної власності, моральних підвалин і політичного ладу, в тому числі правопорушень, скоєних неповнолітніми.

Але в даному процесі, перш ніж позначати інструментарій такого захисту, необхідно з'ясувати, що ж конкретно розуміється під порушенням в сфері інтелектуальних прав. Українське законодавство передбачає кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільно-правову відповідальність неповнолітніх за порушення авторських і суміжних прав.

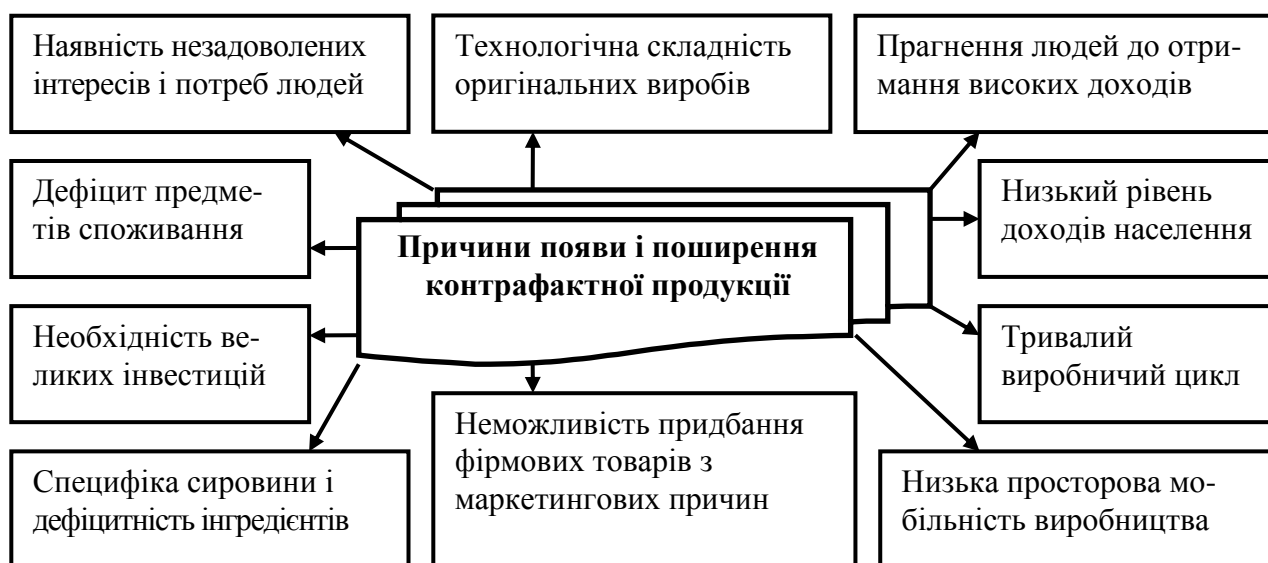
Виходячи з цього можна визначити, що порушення в сфері прав на інтелектуальну власність - це дії суб'єкта, що порушують встановлені законом правила використання інтелектуальної власності третіх осіб, або дії, що перешкоджають законному правовласнику, в здійсненні його майнових і особистих немайнових прав на створене твір, винахід та інше.

Порушення в сфері інтелектуальних прав часто називають такими термінами, як «піратство», «контрафакція». Відповідно до чинного законодавства інтелектуальні права суб'єктів (їх носіїв) підлягають правовому захисту. При цьому вибір способу захисту передбачає врахування специфіки порушеного інтелектуального права, а також характер наслідків такого порушення.

Контрафактна продукція - це продукція, випущена з неправомочним використанням відомих товарних, фірмових знаків (підробка під відомий бренд), що вводить в оман покупців та ущемляє права власника товарного знаку. Поява контрафактної продукції, на наш погляд, зумовлена низкою в певній мірі об'єктивних причин, основні з яких представлені на рис.

Порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності тягне за собою настання юридичної відповідальності. У юридичній літературі зазначається, що за своїм змістом юридична відповідальність проявляється або в покладанні на винну особу штрафних, каральних санкцій за вчинене правопорушення, або у вигляді зобов'язання йому в обов'язок

відновлення там, де це можливо, незаконно порушених прав і суспільних відносин які існували раніше [2, с. 43].

При цьому, якщо норми адміністративного і кримінального права передбачають насамперед штрафні і каральні санкції, то в цивільно-правовому аспекті основний акцент робиться на правовідновлювальні санкції. Також, розглядаючи більш ретельно відповідальність необхідно звернути увагу на той факт, що в праві інтелектуальної власності крім принципів законності, справедливості, обґрунтованості, невідворотності і доцільності відповідальності особлива увага приділяється принципу недопустимості повторної або подвійної кримінальної, або адміністративної відповідальності.

Виходячи з перерахованих нами позицій, можна зробити висновок, що порушення у сфері інтелектуальних прав - це дії суб'єкта, що порушують, встановленні законом правила використання інтелектуальної власності третіх осіб; або дії, що чинять перешкоди законному правовласникові, в здійсненні його майнових і особистих немайнових прав на створений твір, винахід, корисну модель, промисловий зразок і так далі. Більше того, цього характеру правопорушення, опосередковані використанням творів без дозволу авторів (правовласників) або з порушенням умов договору про використання таких творів, характеризуються спричиненням авторові (правовласникові) конкретного збитку, відшкодування якого гарантується нормами цивільного законодавства.

Список літератури: 1. Черный А. А. Защита интеллектуальной собственности: Учебное пособие. Пенза: Издательство Пензенского государственного университета, 2005. 149 с. 2. Богданова О. В. Публично-правовые способы защиты интеллектуальных авторских прав // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2013. № 8. С. 43 – 45.

3. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» від 15.12.1993 № 3689-ХІІ – Відомості Верховної Ради України від 15.02.1994. – 1994р. – №7. – Ст. 36. 4. Закон України “Про авторське право і суміжні права” в редакції Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про авторське право і суміжні права” від 14 липня 2001 р. – Голос України. – 16.08.2001р. – №146. 5. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування: практичний посібник / Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В. О., Шевелева Т. М., Василенко І. Е., Дроб’язко В. С. // – К.: К.І.С., 2007. – 448 с. 6. Ткачов М. М. Економіка контрафакту: визначення збитків та обґрунтування шляхів попередження / М. М.Ткачов, П. Г.Перерва [Монографія] // Інновації у маркетингу та менеджменту / за заг. ред. д.е.н., професора С. М. Ілляшенка.- Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2013.- С. 244 – 255.

Bibliography (transliterated): 1. Chernyy A. A. Zashchita intellektualnoy sobstvennosti: Uchebnoe posobie. Penza: Izdatelstvo Penzenskogo gosudarstvennogo universiteta, 2005. 149 p. 2. Bogdanova O. V. Publichno-pravovyye sposobyi zashchityi intellektualnyih avtorskih prav // Intellektualnaya sobstvennost. Avtorskoe pravo i smezhnyie prava. 2013. # 8. P. 43 – 45. 3. Zakon Ukrainy «Pro ohoronu prav na znaki dlya tovariv ta poslug» vid 15.12.1993 # 3689-XII – Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukraini vid 15.02.1994. – 1994r. – #7. – St. 36. 4. Zakon Ukrainy “Pro avtorske pravo i sumizhni prava” v redaktsiyi Zakonu Ukrainy “Pro vnesennya zmsn do Zakonu Ukrainy “Pro avtorske pravo i sumizhni prava” vid 14 lipnya 2001 r. – Golos Ukrainy. – 16.08.2001r. – #146. 5. Zahist prav intelektualnoyi vlasnosti : normi mizhnarodnogo i natsionalnogo zakonodavstva ta yih pravozastosuvannya : praktichniy posibnik / Doris Long, Patrityiya Rey, Zharov V. O., Sheveleva T. M., Vasilenko I. E., Drob'yazko V.C. // – К.: К.І.С., 2007. – 448 p. 6. Tkachov M. M. Ekonomika kontrafaktu: viznachennya zbitkiv ta obgruntuvannya shlyahiv poperedzhennya / M. M.Tkachov, P. G. Pererva [Monografiya] // Innovatsiyi u marketingu ta menedzhmentu / za zag. red. d.e.n., profesora S.M.Ilyashenka.- Sumi: TOV «Drukarskiy dim «Papyrus», 2013. – P. 244 – 255.

Ткачов М. М.

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.

Проблема порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності на українському ринку Інтернет послуг існує дуже давно, обсяги контрафакту продовжують збільшуватися загрозливими темпами. Дедалі важливішим та актуальнішим стають питання розробки

науково-обґрунтованих методів і методичних підходів до більш якісного законодавчого врегулювання відповідальності порушників та визначення розміру економічних збитків, які несуть правовласники від порушення їх виключних прав.

Ключові слова: Контрафакт, контрафактна продукція, порушення прав інтелектуальної власності, юридична відповідальність, Інтернет піратство.

Тkachov M. M.

LEGAL LIABILITY FOR INFRINGEMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS.

Problem of violation of rights on the objects of intellectual property at the Ukrainian market of the Internet services exists in the year one, the volumes of pirate goods continue to increase threatening rates. The questions of development of scientifically reasonable methods and methodical fitting become more important and actual for quality legislative settlement of responsibility of violators and determining size of economic damage, that carry legal owners from violation of their absolute titles.

Keywords: Counterfeit, counterfeit products, violation of intellectual ownership rights, legal responsibility, Internet piracy.

Ткачев М. М.

ЮРИДИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВ В СФЕРЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ.

Проблема нарушения прав на объекты интеллектуальной собственности на украинском рынке Интернет услуг существует очень давно, объемы контрафакта продолжают увеличиваться угрожающими темпами. Все более важным и актуальным становятся вопросы разработки научно обоснованных методов и методических подходов к качественного законодательного урегулирования ответственности нарушителей и определения размера экономического ущерба, которые несут правообладатели от нарушения их исключительных прав.

Ключевые слова: Контрафакт, контрафактная продукция, нарушение прав интеллектуальной собственности, юридическая ответственность, Интернет пиратство.

СМЕРТЬ ЕКСПЕРТИЗИ. ЕТИЧНИЙ ВИМІР СЬОГОДЕННЯ

Вже майже рік людство стоїть на краю прірви. Світова пандемія внесла величезні зміни в нашу культуру і взагалі поставила під сумнів її існування. Сьогодні людина налякана тим, що відбувається навколо. Засоби масової інформації наперебій повідомляють сумну статистику щодо COVID-19. Паніка, страх, втрата орієнтирів, розуміння всієї складності ситуації змушують нас постійно знаходитись у стані очікування. На нашу думку, головне завдання людства в цій ситуації очікування позитивних зрушень «в бік життя» – не втратити свою людяність.

Як стверджує Вікіпедія: «Пандемія COVID-19 стала причиною серйозних соціально-економічних наслідків, включаючи найбільшу світову рецесію після Великої депресії і масовий голод, що торкнулася близько 265 млн. людей. Це призвело до перенесення або скасування безлічі спортивних, релігійних, політичних і культурних заходів, а широко поширений дефіцит поставок збільшився панічними покупками. Школи, університети і коледжі були закриті або на загальнонаціональній, або на місцевій основі, в 172 країнах, що торкнулося приблизно 98,5% світового населення шкільного та студентського віку» [4].

Але, можна небезпідставно стверджувати, що найстрашніший ворог в наш час, який призводить до катастрофічних наслідків, це – ДЕЗІНФОРМАЦІЯ.

І, якщо конспірологічні версії щодо COVID-19, якими перевантажений Інтернет, не завдають шкоди здоров'ю людини (конспірологічні версії поширювалися в соціальних мережах, текстових повідомленнях, а також рядом державних ЗМІ різних країн. У числі найбільш поширених версій такого роду – твердження, що вірус є біологічною зброєю із запатентованою вакциною, інструментом регулювання чисельності населення або результатом шпигунської операції), то медична дезінформація про способи профілактики, лікування і самодіагностики коронавірусної хвороби, яка також поширювалася в соціальних мережах, стає руйнівною силою, що призводить до тяжких наслідків. Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила подібні альтернативні версії «інфодемією» (англ. Infodemic) – вибуховим зростанням недостовірної інформації під час спалахів і ускладнення отримання чіткої достовірної і корисної інформації в умовах інформаційного шуму, яка становить небезпеку для всесвітньої охорони здоров'я.

З цього приводу дуже цікавою є книга американського науковця та політолога Тома Ніколса «Смерть експертизи» [3], в якій він доводить, як Інтернет вбиває наукові знання. На думку вченого «... експертне знання, або професійна компетентність, ще не загинуло остаточно, йому загрожує небезпека». Ніколс доводить, що сучасна людина завдяки Інтернету отримує будь яку інформацію, тому вважає експертне знання не компетентним: «Замість того щоб ставити розумні питання, пацієнти або клієнти наполегливо пояснювали професіоналам, чому їх порада помилкова. У кожному разі сама думка про те, що фахівець знає, що він або вона робить, відкидалася спочатку. І ніколи ще ми не помилялися так сильно».

Довіра Інтернету і недовіра фахівцям-лікарям особливо сьогодні призводить до жахливих наслідків. Автор також стверджує, що: « Інтернет це багатюще сховище знань, але в той же час – засіб поширення повальної дезінформації. Інтернет не тільки отупляє багатьох з нас, він робить нас більш жорстокими: сидючи на самоті за клавіатурою, люди схильні більше сперечатися, ніж обговорювати, і більше ображати, ніж слухати».

Сьогодні, як ніколи, гостро стають проблеми медичної деонтології в Інтернеті. В епоху пандемії, в пошуках панацеї від тяжкої хвороби, лікарі на теренах Інтернету постійно вступають у протиріччя, на сьогодні існують зовсім протилежні протоколи лікування COVID-19; і, незважаючи на мораль, кожен лікар намагається довести доцільність саме свого лікування. Більш того, з виникненням поняття «дистанційне лікування» у мережі з'явилися такі собі онлайн консультанти – шахраї, які роблять фейкові сторінки і пропонують оплатні консультації тощо.

Деонтологія медична (від грец. δέον (δέοντος) – сукупність етичних норм виконання лікарями професійних обов'язків. У більшості країн світу існують національні етичні кодекси лікарів. В етичному кодексі українського лікаря передбачено заміну традиційного постулату «Не зашкодь» висловом «чини добро» [2]. Ми вважаємо, що сьогодні людині у тяжкому фізичному та психо-емоційному стані необхідно користуватися традиційними методами лікування і не нехтувати звертанням до сімейного лікаря. Лікарі в свою чергу повинні проявляти свої найкращі професійні та моральні якості, тому що саме на них лежить величезна відповідальність за життя людей. Також слід пам'ятати, що спекуляція на ліках, засобах захисту і тестування є аморальною.

«Країни повинні працювати разом, вчитися один у одної і всіляко координувати свої зусилля. Для того, щоб перемогти вірус, спільноти, країни і весь наш регіон повинні проявити високий рівень солідарності, а громадяни – зберегти психологічну стійкість. Свій внесок в боротьбу з вірусом повинен внести кожен з нас...», – з такими словами звертається до усіх Європейське бюро ВООЗ [1].

Час пандемії – це час випробування для кожного з нас, уміння брати інформацію з надійних джерел, порівнювати й критично осмислювати її, відсіювати неправду і дезінформацію. Адже це стає основою нашої безпеки.

Список літератури: 1. Каждая страна должна предпринять самые решительные меры для того, чтобы остановить COVID-19 URL: <https://www.euro.who.int/ru/media-centre/sections/statements/2020/statement-every-country-needs-to-take-boldest-actions-to-stop-covid-19>. 2. Деонтологія (Енциклопедія сучасної України). URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=26029. 3. Том Николс. Смерть експертизи. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=80737&p=1. 4. Пандемия COVID-19. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%8F_COVID-19

Bibliography (transliterated): 1. Kazhdaia strana dolzhna predpryniat' samye reshytel'nye mery dlia toho, chtoby ustanovit' COVID-19 URL: <https://www.euro.who.int/ru/media-centre/sections/statements/2020/statement-every-country-needs-to-take-boldest-actions-to-stop-covid-19>. 2. Deontolohiia (Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy). URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=26029. 3. Tom Nykols. Smert' ekspertyzy. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=80737&p=1. 4. Pandemiya COVID-19. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%8F_COVID-19

Фрадкіна Н. В.

СМЕРТЬ ЕКСПЕРТИЗИ. ЕТИЧНИЙ ВИМІР СЬОГОДЕННЯ

В статті розглянуто вплив Інтернету на людську свідомість, особливо в епоху пандемії. Досліджено, як дезінформація може вплинути на здоров'я та психо-емоційний стан людини. Підкреслено важливість медичної деонтології сьогодення. Наголошено на правильному вмінні використовувати інформацію, отриману зі ЗМІ.

Ключові слова: пандемія, етика, дезінформація, медична деонтологія, Інтернет, інформація.

Fradkina N.V.

DEATH OF EXAMINATION. ETHICAL DIMENSION OF TODAY

The article considers the impact of the Internet on human consciousness, especially in the era of the pandemic. It has been studied how misinformation can affect a person's health and

psycho-emotional state. The importance of medical deontology today is emphasized. Emphasis is placed on the correctness to use information obtained from the media.

Keywords: pandemic, ethics, misinformation, medical deontology, Internet, information.

Фрадкіна Н.В.

СМЕРТЬ ЭКСПЕРТИЗЫ. ЭТИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ

В статье рассмотрено влияние Интернета на человеческое сознание, особенно в эпоху пандемии. Исследовано, как дезинформация может повлиять на здоровье и психо-эмоциональное состояние человека. Подчеркнута важность медицинской деонтологии в настоящем. Отмечено важность правильного использования информации, получаемой из СМИ.

Ключевые слова: пандемия, этика, дезинформация, медицинская деонтология, Интернет, информация.

УДК351.851.

Чебакова Ю. Г., Мустецов Д. В.

м. Харків, Україна

РОЛЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА

Удосконалення управлінської підготовки майбутніх менеджерів є важливим питанням у сучасній теорії та практиці професійної освіти. Підготовка професійних менеджерів – вкрай необхідний напрям освіти для України, затребуваний як суспільними перетвореннями, так і особистісними потребами тих, хто навчається за відповідними спеціальностями. Діяльність менеджера безпосередньо впливає як на добробут окремих підлеглих та і на успіх організації у цілому. Особистісні якості, знання та уміння менеджера мають визначальний вплив на корпоративну культуру, стиль міжособистісної взаємодії, атмосферу у колективі, успішність вирішення конфліктів, а також на результативність діяльності, продуктивність, економічні показники тощо. Однією з важливіших особистісних якостей, що необхідно формувати у майбутніх менеджерів є їх відповідальність. Отже, розвиток відповідальності у студентів є

важливим науково-педагогічним та практичним завданням. Формуванню відповідальності у виховному процесі вищої школи присвячено наукові роботи таких вчених як О. Пономарьов, О. Романовський, Н. Середа, М. Чеботарьов [1; 2; 3]. Роботи цих науковців стали базою нашого дослідження. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених означеній проблемі, роль відповідальності в формуванні особистості майбутнього менеджера висвітлена недостатньо, що загострює актуальність теми нашого дослідження.

Підготовка висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців сучасною системою вищої освіти згідно з вимогами державних нормативних документів (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки) зумовлює налаштованість майбутнього менеджера не лише на опанування професійними знаннями, а й на особистісний розвиток, формування відповідальності під час професійної підготовки. Ми згодні з думкою науковців, що «чесність, моральність, справедливість, відповідальність перед нинішніми та майбутніми поколіннями – ці та інші питання з області етики і моралі знову звучать на адресу керівників країни та великого бізнесу. Саме питання моралі складають основу соціальної відповідальності керівників та пов'язаного з цією відповідальністю ризику» [4, с. 105].

Професійна підготовка майбутніх менеджерів в закладах вищої освіти України почалась не так давно, а у світі вже накопичено багатий досвід навчання фахівців цього профілю. Професійна підготовка майбутніх відповідальних менеджерів у світі базується на працях таких відомих науковців як Дж. Кьюлла, Т. Маак, В. Міллер, Л. Пейн, Н. Плесс, П. Прузані. Саме ці вчені вказують на пріоритетну роль формування відповідальності у менеджерів-керівників, в першу чергу під час їх професійної освіти.

Т.Маак та та Н. Плесс з початку 2000-х років розробляли концепцію відповідального лідерства [5, с. 96–121]. В основі цієї теорії визначена проблема, яка вказує на взаємозв'язок лідерства з моральною цілісністю та веденням бізнесу в суспільстві, що глобалізується. В даній теорії визначено шляхи і методи, завдяки яким бізнес сприятиме формуванню лідерства, що характеризується моральною, внутрішньої цілісністю і моральною відповідальністю особистості та мають ґрунтуватися на морально-ціннісній базі особистості менеджера-керівника. В умовах глобалізованого та багатокультурного середовища перед менеджерами-керівниками встають декілька пов'язаних одна з одною проблем. Одна з них, це – керування різномірним з точки зору культури, релігії, соціального стану та рівня освіти персоналом, відповідність етичним стандартам, проблема довіри бізнесу з боку зацікавлених сторін, потреби та цінності зацікавлених сторін. Формування і підтримка довірливих стосунків та стійких зв'язків з усіма зацікавленими сторонами постає основною

компетенцією менеджерів-керівників і сприяє підвищенню їх авторитету. Проаналізувавши вищезначене, можемо зазначити, що майбутнього менеджера потрібно розглядати як моральну особистість, акцентуючи особливу увагу на формуванні у нього відповідальності у вищій школі. Саме сформованість відповідальності сприяє становленню у нього етичного інтелекту, моральної свідомості, навичок рефлексії, критичного мислення.

Дж. Кьюлла, звертаючись до концепції відповідального лідерства, розглядає його через призму етичних засад, а саме, предметом дослідження відповідального лідерства виступає етика менеджера-управлінця. Моральні якості менеджера-управлінця, насамперед, відповідальність, впливають на зацікавлені сторони (організації, спільноти та суспільство в цілому), тому він може бути корисним або шкодити тим, хто його підтримує [5, с.33–49]. Ми повністю поділяємо думку Дж. Кьюлла, що лідерство – це особливий тип етичних відносин між людьми, який визначає поведінку людей по відношенню один до одного в різних ситуаціях і пов'язує етику менеджера з ефективністю його роботи.

Дослідник Л. Пейн пропонує концепцію центрованого лідерства. Він зазначає, що моральність не значиться в більшості сучасних моделей прийняття управлінських рішень, але без морального компоненту сучасним менеджерам-управлінцям буде вкрай складно відповідати фінансовим, юридичним та етичним стандартам сучасності [5, с.79–93]. Виходячи з вищевказаного, можемо зауважити, що майбутньому менеджеру необхідно діяти в «зоні прийнятності», де перетинаються етичні норми та економічні аспекти. Визначити цю зону допоможуть не тільки засоби економічного аналізу, але й високий рівень сформованості відповідальності, етичні концепції та навички морального мислення.

До категорії духовності як основи відповідального лідерства звертаються П. Прузані та В. Міллер. Вони провели дослідження серед керівників європейських, американських і азіатських компаній, що спонукало їх до висновку, що духовність, незалежно від того сенсу який вкладають у це поняття різні менеджери-керівники, може стати фундаментом відповідального лідерства. Діючи з позиції духовності, менеджери природним чином навчаються відповідальності за ту структуру, якою вони керують і за свої власні дії [5, с. 96–121].

Таким чином, підводячи підсумки нашого дослідження, можемо зазначити, що роль відповідальності в формуванні особистості майбутнього менеджера в умовах глобалізації сучасного суспільства повинна мати пріоритетне місце під час його професійної підготовки. Цьому в пригоді стане досвід зарубіжних дослідників, що потрібно аналізувати та впроваджувати в освітній процес вищої школи.

Список літератури: 1. Пономарьов О. Відповідальність у системі категорій педагогіки вищої школи / О. Пономарьов, М. Чеботарьов, Н. Серета // Педагогіка і психологія професійної

освіти – 2013. – № 4. – С. 75 – 86. 2. Романовський О. Г. Виховання духовності лідерів / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов // Горизонт духовності виховання = The horizon of spirituality of education : кол. монографія / уклад.: Й. Кевішас, О. М. Отич ; Нац. академія педагог. наук України. – Вільнюс : Zuvedra, 2019. – С. 178 – 199. 3. Чеботарьов М. К. Психологія відповідальності / М. К. Чеботарьов, О. С. Пономарьов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. "Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації", 15-16 листопада 2018 р. / ред. О. Г. Романовський. – Харків : НТУ "ХПІ", 2018. – Вип. 49 (53). – С. 163-175. 4. Гура Т. В. Духовність як основа відповідальності лідера / Т. В. Гура, І. В. Ріпко // Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації : зб. наук. пр. : за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 листопада 2014 р. : у 2 ч. Ч. 1 / ред.: О. Г. Романовський, Ю. І. Панфілов. – Харків : НТУ "ХПІ", 2015. – С. 104-107. 5. Плесс Маак Никола. Ответственное лидерство / Маак Никола Плесс. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. – 321с.

Bibliography (transliterated): 1. Ponomarov O. Vidpovidalnist u systemi katehoriї pedahohiky vyshchoї shkoly / O. Ponomarov, M. Chebotarov, N. Sereda // Pedahohika i psykhohohiia profesiinoї osvity. – 2013. – № 4. – P. 75-86. 2. Romanovskyi O. H. Vykhovannia dukhovnosti lideriv / O. H. Romanovskyi, O. S. Ponomarov // Horyzont dukhovnosti vykhovannia = The horizon of spirituality of education : kol. monohrafiia / uklad.: Y. Kevishas, O. M. Otych ; Nats. akademiia pedahoh. nauk Ukrainy. – Vilnius : Zuvedra, 2019. – P. 178-199. 3. Chebotarov M. K. Psykhohohiia vidpovidalnosti / M. K. Chebotarov, O. S. Ponomarov // Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoї humanitarno-tekhnichnoi elity : zb. nauk. pr. za materialamy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. "Dukhovno-moralnisi osnovy ta vidpovidalnist osobystosti u doli liudskoi tsyvilizatsii", 15 - 16 lystopada 2018 r. / red. O. H. Romanovskyi. – Kharkiv : NTU "KhPI", 2018. – Vyp. 49 (53). – P. 163 – 175. 4. Hura T. V. Dukhovnist yak osnova vidpovidalnosti lidera / T. V. Hura, I. V. Ripko // Dukhovno-moralnisi osnovy ta vidpovidalnist osobystosti u doli liudskoi tsyvilizatsii : zb. nauk. pr. : za materialamy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 5-6 lystopada 2014 r. : u 2 ch. Ch. 1 / red.: O. H. Romanovskyi, Yu. I. Panfilov. – Kharkiv : NTU "KhPI", 2015. – P. 104-107. 5. Pless Maak Nykola. Otvetstvennoe lyderstvo / Maak Nykola Pless. – M.: Alpyna Byznes Buks, 2008. – 321 p.

УДК 154.4: 37.033

*Черемський М. П
м. Харків, Україна*

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ В ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Однією з найбільших проблем сучасної вітчизняної освіти виступає її авторитарність, котра перешкоджає творчому самовираженню, а з ним і

духовному зростанню особистості. Зокрема, вища освіта сьогодні нагадує середню школу, де все зводиться до регламентації та жорсткого контролю роботи школяра, зокрема через домашні завдання, контрольні роботи та екзамени. Щось подібне спостерігається і у вищій школі, коли лекція перетворюється з творчої лабораторії на звичайний урок, де студент виступає в ролі учня, а викладач в ролі вчителя. Такий підхід до освіти навряд чи здатен виховати вільну, духовно багату, творчу особистість. Тому виникає потреба у викладачах, здатних пробуджувати, а не придушувати творчі сили особистості.

Зв'язок проблеми з теоретичними та практичним завданнями. Педагогічна творчість тісно пов'язана з тими завданнями, які ставить перед нею освіта, головним з яких є виховання вільної, творчої, всебічно розвиненої особистості. Для того, щоб здійснити дане завдання педагог має бути творчою особистістю, здатною виражати власну думку, почуття та фантазію.

Аналіз публікацій. На жаль, доводиться констатувати, що праць, присвячених педагогічній творчості та її ролі в духовному розвитку особистості вкрай мало. Серед них: “Серце віддаю дітям” В. Сухомлинського, “Як розвивати педагогічну творчість” М. Поташника, “Педагогічна діяльність як творчий процес” В. Кан-Каліка, “Педагогічна майстерність” І. Зязюна, “Педагогічна творчість” С. Сисоєвої, “Етика, естетика та духовність освіти як чинники розвитку творчої особистості студента” О. Романовського, В. Міщенко, В. Іваницького, “Моделювання педагогічної творчості і майстерності” О. Пономарьова та М. Черемського. Автори праць, спираючись на власний та світовий досвід, наголошують на необхідності володіння педагогом творчими вміннями та навичками з метою активізації навчально-пізнавальної та творчої діяльності особистості.

Мета статті полягає в розкритті ролі педагогічної творчості в духовному розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні доводиться констатувати той факт, що наша вітчизняна освіта попри свої здобутки та завоювання не забезпечує належного духовного рівня розвитку особистості, зокрема в пробудженні її творчого потенціалу. В той час, як у вільних країнах світу наголос робиться на творчий розвиток особистості, в нашій країні освіта носить здебільшого репродуктивний характер. Все, що вимагає викладач, – це добре визубрений текст лекції, а отже, необов'язково виявляти кмітливість та винахідливість, – все одно ніхто не оцінить. Проте студент, котрий обмежується лише вказівками викладача, читає лише те, що йому кажуть, ризикує ніколи не стати справжнім фахівцем. Те саме стосується і викладача, котрий замість того, щоб переключити вчорашнього учня на нові методи навчання, сам пристосовується до школярських звичок студента, тим самим знижуючи свій рівень до рівня звичайного шкільного вчителя. “В такого викладача лекція перетворюється

на диктовку, а семінар – на опитування студентів; наявність у студента конспекту лекцій як правило розглядається таким викладачем як найважливіший показник успішності” [1, с. 3].

Проте, як зауважував В. Сухомлинський, педагогічна робота має гармонійно поєднуватися з творчим пошуком. Педагогічна творчість, – на думку педагога, – це здатність допомогти людині пізнати свій внутрішній світ, навчити її розуміти та творити красу [2, с. 508].

На думку активістів “Cooperazione edukative”, педагог виступає “натхненником”, стимулятором творчості, роль якого “не зводиться до передачі знань у “розфасованому” вигляді, по стільки-то на день; учитель не приборкувач необ’їжджених коней і не дресирувальник тюленів. Це доросла людина, яка знаходиться з дітьми для того, щоб передати їм найкраще, що в ньому є, щоб розвивати в собі самому навички творчості та уяви, конструктивно брати участь у різних видах діяльності” [3, цит. за с. 181].

На жаль, діяльність сучасного педагога здебільшого сповнена всілякими штампами та трафаретами. Але урок не може бути запрограмованим і передбачуваним. На думку Сухомлинського, гарний учитель не знає, як розвиватиметься урок в усіх тонкощах та деталях, і не знає не тому, що він працює наосліп, а тому, що він добре знає, що таке гарний урок [4, с. 628].

Особливістю педагогічної творчості є те, що вона виключає примус, натомість, даруючи учням та студентам радість навчання. “Педагогічне мистецтво, – зауважує О. Пономарьов, – це вища форма творчого використання норм і принципів педагогічної теорії в практичній освітній діяльності, яка включає розвинену інтуїцію, експромт та інші прийоми, що істотно підвищують інтерес студентів до вивчення певної дисципліни і захоплення педагогом” [5, с. 182].

Тому так важливо, щоб педагог був не лише вчителем чи викладачем, але й художником, котрий, володіючи навчальним матеріалом, вміє, як зазначає В. Кан-Калік, “імпровізувати, грати словами та думками” [6, с. 58].

М. Поташник основою педагогічної творчості вважає артистизм учителя. «Мова йде не лише про зовнішні чинники (інтонація, міміка, жест, поза), хоч і вони мають неабияке значення для створення творчої атмосфери на уроці, – зауважує педагог. Артистизм – це здатність до перевтілення, блискавичної перебудови у нові образи, переключення у нові ситуації і, найголовніше, – вміння жити тими ідеями, які вчитель передає учням на уроці, жити щиро і стільки разів, скільки знадобиться” [7, с. 69].

Свого часу Костянтин Дмитрович Ушинський назвав педагогіку “найбільшим, найскладнішим, найвищим та найнеобхіднішим зі всіх мистецтв” [8, с. 179].

Видатний німецький педагог Адольф Дістервег вбачав мистецтво навчання не в умінні педагога повідомляти, але в його вмінні “збуджувати, пробуджувати, оживляти” [9, с. 407].

Американський педагог і психолог Джон Дьюї також вважав педагогіку мистецтвом, а педагога називав артистом, який має вміти “виховувати настрої артиста в тих, кого він навчає” [10, с. 190].

Приділяючи багато уваги саме творчому розвитку особистості, Дьюї використовував у своїй педагогічній діяльності такий метод навчання як “драматизація”, який сприяв не лише кращому сприйняттю навчального матеріалу, але й сприяв творчому самовираженню особистості. Зокрема, за допомогою “драматизації”, учні краще сприймають не лише історію, літературу та образотворче мистецтво, але й математику чи геометрію. Так зображуючи в особах зміст задачі, дітям легше знайти її рішення. Адже, на думку педагога, – “головне утруднення полягає не в операціях над числами, а в нерозумінні самої ситуації, котра вирішується цими числами” [11, с. 60].

Як мистецтво розглядав педагогіку і визначний український педагог І. Зязюн, котрий всім педагогам радив вивчати спадщину видатного російського педагога, актора та режисера К. Станіславського, зокрема його славнозвісну “систему”. “Сучасна педагогіка має взяти на озброєння ідеї Станіславського про свідоме оволодіння підсвідомим, про “підсвідому творчість органічної природи”, про “коли б”, і т. д.” [12, с. 45].

Система Станіславського дає змогу перетворити звичайний урок чи заняття на цікаву, захоплюючу гру за участю не лише вчителя та викладача, але й учнів і студентів. Такий чином кожен учасник гри має можливість виявити все те найкраще, що в ньому є. Гра, завдяки своїй емоційній складовій, пробуджує бажання вчитися навіть в останнього “двієчника”. “Придивіться, – зауважує відомий український педагог-реформатор В. Шаталов, – чи не надто рано згасає наш педагогічний інтерес до ігор, котрі вірою та правдою завжди слугували розвитку кмітливості та пізнавальних інтересів дітей на всіх, без виключення, рівнях їхнього вікового розвитку? Це ж не секрет, що ті, з котрих на уроці слова не витягнеш, в іграх стають такими активними, якими ми їх в класно-урочних буднях і уявити собі не в стані. В грі вони знаходять не лише рівноправність, але й можливість вести за собою інших. Вони можуть повернути хід гри таким чином, що декотрі відмінники лише руками розведуть” [13, с. 239].

Василь Сухомлинський порівнював гру з величезним, світлим вікном, крізь яке в духовний світ дитини “вливається життєдайний сік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – іскра, що запалює вогник допитливості та цікавості” [14, с. 92].

На жаль, наша освіта і досі не може перебудуватися на засадах любові та поваги до дитини. Інакше чим можна пояснити те, що і досі в школах панує принцип “батого і пряника” замість принципу “навчання через радість”.

Творчість є ворогом авторитаризму, адже вона виключає насильство. За словами визначного англійського драматурга і публіциста “витончені мистецтва – єдиний учитель, котрий виключає тортури” [15, цит. за с. 132].

Висновки. Виходячи з вищесказаного, педагогічна творчість виступає тим наріжним каменем, завдяки якому здійснюється процес навчання й виховання особистості. Педагогічна творчість значно розширяє рамки професійних обов'язків педагога, який часто вдовольняється зручними штампами та кліше. Проте справжній педагог є художником, який вдихає життя в усе, що його оточує і, зокрема, в ті духовні дари, які, за словами засновника та першого директора Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” Віктора Львовича Кирпичова, вчитель передає своєму учню.

Список літератури: 1. Против проявленій школярства в высшей школе // Вестник высшей школы. – №7. – 1952. – С. 1 – 4. 2. Сухомлинский В. А. Избранные произведения в 5 томах. – Т. 1. – К.: Радянська школа, 1979. – 686 с. 3. Родари Дж. Грамматика фантазии. Введение в искусство придумывания историй. – М.: Прогресс, 1978. – 212 с. 4. Сухомлинский В. А. Избранные произведения в 5 томах. – Т. 4. – К.: Радянська школа, 1980. – 672 с. 5. Професійна культура педагога: навч.-метод. посібник / О. С. Пономарьов та ін. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2011. – 198 с. 6. Кан-Калик В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс. – М.: НИИВШ, 1977. – 64 с. 7. Поташник М. М. Как развивать педагогическое творчество. – М.: Знание, 1987. – 80 с. 8. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения в 2-х т. – Т. 1. – М.: ГУПИ МП РСФСР, 1953. – 640 с. 9. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М. Просвещение, 1981. – С. 353 – 414. 10. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления. – М.: Мир, 1919. – 202 с. 11. Дьюи Дж., Дьюи Э. Школы будущего. – М.: Работник просвещения, 1922. – 152 с. 12. Зязюн І. А. Формирование и сферы проявления эстетического опыта личности / Автореферат диссертации на соискание учёной степени доктора философских наук. – К.: 1976. – 47 с. 13. Мудрость воспитания: Книга для родителей / Сост. Б. М. Бим-Бад, Э. Д. Днепров, Г. Б. Корнетов. – М.: Педагогика, 1987. – 288 с. 14. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. – К.: Радянська школа, 1988. – 272 с. 15. Искусство и дети. Эстетическое воспитание за рубежом / ред.-сост. В. Шестаков. – Москва: Искусство, 1969. – 300 с.

Bibliography (transliterated): 1. Protiv proiavljeni shkoliarstva v vysshei shkole // Vestnyk vysshei shkoly. – №7. – 1952. – P. 1-4. 2. Sukhomlynskyi V. A. Izbrannye proizvedeniya v 5 tomakh. – T. 1. – K.: Radianska shkola, 1979. – 686 p. 3. Rodary Dzh. Hrammatyka fantazyi. Vvedeniye v iskusstvo pryдумыvaniya istoryi. – M.: Prohress, 1978. – 212 p. 4. Sukhomlynskyi V. A. Izbrannye proyzvedeniya v 5 tomakh. – T. 4. – K.: Radianska shkola, 1980. – 672 p.

5. Profesiina kultura pedahoha: navch.-metod. posibnyk / O. S. Ponomarov ta in. – Kharkiv: NTU “KhPI”, 2011. – 198 p. 6. Kan-Kalyk V. A. Pedahohycheskaia deiatelnost kak tvorcheskyi protsess. – M.: NYYVSh, 1977. – 64 p. 7. Potashnyk M. M. Kak razvyvat pedahohycheskoe tvorchestvo. – M.: Znanye, 1987. – 80 p. 8. Ushynskiy K. D. Izbrannye pedahohycheskiye sochyneniya v 2-kh t. – T. 1. – M.: HUPY MP RSFSR, 1953. – 640 p. 9. Khrestomatyia po ystoriy zarubezhnoi pedahohyky. – M.: Prosveshchenye, 1981. – P. 353 – 414. 10. Diuy Dzh. Psykholohyia i pedahohyka myshleniya. – M.: Mir, 1919. – 202 p. 11. Diuy Dzh., Diuy E. Shkoly budushcheho. – M.: Rabotnyk prosveshcheniya, 1922. – 152 p. 12. Ziaziun I. A. Formyrovanye i sfery proiavlenniya estetycheskoho opyta lychnosti / Avtoreferat dySSERTatsyi na soyskanye uchenoi stepeny doktora fylosofskykh nauk. – K.: 1976. – 47 p. 13. Mudrost vospytaniya: Knyha dlia rodytelei / Sost. B.M. Bym-Bad, E. D. Dneprov, H. B. Kornetov. – M.: Pedahohyka, 1987. – 288 p. 14. Sukhomlynskiy V. A. Serdtse otdaiu detiam. – K.: Radianska shkola, 1988. – 272 s. 15. Iskusstvo i deti. Estetycheskoe vospytanye za rubezhom / red.-sost. V. Shestakov. – Moskva: Iskusstvo, 1969. – 300 p.

Черемський М. П.

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ В ДУХОВНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена педагогічній творчості та її ролі в духовному розвитку особистості. Творчість дає можливість педагогу побудувати навчальний процес, не вдаючись до силових методів впливу на особистість. За допомогою творчості учень та студент мають змогу виявляти свої потенційні здібності і таланти. Педагогічна творчість дарує радість навчання та забезпечує духовне зростання особистості.

Ключові слова: Педагогічна творчість, духовний розвиток особистості, навчальний процес, здібності, драматизація, радість.

Cheremsky M.

THE PEDAGOGIC CREATIVITY AND HER ROLE IN SPIRITUAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY

The pedagogic creativity and her role in spiritual development of personality is investigated. The creativity gives a chance for teacher to build educational process without power methods of

influence on personality. The pupils and students by means of creativity are being in a position to express their potential abilities and talents. The pedagogic creativity is giving gladness and ensuring spiritual advance of personality.

Key words: Pedagogic creativity, spiritual development of personality, education process, abilities, dramatization, gladness.

Черемской М. П.

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА В ДУХОВНОМ РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ

Статья посвящена педагогическому творчеству и его роли в духовном развитии личности. Творчество даёт возможность педагогу построить учебный процесс, не обращаясь к силовым методам влияния на личность. С помощью творчества ученик и студент имеют возможность выражать свои потенциальные способности и таланты. Педагогическое творчество дарит радость учёбы и обеспечивает духовный рост личности.

Ключевые слова: Педагогическое творчество, духовное развитие личности, учебный процесс, способности, драматизация, радость.

ЗМІСТ

Богдан Ж. Б., Несен А. А. Гендерні психологічні особливості Українських підприємців	3
Волоснікова Н. М., Решетняк Н. Б. Проектно-логістичне управління функціонування підприємства на мікро- та макроекономічному рівні: сучасний погляд	7
Гаряєва Г. М., Крамар С. С. Теоретичні аспекти розвитку правової культури вищого закладу освіти	12
Гура Т. В., Жукова А. І. Сприйняття правової відповідальності психолога крізь компонент життєстійкості у вимірі професійно-особистісної самовизначеності	16
Гура Т. В., Кравцова Н. В., Конкін В. М. Відповідальність як чинник оволодіння самоосвітньою компетентністю майбутніми фахівцями машинобудівного профілю за умов карантинних обмежень	21
Гура Т. В., Серeda А. П. Актуальність впровадження дистанційного навчання в освітній процес майбутніх лідерів – педагогів вищої школи	24
Зиза О. О. Справедливість у системі цінностей соціально відповідального підприємця	26
Кабачек В. В. Морально-етичні аспекти пристосуванства у перші роки після встановлення радянського режиму: на прикладі керівництва об'єднання «дунсукно» (заматеріалами дпу)	31
Книш А. Є., Терещенко К. Р. Перфекціонізм в діяльності молодих викладачів	36
Костиця І. В., Косс А. М. Психолого-педагогічні аспекти формування духовно-моральнісних основ та відповідальності національної гуманітарно-технічної еліти	40
Красиков М. М. Народна біоетика та етнозоологія: павук у повір'ях українців (за експедиційними матеріалами)	43
Лисенко І. В., Лисенко А. М. Окремі правові аспекти спадкування за заповітом	50
Мотенко Я. В., Шишкіна Є. К. Сурвівалізм як прояв кризи ідеології етатизму	53
Олійник О. М., Олійник Ю. О. Конституційно-правова реформа та її вплив на подальший розвиток правової системи	57
Олійник Т. О., Григорова Л. С., Куратова М. Г., Чоботова Я. В. Досвід впровадження відкритих ресурсів у харківському національному педагогічному університеті	62
Перевалова Л. В., Окладна М. Г. Проблеми захисту прав людини в умовах	

забезпечення інформаційної безпеки	67
Петутіна О. О, Міщенко М. М. Використання кейс-методу у навчанні	73
Vlasova M. D. The influence of the internet environment on the professional burnout of students as the problem of the modern world	80
Пономарьов О. С. Духовність і відповідальність як чинник гармонізації взаємовідносин людини і природи	85
Романовський О. Г., Чеботарьов М. К. Розвиток відповідальності студентів як визначальне завдання вищої школи	89
Скляр В. М. Чисельність та етнічний склад населення колонтаївського району харківської округи: за матеріалами перепису населення 1926 року	94
Стасевська О. А., Уманець О. В. Мораль і право: конфлікт чи гармонійна взаємодія	99
Телуха С. С. Метафора в професійній мові історика	103
Ткачов М. М. Юридична відповідальність за порушення прав в сфері інтелектуальної власності.	107
Фрадкіна Н. В Смерть експертизи. Етичний вимір сьогодення	111
Чебакова Ю. Г., Мустецов Д. В. Роль відповідальності в формуванні особистості майбутнього менеджера	114
Черемський М. П Роль педагогічної творчості в духовному розвитку особистості	117

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Збірник наукових праць

Випуск 51 (55)

Відповідальний за випуск проф. *Н.В. Підбуцька*

Підп. до друку р. Формат 60 × 84 1/8. Папір Prima Сору
Друк – ризографія. Гарнітура Times. Умов. друк. арк. Обл.-видав. арк.
Наклад 100 прим. Зам. № . Ціна договірна.

НТУ “ХП”, 61002, Харків-2, вул. Кирпичова, 2
Видавничий центр НТУ “ХП”. Свідоцтво ДК № 116 від 10.07.2000 р.
Друкарня НТУ “ХП”, 61002, Харків, вул. Кирпичова, 2